

Віктор Ідзьо

До історії однієї
могили на Закерзонні

Інститут Східної Європи
Кафедра українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»

Віктор Ідзьо
До історії однієї
могили на Закерзонні

Івано-Франківськ, 2015

ББК 633(5Укр)-5

1-30

Монографія директора Інституту Східної Європи, завідувача Кафедрою українознавства доктора історичних наук, професора В.С.Ідзьо “До історії однієї могили на Закерзонні” - з’ясовує аспекти проблеми національно-визвольного руху Організації Українських Націоналістів (ОУН), Української Повстанської Армії (УПА) на Закерзонні в 40-50 роках ХХ століття.

В монографії “До історії однієї могили на Закерзонні” взято за основу конкретну особу, члена ОУН - Олексу Степановича Снігура - Дмитра Богуша, яка пройшла скрізь всі події 40-50 років від участі в національно-визвольній війні ОУН-УПА за незалежність України на території Польщі, був ув’язнений польською комуністичною владою, брав участь у відновленні та керівництві в 60-80 роках ХХ століття української громадської діяльності у Вроцлавського відділення Українського - Суспільно-Культурного Товариства в Польщі.

Монографія академіка В.С.Ідзьо “До історії однієї могили на Закерзонні” вивчає проблему відновлення історичної пам’яті воїнів ОУН-УПА, які боролися за незалежність України на Закерзонні, в контексті сьогоденної боротьби української громадськості в Польщі за відновлення могил та встановлення пам’ятників, гідних для воїнів ОУН-УПА, які полягли за незалежність України на Закерзонні.

Серед живих свідків, які живуть і борються сьогодні за відновлення історичної справедливості та відновлення могил полеглих в боях воїнів ОУН-УПА є О.Снігур - Д.Богуш, боротьба і життя якого досліджується в цій монографії на основі спогадів, документів, судових засідань, свідчень преси та громадської думки.

Рецензенти:

Я.Р.Дашкевич – доктор історичних наук, професор, керівник Львівського відділення Інституту української археографії і джерелознавства, завідував кафедрою сходознавства Львівського національного університету ім. І.Франка.

В.В.Грабовецький – доктор історичних наук, професор, академік АН, Вищої Школи, завідував кафедрою історії України Прикарпатського державного університету ім. В.Стефаника.

П.П.Кононенко – доктор філологічних наук, професор, академік АНВШ, академік УАПН, академік МСАН, директор науково-дослідного інституту українознавства Міністерства науки і освіти України.

Я.Д.Баран – доктор філологічних наук, професор Прикарпатського державного університету ім. В.Стефаника.

На обкладинці рисунок художника **Ярослава Омеляна**

ISBN566-665-097-6

© Ідзьо В.С., 2015р.

Олекса Снігур - Дмитро Богуш

Складаю щирю подяку українським громадам міст Перемишля та Ярослава, а також громадським та культурним організаціям міста Львова, зокрема доктору історичних наук, професору, директору Інституту Східної Європи, завідувачу Кафедрою українознавства Університету «Львівський Ставропігон» Віктору Ідзьо за моральну підтримку мене в моїй боротьбі... **Слава Україні!**

Зміст

Вступ	5
Розділ I. До портрету та характеристики українця Закерзоння Олекси Степановича Снігура - Дмит- ра Богуша	7
Розділ II. Спогад незабутих хвилин	18
Розділ III. Діяльність Дмитра Богуша – як Голови Вроцлавського відділення УСКТ	27
Розділ IV. До питання про історію Повстанської Могили у селі Вехраті-Монастирі	40
Розділ V. Висвітлення пресою питання побудови пам'ятника в селі Вехраті – Монастирі	148
Висновок	196
Післямова Дмитра Богуша	199
Список використаних джерел та літератури	200
Вставки	202

Вступ

В праці „До історії однієї могили на Закерзонні” - буде розглянуто аспекти національно-визвольного руху Організації Українських Націоналістів (ОУН), Української Повстанської Армії (УПА) на Закерзонні в 40-50 роках ХХ століття та роль в них народних мас та осіб.

В дослідженні „До історії однієї могили на Закерзонні” взято за основу конкретну особу, члена ОУН - Олексу Степановича Снігура - Дмитра Богуша, який взяв активну участь у національно-визвольному русі на Закерзонні, пройшов через весь складний процес всіх цих перипетій і був очевидцем багатьох трагічних подій в житті українського населення Закерзоння. Його доля, і це буде показано в даній праці, на основі як особистих його свідчень, свідчень сучасників, польських документів, дає право відтворити в даному дослідженні конкретні події 40-50 років, зокрема національно-визвольну війну ОУН-УПА за незалежність України на території Польщі.

В даному дослідженні будуть розкриті аспекти, які проливають світло на долю українського населення, яке було поневолене польською комуністичною владою.

У вирі цих подій Олекса Снігур-Дмитро Богуш, який водночас і учасник українських національно-визвольних змагань 40-50 років і учасник відновлення в 60-80 роках ХХ століття українського громадського життя в Польщі, голова Вроцлавського відділення Українського Суспільно-Культурного Товариства в Польщі.

В даній праці „До історії однієї могили на Закерзонні” буде піднята проблема відновлення історичної

пам'яті воїнів ОУН-УПА, які боролися за незалежність України на Закарпатті, в контексті сьогоденної боротьби української громадськості в Польщі за відновлення могил та встановлення пам'ятників, гідних воїнів ОУН-УПА, які полягли за незалежність України на Закарпатті.

В праці наголошуватиметься, що серед живих свідків, які живуть і борються сьогодні за відновлення історичної справедливості та відновлення могил полеглих в боях воїнів ОУН-УПА є О.Снігур-Д.Богуш, боротьба і життя якого досліджуватиметься на основі спогадів, документів, судових засідань, свідчень преси та громадської думки.

Розділ І.

До портрету та характеристики українця Закерзоння

Олекси Степановича Снігур - Дмитра Богуша.

Олекса Степанович Снігур, народився 30 березня 1921 року в селі Верхрата, присілок Лужки, повіт Рава-Руська, Львівської області.

Він народився в день, який у церковному календарі означений, як день Олексія, і тому батько, назвав сина Олексою.

Родина Олексія Степановича: мати Параскевія Ільківна, дівоче прізвище Шупер, народилася в 1896 році, батько Степан Михайлович Снігур, народився в 1885 році в селі Верхрата.

В сім'ї матері було четверо братів та одна сестра.

У сім'ї батька було чотири брати і дві сестри. Батько одружився вдруге на матері в 1920 році після повернення з Першої світової війни та визвольних змагань українського народу. Був стрільцем Української Галицької Армії і боровся за незалежність України. Батько багато і часто розповідав маленькому Олексі, як українські військові формування воювали за відновлення Української держави. Він брав участь у поході Української Галицької Армії до Києва, де відбулася злука українського народу.

Всі ці розповіді батька вплинули на подальший світогляд Олексія і були визначальними при його добровільному вступі в Організацію Українських Націоналістів.

Перша дружина і трьохлітній син, з якою був до війни одружений батько, померли від тифу, який лютував в Галичині і зокрема в селі Верхрата де вони проживали в 1915 році.

Із розповідей Олексій Степанович знав, що його батько і ще з одним чоловіком вивезли на цвинтар 52 померлих від цієї хвороби і не захворів, дякуючи тому, що їв багато часнику.

Мати закінчила сільську школу, добре читала і писала. 17-літньою дівчиною поїхала на роботу в Німеччину, як тоді називали "на пруси", навчилася добре говорити німецькою мовою.

Батько був неписьменний. Із австрійської армії попав до російської неволі. У полоні перебував на території України, працював у якомусь маєтку. Там товариші по полону навчили його читати і підписуватись, вже після цього хрестів на підпис не ставив.

Присілки Лужки і Німиця, були віддалені від села від 3 до 5 кілометрів, тому із них ніхто до школи не ходив. Коли Олексію Степановичу минуло 5 років, батько почав робити заходи, щоб збудувати школу. Громада дала площу і дерево на побудову школи. Працювали над побудовою всі люди, школу накрили соломою.

Коли Олексію Степановичу було 7 років, школа розпочала навчання дітей перший рік, що дало йому можливість піти навчатися до школи. До школи він ходив 7 років і закінчив 4 класи.

Олексій добре вчився. Вчителька викликала батька до школи три рази і радила Олексу вислати на навчання до гімназії.

Батько в цей час активно займався сільським господарством, щоб прогодувати сім'ю, купив 5 гектарів землі, мав багато боргів і не мав змоги послати Олексу на навчання до гімназії. Щоб самотужки вчитися далі, Олекса позичав підручники та книжки "Самоосвітник" і продовжував самоосвіту.

Сім'я Олекси Снігура було чисельною, коли він підростав у батька було три брати і сестра та мама батька і дочка по першій дружині.

Олекса був найстарший, а за ним майже щороку народжувались нові брати і сестри.

В 1941 році в Олекси було 4 брати і 4 сестри, а одне немовля вродилося неживим.

Після закінчення школи, він задумувався, де б знайти роботу, щоб не бути тягарем батькові. Мамин брат був шевцем і тому Олексу віддали до нього на навчання. Олекса навчався шевства 3 місяці і не побажав опісля продовжувати навчання.

В подальшому батько віддав Олексу навчатися на кравця, де він навчався 1 рік. Після навчання поїхав до Рави-Руської на подальше навчання. Там Олекса не платив за навчання тому, що вже опанував цю професію і міг виконувати кравецькі роботи. Кошти потрібно було платити тільки за проїзд поїдом з дому до Рави-Руської.

Коли квитки на поїзд подорожчали з 2 злотих до 5 злотих місячно, батько купив Олексі ровер і він 12 кілометрів доїздив до Рави-Руської на роботу.

В 1938-1939 роках Олекса відвідував вечірню школу в Раві-Руській, в якій підвищував свій фах кравця.

Коли почалась Друга світова війна Олексі виповнилося 18 років. Внаслідок воєнних дій вдома господарські будинки згоріли. Хата, яка була накрита дахівкою, залишилася неушкодженою. У родині Олекси згоріло все збіжжя, залишилася картопля і капуста. Батько купив Олексі стару кравецьку машину і він відкрив кравецьку майстерню вдома. Шив одяг людям, які розплачувалися за роботу збіжжям. У Олекси в сім'ї в цей

час було 9 дітей і родичі - було кого годувати і одягати.

В 1940 році Олекса Снігур, внаслідок національної свідомості та переконань, вступає в Організацію Українських Націоналістів.

Світлина Олекси Снігура від 1942 р.

В 1941 році на українську землю вступило німецьке військо. Олекса Снігур отримав від Організації Українських Націоналістів наказ переїхати до Рава-Руської і там організувати "Українську Книгарню", яку він організувавши, назвав "Наше Слово". В книгарні було організовано зв'язок з трьома районами: Любачівським, Рава-Руським та Жовківським, та округи з областю - Львовом.

З 1941 року книгарня „Наше Слово”, яку очолював Олекса Снігур, активно працювала до приходу червоної армії в 1944 році.

Світлина О.Снігура
від 11.X.1942 р.

Працюючи в книгарні він ходив навчатися до „Вечірньої Торговельної Школи” в 1941-1942 та 1942-1943 роках.

Діяльність Олекси Снігура була дуже активною і в 1943 році ним зацікавилася таємна німецька поліція – „гештапо”.

У березні 1944 року Організація Українських Націоналістів дала наказ Олексі Снігуру піти до праці в підпілля і обійняти роботу "господарника в окрузі" - Любачівським, Рава-Руським та Жовківським районах.

Світлина з архіву 1943 р. Зліва направо: Степан Снігур, ур. 1923 р. – згинув від большевиків у 1944 р., Михайло Шостака, ур. 1923 р. – згинув на роботах у Німеччині в 1944 р.

Світлина О.Снігура від 1944 р.

16 серпня 1944 року Олекса Снігур був поранений в ногу і забраний червоноармійцями, які завезли його до лікарні в Раві-Руській.

6 листопада 1944 року Організація Українських Націоналістів підготувала втечу Олексія зі шпиталу. За таких обставин він був змушений лікуватися у підпіллі до березня 1945 року.

Коли вилікувався і зміг ходити на нозі, яка була поранена, йому було доручено посаду господарника 4 району.

В 1946 році Олекса Снігур очолив посаду господарника 2 району, а в 1947 році господарника 1 району.

Світлина Олексі Снігура
від 1946 р.

Після проведення Польською Народною Республікою "Акції Вісла", осінню 1947 року, Олекса Снігур відійшов на північ Польщі разом з двоюрідним братом, членом Організації Українських Націоналістів, Михайлом Снігуром і пораненим воїном Української Повстанської Армії за псевдонімом "Мак", який був родом з Тернопільської області, в пошуках своїх людей.

26 вересня 1947 року був затриманий польською міліцією і сидів у в'язниці і опісля був засуджений на 15 років тюремного ув'язнення, з них 7 з половиною відсидів, як політичний в'язень у в'язниці "Голенів" (Goleniów).

Під час перебування у в'язниці Д.Богуш просив начальника тюрми про дозвіл на отримання освіти за 5, 6 і 7 класи загальноосвітньої польської школи. Декілька місяців Дмитро Богуш перебував у камері з людиною, яка мала вищу освіту. Одного разу в камеру було посаджено українця "козарлюгу", старшого віком. Він був учасником „Зимового походу” генерала Тютюнника і розказував, як їх більшовики розстрілювали, він впав до ями поранений і вночі виліз з під трупів. Люди його вилікували і допомогли йому перейти радянсько-польський кордон. У Польщі він працював у Варшаві, та більшовики його і там віднайшли і за те, що виліз з могили, польська комуністична влада по вказівці з Москви засудила його на 15 років. „Наше спільне перебування в камері – це лиш обговорення всієї складної історії України... Жаль, що не запам'ятав його прізвища” – сказав Дмитро Богуш.

Звільнений польською тюремною владою 29 січня 1955 року.

Вийшовши з в'язниці, Дмитро Богуш, приїхав у Вроцлав, де поступив у вечірню загальну школу-ліцей, в якій здобував середню освіту в 1955-1959 роках.

З вересня 1959 по 1960 року закінчив річний курс технікуму і отримав спеціальність економіста-бухгалтера.

В 1960-1961 роках вчився на річному курсі педагогічного ліцею і захистив диплом вчителя початкової школи.

Світлина Олекси Снігура від 1955 р.

В 1957 році одружився з Наталею Горечою з Рави-Руської, з якою в скорім часі почав виховувати двох синів Степана і Богдана.

Світлина Олекси Снігура з майбутньою дружиною
від 1947 р.

Навчатися Дмитро Богуш любив і коли вже діти його підросли він записався на вечірню „Вчительську Студію”. У 1966 році сюди ж поступила вчитися і його дружина, її прийняли на навчання, а Дмитра Богуша – ні, тому, що він вчителем не працював. Навчання це відбувалося в м. Ольштин двома сесіями, літня в часі канікул, і зимова в час шкільних зимових канікул. Хоча Дмитра Богуша і не було прийнято, однак він ходив на навчання, як вільний слухач. Коли Дмитро Богуш з дружиною вертались додому, він залишився у Варшаві, зайшов до головної управи УСКТ. Керівництво головної управи УСКТ написало прохання до міністерства і Дмитро Богуш отримав дозвіл на навчання і його прийняли на навчання у „Вчительську Студію”, яку він з дружиною закінчили у 1967 році.

Через рік в 1968 році, осінню, Дмитро Богуш поступив на вечірнє відділення „Вищої Школи Економічної” у Вроцлаві, які закінчив в 1971 році, однак магістерську дисертацію не захищав, оскільки це потребувало ще рік навчання. Отримавши диплом економіста і вищу освіту, він приступив до праці, з якої і пішов на пенсію в 1981 році...

Світлина з дружиною 2003 рік

Розділ II. Спогад незабутих хвилин...

„У житті кожної людини є пережиті хвилини, які не забуваються до кінця життя.

Такі хвилини за звичай є доказом охорони Ангела Хоронителя...

Постараюся розповісти про такі хвилини пережиті мною, а їх було доволі багато...

В 1944 році мною зацікавилося гештапо, я покинув функцію зв'язку ОУН з районами і областю. В кінці березня 1943 року, коли почало цікавитися мною гештапо, Провід Округи ОУН вирішив послати мене на працю в підпілля і доручив мені працю господарника в Окрузі.

Провірів я господарство в Угнівському та Любачівському районах. Перебув перехід фронту в місяці липні 1944 року. Війська радянського було так багато, що треба було бути голодним по два-три дні. Ще з одним другом, я перебував в селі Любича-Павлищі. Ніч пересиділи ми у криївці. В 10 годині ми вийшли поснідати. В цей час приїхали більшовики, повернутися назад в криївку було вже не можливо, ми почали втікати в поле, мене було поранено 600 метрів від села, куля потрапила в ліву ногу вище коліна. Із-за поранення, нога була зламана, я впав, витягнув пістолет, зняв з запобіжника і прицілив до вуха, щоб застрілитися і живим не здатися. Мені якийсь голос сказав: ”а може ти витримаєш” - було це 16 серпня 1944 року. Два російські солдати з віддалі 600 метрів бігли до мене, я біля себе вирив в землі ямку і сховав у неї свій пістолет і гранату, загорнув і перекотився від цього місця 6-8 метрів, тому, що загорнута ямка відрізнялася від сухої землі. Солдати прибігли, перев'язали мені

рану, зробили обшук і знайшли в моїй сумці один бинт для перев'язки. Сказали до себе "це санітар" і потягнули мене 800 метрів до села. Там віддали капітанові, доповідаючи йому, що це санітар. Капітан взяв палицю, яка призначалася для душення картоплі і питав мене, де знаходяться більше воїнів УПА. Він не писав жодного протоколу. Після допиту вони викинули мене під пліт на сонце. Води не давали пити до вечора. У вечері вкинули мене у машину і привезли до в'язниці в Раву-Руську. Там в келії було 18 осіб. Там я перележав до рання, а ранком біля 9 години повезли мене фірою до лікарні. Весь час по дорозі не давали пити. Коли везли до лікарні, мене побачила знайома дівчина і повідомила Наталію Гореч, а через неї я повідомив ОУН, що я ранений і лежу в лікарні".

В лікарні О.Снігур лежав до 6 листопада 1944 року. Перед жовтневими святами весь персонал лікарні пішов на мітинг, а ОУН підготувала фіру, яка під'їхала під лікарню, а дівчина прийшла і забрала О.Снігура на плечі і винесла до фіри. Десь по двох тижнях О.Снігура перенесли через кордон до Польщі і тут він лікувався в підпіллі до березня 1945 року. О.Снігура покликав заступник окружного провідника ОУН, зробив допит, звільнив його із посади окружного господарника і дав один місяць відпустки. Його було завезено до батьків і там О.Снігур сидів у криївці в оборозі. Після місяця відпустки О.Снігура відвідав районний провідник ОУН „Заруба” і забрав його до Куща ОУН. О.Снігур ще не міг, через поранення, добре ходити.

В травні 1945 року попросив О.Снігур командира Куща щоб з ним було відправлено до місця поранення

одного стрільця. Від місця постою Куща було близько 6 кілометрів.

Під вечір удвох О.Снігур пішов на місце поранення в чисте поле, де не було ні одного куща. О.Снігур взяв собі залізний дріт, щоб шукати заховану зброю. Коли вони дійшли на приблизне місце, перший укол дротом в землю потрапив просто на зброю, це був факт, підтвердження, про охорону О.Снігура Ангела Хоронителя.

Коли О.Снігур приніс пістолет і гранату, ОУН мала повне довір'я до нього, що він не пішов на співпрацю з НКВС. Після двох тижнів О.Снігуру було доручено посаду господарника в 4 районі. Це була друга хвили-на незабутнього пережиття.

”Акція Вісла” застала О.Снігура на північ від Перемишля в с. Торки. По різних перипетіях О.Снігур прийшов до рідного села Верхрата і з села під Ярославом йшов одинцем дві ночі. В кущі ліщини на гірці, яка розділяє село Верхрату і Девятир, пересидів весь день. Видно було кордон з Україною, як там люди працювали в полі, а зі сторони Польщі ніхто не працював, бо всі люди були вивезені. В цей час О.Снігур згадав лиш слова пісні:

”Сім літ минає
війна не кінчиться,
усі вікна і двері
забиті дошками,
кругом бур'яном заросло
А мати ходила
виглядати сина,
чекати його восени...”

„Через день було спокійно, не було війська, у вечері пішов я до криївки, яку збудував ще за німців, таку

невелику, на дві особи. В криївці знайшов свого двоюрідного брата і одного повстанця, який був поранений і його лікувала моя сестра Настя. Він уже одужав. Так утрюх ми пересиділи там до 28 серпня 1947 року.

Як пережили ми, не буду оповідати. Від друзів, які знаходилися в криївці, я дізнався, що люди з нашого села вивезені на північ в німецькі землі і знаходяться в повіті Ліцбарк, селі Добре Місто. За таких обставин ми прийняли рішення йти на північ до своїх людей.

В дорогу ми вийшли 28 серпня і йшли з різними пригодами до 26 вересня і в селі Тужа Велика Дзялдовського повіту були затримані польською міліцією. Повстанець був озброєний автоматом ППШ і чинив польській міліції опір. Внаслідок бою його було вбито, а мене втікаючого зловили, а двоюрідний брат втік. Він ще один тиждень йшов сам і таки знайшов своїх людей”.

О.Снігура без будь-яких на то причин побив польський міліціонер, внаслідок чого у О.Снігура на голові відкрилось 13 ран. Він весь був залитий кров’ю. У такому стані за 10 кілометрів від місця побиття його завезли до лікарні. Там О.Снігуру зробили перев’язку ран. На другий день біля 9 години ранку прийшов працівник польського Уряду Безпеки (УБ), лікар сказав, що рани не є глибокі. Працівник польської УБ сказав лікарю, що прийде забрати мене біля 3 години дня. Після відходу працівника УБ О.Снігуру в лікарні зняли пов’язки з голови, очистили рани і наклали нові перев’язки, повз які проглядалися тільки очі та рот.

Весь цей час О.Снігур нічого не їв і нічого не говорив. По перевезенні до УБ О.Снігура положили в маленькій кімнатці біля чергового по управлінню УБ.

Надійшла жінка - прислуга і працівник УБ сказав, щоб вона рано накормила О.Снігура, як дитину. Через непримкнуті двері О.Снігур почув розмову, яку вели працівники УБ між собою. „Було їх троє, одного вбито, другого зловлено, а третій втік”. О.Снігур тоді не спав цілу ніч, тільки думав, як йому пояснювати свою причетність до свого затримання працівниками УБ. Вирішив признатись, що був не членом ОУН, господарником 4 району, а тільки рядовим стрільцем УПА. Змінив своє ім'я і прізвище, а село подав, яке польські військові спалили ще в 1943 році, оскільки там ніхто не проживав і ніяких свідків не могло бути. Рано прийшла жінка і накормила його молоком, він закашляв і промовив слово. Зараз працівник УБ втішився, що О.Снігур може говорити. Перед цим молоком О.Снігур не їв і не пив. На слідстві його не били. Працівники УБ перепитали його декілька разів, О.Снігур говорив одне і те саме.

Згідно зі свідченнями О.Снігура, він закінчив тільки 4 класи школи і був насильно забраний до УПА в рядах якої перебував 4 місяці. Після допитів О.Снігура було завезено до в'язниці в Дзялдові. Через місяць міліціонер закутого в наручники О.Снігура завіз до Кракова до воєводського УБ. О.Снігура мали завести до табору в Явожні. Офіцеру УБ, який у Кракові допитував О.Снігура, він говорив ті самі свідчення, що й при попередньому допиті офіцерами УБ в Дзялдові. Офіцер краківського УБ сказав до другого офіцера УБ, що ще рано його везти до Явожня, зараз слід відіслати до повіту, щоб показав ще бункери в яких скриваються воїни УПА, чи знаходиться зброя чи провіант.

Через тиждень О.Снігура в наручниках повезли до Варшави. Тут у третє О.Снігур згадав діяння Ангела

Хоронителя. Коли б О.Снігура завезли до Явожня, то там було багато людей, що знали про нього, що він член ОУН і господарник 4 району і сказали б, хто він є, а тоді в допитах його б забили, щоб вибити зізнання про Провід ОУН та УПА.

Навіть те, що О.Снігур подав інше село, його було привезено до Томашева, а коли б подав село Верхрату, були б привезли до Любачева, а там були двоє колишніх членів УПА, які пішли на співпрацю з УБ, вони його добре знали, яку посаду в ОУН він виконував і звичайно видали б, тобто викрили б його, а тоді у допитах смерть від польських офіцерів УБ – неминуха.

Це ще один доказ, що вчетверте його Ангел Хоронитель стояв на його сторожі...

З Томашова 30 конвоїрів і декілька офіцерів УБ везли О.Снігура до лісу, щоб їм показати бункери. О.Снігур вважав, що його везуть, щоб вбити, інсценувавши втечу. По поході по лісі, було знайдено відкритий вже бункер, О.Снігур ствердив, що це бункер в якому він переховувався. Офіцери УБ сказали, що він вже їм відомий і відвезли О.Снігура в Томашівську в'язницю УБ.

15 грудня 1947 року О.Снігура і ще одного юнака, який мав відношення до УПА, з с Люблінця було відвезено до тюрми в Любліні. О.Снігура було кинуте до камери в якій було 160 в'язнів, 20 з яких були українці.

„В камері мене спитали за слідство наді мною, і осуджували, що я зізнався, що був в рядах УПА”. О.Снігура осудили і радили відмовитися в прокурора від приналежності до УПА. О.Снігур знову не спав цілу ніч і роздумував, як слід побудувати свою найменшу причетність до УПА у прокурора.

Через місяць О.Снігура було визвано до прокурора в м. Люблін. Там він сказав, що є кравцем, працював в іншому селі, людей з села вивезли і він їхав сам за людьми. По дорозі у нього не було грошей, а сам він мав добрі чоботи і при зустрічі з двома не відомими людьми, запропонував їм купити свої чоботи. Вони домовились про ціну і поміняли чоботи. Грошей у нього не було, він дав мені пістолет і обіцяв, що в селі дасть гроші. Коли ми зайшли до села, нас там затримала міліція”. Коли міліція почала їх затримувати, вони всі почали втікати. О.Снігур вистрілив з пістолета в гору, його догнав міліціонер, побив по голові, розбив голову і він скривавлений впав, в ранах його було завезено до лікарні в м. Дзялдові.

Про хід ведення справ суддями йому не було відомо, оскільки адвокат фактично не вів захист невинності його особи... Сам адвокат прийшов в той час, коли суд давно розпочався, підійшов до О.Снігура, забрав ”Акт Оскарження” і в подальшому суду сказав, щоби ”суд дав справедливий вирок...”

Суд розглянув ”Справу” і засудив за зберігання зброї на 10 років, за постріл в сторону міліціонера 15. Разом суд засудив О.Снігура до терміну 15 років ув’язнення, який не підлягав жодній амністії.

Після трьох місяців після суду О.Снігура було привезено до в’язниці в Голеньові, де він відбував покарання до 29 січня 1955 року... Таким чином польській судовій системі не вдалося доказати причетність О.Снігура до Організації Українських Націоналістів та її збройних сил УПА.

Після виходу із в’язниці із-за ситуації зміни прізвища, О.Снігур, а зараз Дмитро Богуш не міг зайти до родичів, ані зустрічатися з родиною. За таких обставин

він почав проживати в Лідзбарку-Вармінським. Спочатку Дмитро Богуш прагнув виїхати в Україну, де на нього чекала дівчина Наталка Гореча.

Радянське консульство в Гданську відмовило Д.Богушу дати візу на в'їзд в СРСР, оскільки консул при зустрічі наголосив, що знає, що Дмитро Богуш є бандерівцем і хоча був суджений по кримінальній статті, але це формальне звинувачення. Насправді, наголосив радянський консул, - Д.Богуш є членом ОУН, що довести в суді було важко...

Після відмови в'їзду в Україну Д.Богуш виїхав до Вроцлава, де оселився для проживання, тому, що там не було осіб, які б могли засвідчувати УБ його причетність до ОУН та УПА.

Слід наголосити, в м. Лідзбарку одна жінка впізнала О.Снігура (Д.Богуша), що прискорило його виїзд до Вроцлава.

Проживаючи у Вроцлаві робив всі спроби для приїзду з України Наталії Горечої до Польщі. Після великих старань, вона приїхала до Вроцлава 29 травня 1957 року. В червні 1957 року вони повінчалися і проживали у Вроцлаві до 1983 року.

За час свого проживання у Вроцлаві Дмитро Богуш брав активну участь у згуртуванні української громади Вроцлавського воєводства.

З 1963 по 1984 роки Дмитро Богуш був головою Вроцлавської воєводської управи Українського Суспільно-Культурного Товариства (УСКТ), в 1973-1975 роках був членом контрольно-ревізійної комісії головної управи УСКТ, докладав зусиль для налагодження взаємовідносин між українцями Вроцлавського воєводства та Україною.

Дмитро Богуш - голова Вроцлавського УСКТ, 1965 рік.

Розділ III

Діяльність Дмитра Богуша – як Голови Вроцлавського відділення УСКТ.

За таких обставин з'ясуємо діяльність Дмитра Богуша, яка залишилась нам як спогад про його діяльність у Вроцлавському відділі Українського-Суспільно-Культурного Товариства за час його головування.

Написані спогади по розповіді є по пам'яті:” У мене, наголошує Дмитро Богуш, є заховані записки всіх засідань правлінь Вроцлавського відділу УСКТ. Якщо писати розгорнуто, то напевно написав би про роботу у Вроцлавському УСКТ ширше і точніше. Однак на це потрібно більше часу. Прочитавши в Альманасі за 1996 рік статтю пана Василя Шоста, с.64-70, під заголовком: ”Лемки не хотіли миритися з національним небуттям”, у якій є висвітлені дуже докладно початки пробудження культурно-освітньої праці у Вроцлаві”.

Опис цей обіймає найкращий період відділу УСКТ у Вроцлаві. Жаль, що не описав подальші 4 роки культурно-освітньої праці у Вроцлавському УСКТ. Напевно пану В.Шосту це найкраще відомо...

Дмитро Богуш до Вроцлава приїхав у 1955 році по відбуттю 7,5-річної в'язниці. Розуміється, що старався тихо поводитись. За рік проживання, не знайшов нікого з українців. Випадково його зустрів пан Іван Новосад і вперше Д.Богуш з ним був в УСКТ в 1957 році. Там зустрів декілька знайомих, а головню панство Петригів з якими заприятелював. До УСКТ Д.Богуш заходив дуже рідко і тому йому не відомий цей їхній період праці. В квітні 1963 року Дмитро Богуш зайшов до УСКТ, яке знаходилось тоді на вул. Руській д.46. Цього дня там відбувались загальні збори Вроцлавсь-

кого гуртка, які проводив пан Дихтяренко. Дмитро Богуш не пам'ятає, хто висунув його на голову гуртка. Помимо заперечення, Дмитра Богуша усі присутні, а було десь біля 30 осіб, вибрали головою гуртка, хоч тоді Дмитро Богуш ще не був членом. Кого ще вибрали до управи не пам'ятає, охочих до праці в цій управі не було. На засідання приходило найбільше 3 члени. По закінченні зборів, йому віддали ключі від світлиці і від бюро. Жодного звіту, жодного протоколу попередніх засідань йому не дали і в бюро не було. В Бюро знайшов Дмитро Богуш статут, його читав і почав працювати на зразок праці читальні-просвіти, в роботі якої він раніше брав участь. Зал у цій світлиці був досить великий, приблизно 16х8м. В цьому залі не було сцени. Одна третя залу була загороджена заслоною, два метри високою, а там повно сміття, навіть смерекова суха ялинка від різдвяних свят там лежала. Через тиждень Дмитро Богуш ходив щовечора і робив порядок. Коли вже вичистив, в наступну неділю прийшло кілька осіб. Для допомоги в роботі заохотив кілька осіб, а Василь Говзан згодився бути світлицевим, він дуже багато допомагав. „Вдалося мені організувати танцювальну забаву, розуміється без спиртних напоїв. Вже були гроші на оплату приміщення та за світло. Майже щомісяця відбувалися танцювальні забави. Міський гурток тоді оплачував гроші за світлицю, світло, воду, світлицевого і прибиральницю”. Хто платив за всі ці послуги в той час Дмитро Богуш не знав, однак скоро йому стало відомо, що Міська Рада давала дотацію на прохання українських осередків. Коли Дмитро Богуш звернувся, не одержав нічого. Воєводська управа УСКТ, головою якої був тоді пан М.Бачинський, також жодних грошей не давала. Ніхто

не проводив з ним розмови про те, як і що робити. Першою більшою роботою було поставлення в залі сцени шириною 4-5 метрів. Вже осінню випросив, як голова, у пані Ольги Гошовської підготувати виступ драмгуртка і великим зусиллями було поставлено п'єсу Івана Франка "Будка число 27". Осінню десь у жовтні, голова воєводського правління пан Бачинський відмовився бути головою даліше. Було скликано воєводську конференцію на якій Дмитра Богуша було вибрано головою воєводської управи. Хто став головою міської управи гуртка він не пам'ятає, але йому довелось керувати обома управами. В 1964 -1965 роках українська культурно-освітня праця Вроцлавщини помалу виходила з занепаду в усіх гуртках.

Будучи головою воєводського відділу УСКТ в 1964-1965 р. найбільшу увагу Дмитро Богуш звертав на організацію пунктів навчання дітей української мови. Дійшла до нього вістка, що в 1958-1960 р. було 32 пункти навчання, а коли він став головою, то було їх 6 чи 7. Треба було їхати по селах і збирати заяви від батьків, щоб їх діти вчилися української мови. Часами приходилось по декілька кілометрів добиратися до цих населених пунктів пішки, наприклад до Кемблова, повіт Волів, де він йшов від станції Рудна 6-8 км. Допоки там було організовано пункт навчання, то їздив 4 рази із вчителем Стефурою ходив по хатах, говорив з людьми і так збирались заяви від батьків для навчання дітей. Пригадує, що в селі Ожешкув за м. Воловом в селі було лиш 6 дітей, а щоб відкрити пункт навчання треба було 7 дітей, то директор школи, поляк, записав свого сина і таки пункт навчання української мови було там організовано. Завдяки його зусиль для організації пунктів навчання української мови, в 1964-1965

р. працювало вже від 18 до 22 пунктів навчання української мови. При обговорюванні шкільництва, слід згадати про Ліцей в Лігниці, який почав працювати від 1957 року в Злоторії, а після 2 років його переведено до Лігниці і розміщено при вул. Хойновській.

Всі перипетії, що мали місце за ліцей у питанні його ліквідації і протистояння, Дмитро Богуш описав у доповіді, на святкуванні 30-ліття Ліцею у 1987 році. В архіві Ліцею цей лист повинен знаходитись. Там було написано 34 сторінки машинопису (копії не може знайти, мабуть надіслав до редакції "Нашого Слова" або до преси до Львова).

Повертаючись до культурно-освітньої праці, щоб її пожвавити, Дмитро Богуш почав нав'язувати зв'язки з іншими осередками національних меншин у Вроцлаві. Такі зв'язки були налагоджені з колективами Товариств: Литовським, Грецьким, Німецьким, Жидівським, Російським. Російське товариство не мало жодного колективу. Співпрацю нав'язано зі всіма товариствами, окрім російського, оскільки в ньому не було ніякої освітньо-культурної праці. Коли він туди зайшов, то вони приймали його дуже радо, вгощали кавою та горілкою. На жаль Дмитро Богуш не пам'ятає в якому році російське товариство припинило свою діяльність. Найкраще вкладалась співпраця з Литовським і Грецьким товариствами. Гуртки тих товариств виступали на спільних концертах. „Дуже часто у нас виступав співучий гурток литовців, рідше виступали греки, а ще рідше німці і жиди”.

Запам'яталось Дмитру Богушу святкування 10-ти річчя УСКТ в 1966 році. Чисельніші гуртки, як Лігниця, Громадка, Михалів і Любінь робили свята у себе. Часто на такі свята їздив ансамбль із другого гуртка, а

найчастіше із Вроцлава. Управа гуртка у Вроцлаві вирішила відсвяткувати це свято так:

1. Організувати у світлиці фотовиставку.
2. Зробити два пам'ятні альбоми про минулу культурно-освітню працю у Вроцлаві. (Один альбом передати до головної управи, а другий залишити у Вроцлаві).
3. Організувати ювілейний концерт у грецькій світлиці, в якому візьмуть участь усі ансамблі співпрацюючих з нами національно-культурних гуртків національних меншин.
4. Підготувати виступ драмгуртка під керівництвом Ольги Гошовської з якоюсь українською п'єсою. Наприклад п'єса „За двома зайцями”.

Усі ці заплановані пункти були виконані. Ще Дмитру Богушу запам'ятався святковий концерт, що відбувся в залі грецького товариства. Кожний виступаючий ансамбль, а виступали тоді українці, литовці, німці, греки і жиди, мав визначений час 15-20 хвилин, а коли почали виступ жиди, то не можна було їх вигнати зі сцени, вони бажали показати всю приготовану програму.

Слід згадати про працю Вроцлавського драмгуртка під керівництвом пані Ольги Гошовської. Цього точно не можу описати. Гурток цей діяв від 1958 року, і поставив за цей час п'єси „Сватання на Гончарівці”, „Запорожець за Дунаєм” та інші.

За час головування Дмитра Богуша з 1963 року драмгурток мало працював. Виїхали з Вроцлава такі актори, як пан Сніжко та ще кілька і праця драмгуртка підупала. Вдалось тільки поставити „Будка число 27”, „За двома зайцями” і ще 2 чи 3 п'єси, назви яких він не запам'ятав. По святкуванні 10-ти літнього ювілею в

роках 1967-1968 культурно-освітня праця підупала, а головне, був брак кадрів, з якими можна було вести подальшу працю. В 1968 р. вибрано у Вроцлаві міську управу із молодих. Працювали так, що за оренду світлиці, за працю світлицевого та за світло мусила платити головна управа. Після першої виплати світлицевому головна управа відмовилася далі платити. Світлицевий перестав працювати. На третьому місяці праці цього правління був написаний лист, автором якого, на думку Дмитра Богуша, був пан П'ех, на сім сторінок машинопису, яке змістом було наклепом на особу Дмитра Богуша. Листа цього підписала ціла управа. В цьому листі стверджено, що Дмитро Богуш доробився у світлиці. Листа було вислано до головної управи і до керівника до внутрішніх справ у місті, який мав над товариством УСКТ шефство. Дмитра Богуша, щоправда, ніхто не запитав про це, що там було написане. В цьому часі проти нього виступив Петро Ковальчук. Д.Богуш написав до головної управи листа, у якому загрозив, що виступить зі скаргою до суду. У відповідь на цього листа Голова головної управи УСТ пан М.Королько, скликав воєводське правління і зняв Д.Богуша з голови воєводського правління. Не пам'ятає пан Дмитро, кого тоді призначив на голову воєводського правління, але праця в УСКТ підупала зовсім. „Пригадую, - каже Дмитро Богуш, - щось 4 місяці пізніше приїхав секретар головної управи пан Гнатюк і прийшов до мене і просив, щоб я очолив воєводське правління, однак я відмовився”. Після з'ясування ситуації, яку зробив секретар УСКТ, з великим небажанням Дмитро Богуш згодився бути далі головою воєводського правління на якому перебув до

1984 року, з перервою 6 місяців у 1979 році, оскільки виїздив тоді до США і Канади.

Йому довелось по новому організувати правління УСКТ у Вроцлаві та їздити по гуртках на Вроцлавщині. Два гуртки перестали зовсім діяти в Мазенціні і Олаві. Кілька гуртків також підупали, але там йому ще якось вдалося переобрати правління гуртків. В цей же час ситуація з грошима була тяжка. Від заснування УСКТ у Вроцлаві у 1956 році до 1963 року грошей на діяльність культурно-освітньої праці не було. Якщо потрібні були гроші, то секретар правління йшов до воєводського уряду і там отримував гроші на діяльність. А як влада перестала надавати грошову допомогу, припинилась робота. Слід наголосити, що за головування Дмитра Богуша від Воєводської Ради ані від головної управи з Варшави, він не одержав жодних грошей. Головне правління оплачувало лиш секретаря воєводського правління і диригента хору пані Дарію Базарник, яка вела репетиції. Світлиця до 1959 року знаходилась у вроцлавській ратуші, жодної оплати місто не надавало. Коли УСКТ перейшло на вул. Руську д. 46, хто оплачував рахунки, Дмитро Богуш не знає, може отримували допомогу від влади, але коли він став головою міської управи, а після 6 місяців воєводського, то всі оплати за світло, воду, в тому числі світлицевого та прибиральницю, та оплату за оренду світлиці сплачувалося міською управою. Дмитро Богуш намагався щомісячно організувати танцювальні заходи і з цього оплачував всі видатки. Заходи були щомісяця за винятком липня і серпня та грудня та великого посту. Тут слід згадати про заходи „Маланки”. У 1964 р. „Маланки” організовано у своїй світлиці, де було тісно, всі не помістились. Пізніше почали найма-

ти зал у греків, там могло розміститись близько 300 осіб. На більше осіб не давала згоди пожежна сторожа. У 1966 році, для проведення „Маланки“ наймали зал в товаристві польсько-радянської дружби. Там на українську забаву прийшло понад 500 осіб. Столиками заставлено 3 приміщення в партері і переходи на долині і на поверсі. І там було тісно. Пізніше українці Вроцлава знову робили забаву-маланку у грецькій світлиці. Продавали квитки лиш членам по - 2 (1 для не члена). В цей спосіб українська громада Вроцлава приєднувала нових членів, а головно з молоді. В кінці 70-х років, на забаву „Маланки” українці Вроцлава наймали зал в підприємства Пафаг, там був великий зал, не було обмеження в продажі квитків. Всі українські забави були безалкоголеві, а буфет організували самі. У Пафавазі буфет був підприємства. Забави „Маланка” були дохідними і з цих грошей оплачували приміщення за місяці, в яких не було забав.

Слід наголосити, що найбільший розмах діяльності Вроцлавського відділення УСКТ відбувся в 1966 році. Власне в цей час Вроцлавське відділення святкувало своє 10-ти річчя з дня заснування.

До ювілею була організована фотовиставка всіх досягнень за 10 років. Відбувалися також святкування по гуртках. Більші святкували самі, а до менших приїжджали ансамблі з Вроцлава, або з Лігниці. Найбільший концерт в честь 10-ліття відбувся в Вроцлаві в залі грецького товариства. В концерті брали участь гуртки національних меншин Вроцлава, а саме: литовський, німецький, жидівський.

Святкування 10-ти річчя УСТ (1966 р.)

Фотовиставка на 10-річчя УСКТ

Виступає ансамбль німецької громади м. Вроцлава).

12 лютого 1967 році у Вроцлаві відбулась IV Воєвідська звітно-виборча конференція, яка знову обрала Дмитра Богуша головою Вроцлавської воєвідської управи УСКТ.

10-та воєводська конференція УСКТ

Слід ствердити, наголошує Дмитро Богуш, про ще одну вартість забав "Маланка", вартості цієї не оцінюється ні в злотих ні в доларах. На таку забаву з'їжджались з усіх поселень наші „нешасні" українці. Скільки пар познайомилось і одружилось, цього ніякі статистики не скажуть... Про це можна твердити із випадку, який мав місце при продажі квитків. Приїхала одна жінка з Олави, а ми тоді могли продати лиш 300 квитків і вже квитків не було. Жінка з плачем просила продати два квитки, "я хочу, моя молодша донька знайшла когось із наших хлопців і яке її життя?" Її слова Дмитра Богуша так зворушили, що він витягнув свої два квитки і віддав жінці. Ось такі проходили забави Маланки у Вроцлаві, які організовував Дмитро Богуш.

Групова фотографія Вроцлавського УСКТ
Пан Дмитро розповідає ще про один випадок. Йому вдалося познайомитися з жінкою із фінансового відді-

лу воєводства, це було у 1966 році. Завдяки допомозі цієї працівниці за рік закупили для УСКТ 3 телевізори, 15 столиків і 50 крісел, коштувало це понад 50 тисяч злотих. На одній нараді керівник цього відділу сказав: „цей Богуш забере всі гроші з відділу”. Але це було лиш в одному році.

На цьому завершую опис зі слів Дмитра Богуша про роботу у Вроцлавському УСКТ. Як наголошує пан Дмитро: „Подробиць різних було багато, але про це не варто писати, зрештою вони не заслуговують на увагу...”

З 1983 року Дмитро Богуш переселився на історичну батьківщину в місто Перемишль, де активно приймає участь в житті української громади міста Перемишля. В свої завдання на рідній землі, як член Спілки українських політв'язнів, він поставив відновлення пам'яті воїнів ОУН-УПА, які загинули за волю України на Закерзонні.

Така діяльність спричинила його до відновлення могил, надання допомоги українцям для перегляду справ з несправедливо винесеними вироками. Дмитро Богуш робив і робить таку роботу, оскільки сам був 9 разів суджений в боротьбі за справедливість, однак не знайшов істини у польських судах і неодноразово за свою діяльність карався польськими судами уже в наш час штрафами в розмірі 1628 злотих, які польська влада стягувала йому з законно заробленої пенсії, щомісячно по 200 злотих...

Однак і сьогодні Дмитро Богуш не тратить оптимізму і гумору і продовжує розбудовувати українське національно-культурне та релігійне життя у Перемишльським краю...

Розділ IV

До питання про історію Повстанської Могили у Верхраті-Монастирі.

В Україні пропливає дві ріки з однаковою назвою Буг, тому назвали їх Південний Буг і Західний Буг. В кожному із рік вливаються їх притоки.

До Західного Бугу з лівої сторони вливається річка не мала і не велика, яка називається Рата. Звідкіль ця назва, ніхто не знає, навіть легенд та переказів про її назву наукою не зафіксовано. Ріка Рата випливає з широкої долини між середньої висоти гірками на розтоці так званого Львівсько-Томашівського нагір'я.

В стародавній час люди зупинялися для проживання при водоймах та ріках, в більшій мірі на їх початках.

Біля витoku річки Рата також в сиву давнину постала оселя, яку назвали Верх-Рата, Верхрата, яку слід розуміти на українській мові, як початок ріки Рата.

Коли було засноване стародавнє поселення Верхрати, вченими достеменно не встановлено, українські архіви, теж мовчать про першопоселення цього села.

У польських архівах перша згадка про село Верхрату відноситься до 1444 року, а в 1507 році є свідчення, що село Верхрата було на праві Волоському.

До 1775 року село Верхрата і ще декілька сіл, які знаходились поблизу нього, носили назву Кріселкове і належало до Белзького воєводи.

Белзький воєвода отримував з сіл Кріселкових особисті доходи і користі.

Село Верхрата було найбільшим населеним пунктом на Східному розточчі.

В 1630 році в Верхраті було 190 домів і проживало 1140 жителів.

З плином століть село Верхрата розрослося. Оскільки вода заливала якісь ще земельні ділянки, то люди селились на узбіччі села, тому появились Присілки.

Після Першої світової війни до Верхати належало 14 присілків, а саме: Луг, Завалила, Лужки, Німиця, Медвежа, Дагани, Монастир, Гори, Мригори, Лози, Ставки, Майдан, Верховина, Горай.

Згідно зі свідчень церковних джерел (шаматизму) в 1934 в Верхраті з присілками проживало 2 тисячі 996 людей, а дочірня церква в селі Пріся подає інформацію, що тут проживало 422 людей. Людей які сповідували католицьку віру було 52 особи, протестантів 15 осіб, жидів 128 осіб.

Через Верхрату проходили транзитні та торгові стародавні шляхи. Розпочиналось воно на узгір'ї так званого Розточчя і з Північно-Східної сторони межувало з лісом, який давав захист для села.

В 1678 році на найвищій висоті було організовано монастир отців Василіан. Монастир цей був знесений за рішенням австрійської влади в 1806 році.

Біля цього монастиря на сусідній гірці розрослося село з тотожною назвою Монастир, яке було присілком великого села Верхрати. В ньому знаходилося до 60 будівель в яких проживали люди. В цьому присілку Верхрати була однокласна школа і читальня Товариства "Просвіта".

Присілки Верхрати: Дагани, Мриглоди, Монастир, Гори, Горай, були в лісах і там знаходили собі засоби для збереження воїни ОУН-УПА.

В Равськiм окрузі ОУН в 1943 році був організований перший відділ, командиром М. Він власне перебував в присілках Монастирі і Даганах. Територія ця відійшла до Польщі і знаходилася в 10 кілометрах від

встановленої більшовиками українсько-польського кордону. За таких обставин боротьбу з відділами УПА вела червона армія з Рави-Руської.

2 березня 1945 року червоноармійцям і яструбкам вдалося оточити наші чоти на присілках Мриглодах і Грушці. В таку сніжну завірюху, червоноармійці напали на відпочиваючі підрозділи УПА на Мриглодах і Грушці.

На Мриглодах загинула чота, яка нараховувала 42 воїни УПА, а на Грушці в боях загинуло 20 воїнів УПА.

Полеглі воїни УПА були поховані населенням в могили там де полягли.

На початку травня 1945 року командир підрозділу УПА Залізняк наказав полеглих в бою воїнів УПА перепоховати до Монастиря біля церкви. Через ніч їх усіх було перевезено і поховано в одній могилі в Монастирі біля церкви. Над похованими було висипано високу могилу і поставлено березовий хрест.

Після виходу з в'язниці у 1955 році в 1960 році Дмитро Богуш, клопочучись долею могили полеглих воїнів УПА, поїхав до Монастиря, де застав на могилі діл на 60 сантиметрів на місці могили.

Перша думка Д.Богуша була, що полеглих воїнів УПА з цієї могили було забрано. В дійсності, ця земля, яка стала їм останнім притулком, осіла в зв'язку з розкладом їх тлінних останків.

В кінці 80-х років ХХ століття кілька людей із села Любича відновили могилу полеглих воїнів УПА. Вони обложили навколо по три камені і наново насипали могилу, на вершині якої поставили березовий хрест.

Могила полеглих воїнів УПА

Як в 1991 році відновила свою незалежність Українська держава, українці, які проживають в Польській Республіці, відчули себе певнішими. Власне в цей час почалась реєстрація всіх могил полеглих в боях за волю України воїнів УПА. Багато могил були без хрестів, а декотрі і без сліду. У селі Верхраті, на кладовищі, був похований брат Дмитра Богуша, Степан Снігур і брат батька Дмитро Снігур і ще 10 інших полеглих воїнів УПА. З цієї повстанської могили, яка в свій час була споруджена, не залишилося і сліду. Однак за свідченням місцевого жителя, який знав, і означив місце, де були поховані тіла 12 воїнів УПА, вдалося віднайти місце їх поховання.

В 1993 році Дмитро Богуш постановив поставити на цьому місці пам'ятник загиблим воїнам УПА.

Споруджений Дмитром Богушем пам'ятник
в с. Верхаті у 1993 р.)

Домовившись з одним інженером зі Львова, який порадив, як робити пам'ятник, він накреслив ескіз цього пам'ятника, а основний камінь замовив в Україні в місті Терєбовлі і привіз його на кордон до с. Гребенного. Інженером цим був пан Ігор Гнаткевич, який вважав, що пам'ятник загиблим воїнам УПА повинен був бути побудований з каменю. Знайдений Дмитром Богушем був і виконавець, пан Тадей Талчинський. Замовники оглянули камінь, він був твердий і не надавався до обробки. Обговоривши проект, ми вирішили зробити пам'ятник з бетону. Майстер Тадей Талчинський зробив форми і залив в них бетон, завіз на кладовище, зробив відповідний фундамент і пам'ятник загиблим воїнам УПА прикрашує їх могилу вже 10 років. Слід наголосити, що кошти на побудову цього пам'ятника склали жителі села Верхрати.

Про побудову та встановлення цього пам'ятника Дмитро Богуш не вважав за потрібне сповіщати польську владу с. Верхрати, оскільки зрозумілий був гуманізм до полеглих воїнів УПА. Він думав, що влада підтримає його починання...

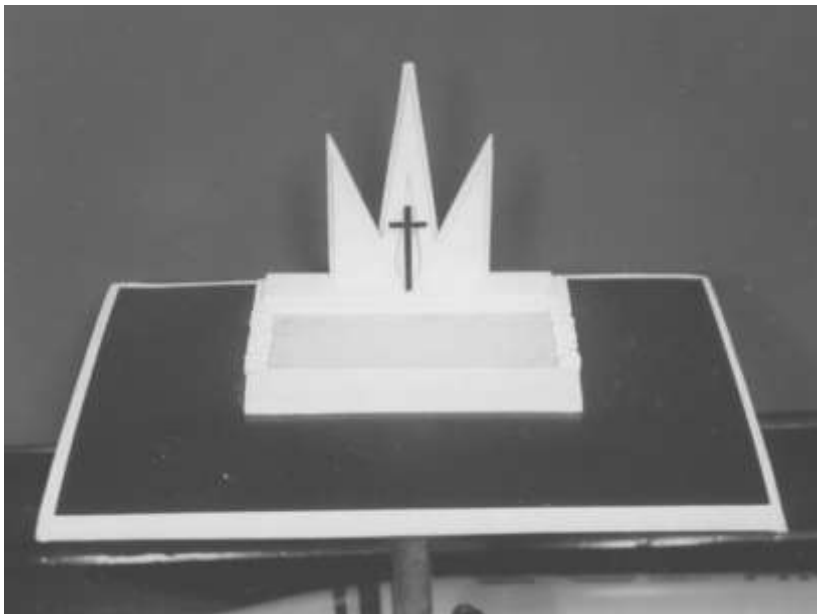
При посвяченні пам'ятника Дмитро Богуш сказав, що своїми зусиллями і стараннями він поставить пам'ятник і на могилі воїнів УПА, які похоронені в Монастирі, та не дотримав обіцянки із-за не розуміння української проблеми польською владою, яка затримала процес робіт над постановкою пам'ятника у Монастирі на невизначені часи...

Слід наголосити, що самі задуми побудови пам'ятника на могилі воїнам УПА в Монастирі узгоджувалися з відповідними людьми, які порадили написати клопотання до польської влади про надання дозволу в побудові пам'ятника на могилі в Монастирі.

Люди, які радили звернутися за дозволом мотивували тим, що сьогодні місце це не є кладовищем, а вся площа на якій знаходився Монастир сьогодні знаходиться у складі Народного Парку. Василіанська церква, архітектурна дерев'яна пам'ятка XVII століття, яка повинна б оберігатися законом, була розібрана, замість того, щоб бути реставрованою в 1953 році.

Коли у 1960 році Дмитро Богуш вперше після в'язниці, ходив на монастир, то знайшов за кілометр від монастиря половину старовинної ікони XVII століття, яка була намальована на дошці. Дуже дивно, що ця унікальна пам'ятка українського декоративного і прикладного мистецтва не зацікавила польських мистецтвознавців. Половину образу Дмитро Богуш поставив у каплицю, яка стояла біля підніжжя гори.

Вже 24 січня 1994 року Дмитро Богуш написав листа до Воеводського Консерватора Пам'яток про видання дозволу на побудову надмогильного пам'ятника на могилі в Монастирі.

Малюнок реконструкції надмогильного пам'ятника.

На превеликий жаль уряд такого дозволу не надав, а листа Д.Богуша скерував до Воеводського Комітету Охорони Пам'яток і Мучеництва в Перемишлі.

Через місяць Дмитро Богуш ходив два рази на тиждень до влади міста Перемишля, щоб отримати відповідь на своє клопотання. Від влади міста Перемишля Дмитро Богуш дізнався, що його клопотання перемиська влада вирішити не може, в зв'язку з чим вислала його клопотання до Центрального Комітету Охорони Пам'яток і Мучеництва Польщі, яке знаходиться в Варшаві.

Відповіді на звернення Дмитра Богуша із Варшави не було, однак працівник воєводської установи в Перемішлі дзвонила до Варшави до міністра і просила його вирішити це питання, на що міністр їй офіційно сказав: „що зараз у нього немає часу займатися цим питанням, оскільки він їде до Москви у питанню Катиня”.

До 1 серпня 1994 року на клопотання Дмитра Богуша не було відповіді, яка би або забороняла, або дозволяла спорудження пам'ятника.

Дмитро Богуш, зрозумів, що все, що не заборонено законом, то дозволено і розпочав побудову пам'ятника без отримання офіційної відповіді.

Він склав угоду про умови виготовлення пам'ятника з майстром Тадеєм Палчинським.

Ситуація ускладнювалася тим, що до Монастиря, де знаходилася могила воїнам УПА, не було дороги, була лише стежина. Щоб облаштувати дорогу, треба було зрізати 4-5 дерев, щоб трактором і двоколовою причепою доїхати до могили. Туди треба було все довозити: матеріали, пісок. Воду теж треба було привозити з ріки, яка знаходилася від Монастиря за 2 кілометри. У спорудженні пам'ятника майстрові помагав лише 15-ти літній син. До 18 серпня було зроблено в головній стіні лиш половину робіт. Скоро хтось про побудову пам'ятника на могилі повідомив перемиського воєводу. Воєвода повідомив повітовий уряд у Любачеві. Урядники з Любачева взяли ще дві особи в гміні Горинці і 18 серпня 1994 року прийшли на будову в Монастирі і затримали побудову пам'ятника і написали протокол, згідно з яким майстер дав свідчення та прізвища замовника цього пам'ятника. Районний уряд з Любачева вислав до Д.Богуша листа від 31 сер-

пня 1994 року, щоби він приїхав по цьому питанню до уряду м. Любачева, щоб з'ясувати всі аспекти побудови пам'ятника.

Уряд м. Любачева запросив Д.Богуша приїхати 14 вересня 1994 року, що й було зроблено Д.Богушом.

Адміністрація провела попередню розмову і за самовільне розпочаття будови наклали штраф в розмірі 400 тисяч злотих, яку тоді ж Дмитро Богуш зразу заплатив.

16 вересня 1994 року районний уряд м. Любачева видав постанову в якій Дмитру Богушу запропоновано перелік документів для подання до влади, щоб отримати дозвіл на подальше проведення побудови пам'ятника. Звичайно, що зразу Дмитро Богуш таких документів не міг отримати, а їх треба було отримати і подати до 31 жовтня 1994 року.

1 листопада 1994 року Дмитро Богуш звернувся до районного уряду з проханням продовжити термін подання та отримання відповідей по документах.

4 листопада 1994 року з районного уряду в м. Любачеві Дмитро Богуш отримав листа в якому наголошувалося, що він повинен надіслати відповідні документи для проведення побудови пам'ятника не пізніше ніж через 7 днів. Однак, Дмитру Богушу, так і не вдалося добитися від уряду потрібних для продовження будівництва пам'ятника документів.

Через три місяці Дмитро Богуш отримав виклик з'явитися до поліції м. Перемишля. В поліції Дмитра Богуша вислухали і склали протокол по питанню законності побудови пам'ятника в Монастирі.

Через два-три місяці Дмитро Богуш отримав виклик до прокурора м. Перемишля. Прокурор теж про-

вів своє розслідування і склав протокол по питанню побудови пам'ятника в Монастирі.

27 грудня 1995 року Дмитро Богуш отримав звинувачення в незаконній побудові пам'ятника в Монастирі від прокурора м. Перемишля.

13 лютого 1996 року відбувається перше судове слухання в м. Любачеві. На судове слухання приїхало більше 30 осіб з Перемишля і Ярослава. Мало з'явитися також і 14 свідків, визначених прокуратурою. Прибуло лиш 13 і через брак одного свідка не закінчилось судове слухання справи...

Пояснення до документів по справі Д.Богуша
Перемишль 24.01.1994,

Клопотання про надання права на побудову пам'ятника на могилі УПА у Верхраті-Монастирі.

За порадою знайомих осіб вирішено скласти клопотання про дозвіл від воєводського консерватора забитків пам'яток подається клопотання від Спілки Політв'язнів сталінського режиму в Кошаліні, членом управи якого являюся. Рішенням Управи, я уповноважений робити клопотання в питанні побудови пам'ятника загиблим воїнам УПА на могилі в Монастирі.

Лист до воєводського консерватора був надісланий 24 січня 1994 року (див. вставку 001).

Документ від 8 лютого 1994 р. В цьому документі повідомляється Дмитра Богуша, організатора постановки пам'ятника на могилі в Монастирі, що його листа направлено до Воєводського Комітету Охорони Пам'яток і Мучеництва в Перемишлю (див. вставку 002).

Копію цього документу направлено також до Спілки політв'язні в Кошаліні, уряду громади в с. Горинці

та Надлісництво в м. Любачів. Відповідь буде надіслано (див. вставку 003).

8 вересня 1994 року Воєводський Консерватор в Перемишлі пише листа до Воєводського Комітету Охорони Пам'яток, та нагадає, що не отримав жодної відповіді на листа з 8 лютого 1994 року у питанні побудови пам'ятника в Монастирі (див. вставку 004).

14 вересня 1994 року Дмитро Богуш поїхав до Любачева до Районного Уряду для з'ясування питання отримання дозволу на побудову пам'ятника загиблим воїнам УПА.

В Уряді був складений протокол, та подане прохання Дмитра Богуша на побудову пам'ятника.

Подаємо текст усного переказу, складеного в Уряді м. Любачева:

24 січня 1994 року було написаний лист до Воєводського Консерватора пам'яток в Перемишлю. Разом з листом були направлені і документи на проект самого пам'ятника.

8 лютого 1994 року Воєводський Консерватор Охорони Пам'яток Перемишля проінформував Дмитра Богуша, що цю справу переслав до Воєводського Комітету Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва в Перемишлі.

До вересня 1994 року Дмитро Богуш не одержав ніякої відповіді від консерватора забутків і ходив запитати в консерватора коли він дасть відповідь на моє клопотання.

31.08.1994 року отримав листа від Районного Уряду в Любачеві в якому сказано, що керівництво уряду викликає Дмитра Богуша до Любачева у питанні побудови пам'ятника у Монастирі і визначає день 12 вересня 1994 року (див. вставку 005).

Пояснююча записка до Уряду Любачева

8 вересня 1994 року воєводський консерватор пам'яток проінформував Дмитра Богуша, що питався про дозвіл для побудови пам'ятника в комітеті охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва в Перемишлі.

14 вересня 1994 року Дмитро Богуш не отримав жодної відповіді.

За таких обставин Дмитро Богуш зрозумів, що це є „тиха згода” на побудову пам'ятника в Монастирі і він розпочав побудову пам'ятника.

Водночас Дмитро Богуш усно звертається з проханням про відкликання заборони побудови пам'ятника. Розумію, що земля на якій розпочалась побудова пам'ятника є прицерковним кладовищем, на якому знаходяться захоронення в часі Першої світової війни.

16.09.1994. Керівник Уряду Районового в Любачеві наказує Дмитру Богушу наступне (див. вставку 00ба-б):

1. Затримати роботу побудови пам'ятника полеглим воїнам УПА, який розпочато без дозволу на побудову в місцевості Монастир.

2. Забезпечити розпочату будову перед знищенням.

3. До 31 жовтня 1994 р. подати до уряду проектну документацію для подальшого вирішення долі пам'ятника, а саме:

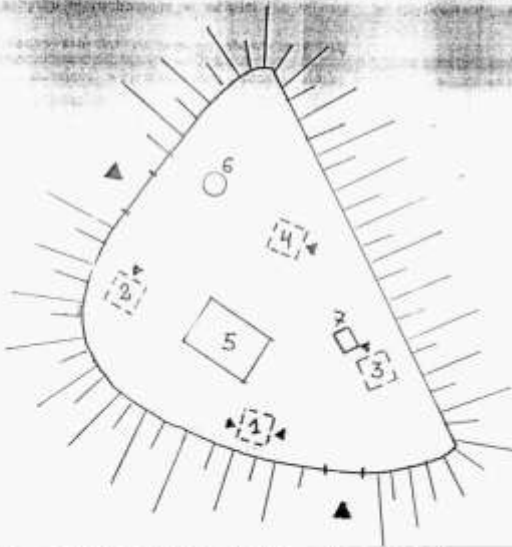
а) надати план на якому місці буде споруджено пам'ятник - на частині дільниці №29.

б) надати проект технічний для побудови пам'ятника.

в) надати документ від власника землі, в якому стверджується, що він не заперечує на побудову пам'ятника.

Wrys dziełki skale 1:10000

szkic sytuacyjny skale 1 : 1000

1,2,3,4.	piwnice
5	cementerz wojenny
6	studnie
7	mogiła pochowanych żołnierzy UPA

г) витяг з реєстру ґрунтів і креслення з карти рельєфів ґрунтів.

д) отримати згоду від Воєводського Консерватора пам'яток в Перемишлі.

Всі перелічені документи, які було запропоновані вище для надання уряду були неможливі до швидкого отримання. Вище приведені державні інституції вимагали засвідчення дозволу на побудову пам'ятника від Воєводського Консерватора пам'яток в Перемишлі, а він усно відмовив в виданні такого документу. Інші інституції без цього документу також не хотіли видавати вище перелічених документів.

Задля отримання всіх необхідних документів Дмитро Богуш зробив багато заходів, написав багато клопотань до уряду, однак, відповіді так і не отримав .

8.IX.1994 р. Державна Служба Охорони Пам'яток направляє листа до Воєводського Комітету Охорони Боротьби і Мучеництва в Перемишлі (див. вставку 007).

В цьому листі Державна Служба Охорони Пам'яток нагадує, що вона не одержала відповіді на листа від 8 лютого 1994 р. по питанню побудови пам'ятника погиблим воїнам УПА в Монастирі.

Копію цього листа також направлено в Спілку Політв'язнів і до Дмитра Богуша.

20.IX.1994 року Дмитро Богуш написав листа до Воєводського Консерватора пам'яток в Перемишлі, в якому з'ясує, що на листа від 25.I.1994 р., в якому просить надати згоду на побудову пам'ятника в Монастирі, не має відповіді. Від часу написання прохання минуло 6 місяців і мовчання влади він повважав за тиху згоду влади і тому розпочав 1.VIII.1994 р. побудову пам'ятника.

19.VIII.1994 р. працівники Районного Уряду в Любачеві видали заборону подальшої побудови пам'ятника в Монастирі. Тоді написано звернення:

„Від імені Спілки Політичних В'язнів просимо Воєводського Консерватора видання засвідчення, що на горі Монастир, гміна Горинець, знаходиться під охороною консерватора прицерковне кладовище, на якому знаходяться захоронення офіцерів з Першої світової війни і що Воєводський Консерватор не забороняє поставити пам'ятник на могилах воїнів УПА” (див. вставку 008).

5.X.1994. Державна Служба Охорони Пам'яток направляє листа до Спілки Політв'язнів в Кошаліні в якому повідомляє, що не одержала відповіді на листа від 25.01.1994 р. від Воєводського Комітету Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва в Перемишлі, з яким вона зверталася листом від 8.02.1994 р.

Від цього залежить подальша доля побудови пам'ятника воїнам УПА в Монастирі. Копією листа Державна Служба Охорони Пам'яток в Перемишлі повідомляє Воєводський Комітет Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва в Перемишлі про те, що не одержання опінії від Воєводського Комітету Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва з Перемишля (див. вставку 009).

7.11.1994 р. Лист-клопотання про продовження терміну подання необхідних документів на видання дозволу будівництва пам'ятника загиблим воїнам УПА в Монастирі, подає Дмитро Богуш до керівництва Районного Уряду в Любачеві (див. вставку 010).

7.11.1994 р. Клопотання мешканців сіл Грушович та Гаїв направлене до воєводи міста Перемишля.

Цей лист не має відношення до побудови Д.Богушем пам'ятника воїнам УПА в Монастирі, а відноситься він до пам'ятника побудованого в с. Грушовичі. Пам'ятник цей був побудований без дозволу влади і є присвячений пам'яті погиблих воїнів УПА 4-х куренів, які воювали на Закерзонні. Цей пам'ятник зробив багато розголосу в пресі та у польському телебаченні". Така ситуація тривала роками, оскільки обласна газета "Nowiny", яка виходить в Ряшеві, від 19 жовтня 2000 року зобразивши пам'ятник і зробивши підпис під ним: „Нелегальний пам'ятник посвячений воїнам УПА в Грушовичах”, подала своє світобачення щодо спорудження монументу Слави всім воїнам УПА Закерзоння.

Розкриймо історію побудови монументу слави в с. Грушовичах, полеглим за незалежність України воїнам УПА на Закерзонні.

Історія побудови монументу в с. Грушовичі відноситься до 1994 року.

В 1994 році відбувся в Перемишлі загальний з'їзд Спілки українських політв'язнів у Польщі. Власне на цьому з'їзді вирішувалося побудувати пам'ятник всім погиблим воїнам УПА на Закерзонні.

Були пропозиції від делегатів з'їзду, щоб побудувати такий пам'ятник Слави загиблим воїнам УПА на Закерзонні в Перемишлі, однак на з'їзді компетентні діячі з Перемишля наголосили на тому, що Перемиська влада не дасть дозволу на побудову такого пам'ятника в місті Перемишлі.

За таких обставин було вирішено з'їзду встановити місце для побудови такого монументу. Було оглянуто місце біля церкви на дільниці Вовче, в Пікуличах та Грушовичах. Найбільш вірогідне місце було встанов-

лено в с. Грушовичах, оскільки на захороненнях воїнів УПА була висипана велика могила з піску на якій стояв березовий хрест.

Після дискусій, з'їзд утвердив побудову монументу Слави всім полеглим воїнам Закарпаття в с. Грушовичах.

Делегата від Перемишля з'їзд уповноважив зайнятися вирішенням побудови монумента Слави у с. Грушовичах.

Як бачимо із архівних документів, які зберігаються в Дмитра Богуша, він зразу ж після з'їзду узгодив проект пам'ятника з перемиським архітектором Юрієм Левосюком. За два тижні активної праці проект пам'ятника був готовий і був одобрений перемиським відділом Спілки Політв'язнів.

В цей же час Дмитро Богуш звернувся для остаточного вирішення проекту пам'ятника до львівського інженера Ігора Гнаткевича. Він схвалив проект пам'ятника і вказав на шляхи реалізації цього проекту. Інженер Ігор Гнаткевич замовив камінь у каменярів м. Тереховлі. Відбір каменю на монумент тривав близько двох місяців, організатор його побудови Дмитро Богуш разом з інженером Ігором Гнаткевичем особисто їздили до Тереховлі для відбору каменю на пам'ятник. Особливі труднощі були на кордоні з перевезенням каменю до Польщі, головно з польської сторони. В цей же час були привезені 4 металеві таблиці з написами назв куренів.

На побудову цього пам'ятника приїхали зі Львова інженер Ігор Гнаткевич і один майстер з Тереховлі. Велику допомогу надав житель с. Грушович Дмитро Ківер разом з сином Романом. Побудова монументу

тривала два тижні. Приміщення для виготовлення пам'ятника і проживання майстра надав Дмитро Ківер.

14 жовтня 1994 року відбулося урочисте відкриття пам'ятника.

Відкриття було дуже величавим, зі Львова приїхала велика делегація (три великі автобуси). Очолювала делегацію чота воїнів УПА в мундирах. Було багато прапорів, як українських державних, так і прапорів ООН.

Після відкриття монументу, такі урочисті святкування, яким передує Служба Божа в церкві с. Хотинці, відбуваються щорічно. Після богослуження святкова процесія йде 2 кілометри до с. Грушовичі до монумента Слави погиблим воїнам УПА.

Перед цим пам'ятником була ще одна могила висипана з піску, де був похоронений лікар (псевдонім Сірко), який був вбитий польськими солдатами в 1946 році. Управа політв'язнів вирішила на могилі лікаря поставити надгробну плиту. Її було виготовлено в 2002 році. Встановлення плити було утруднено урядниками гміни Стубно. Встановлення плити було заборонено владою в той час, коли вона вже майже була виготовлена на 70%. Завдяки праці жителя с. Грушовичі Дмитра Ківера, всупереч забороні, встановлення плити на могилі лікаря УПА було закінчено. Пропам'ятну плиту з написами, було встановлено весною 2003 року.

При позитивному вирішенні питання побудови могили в Грушовичах і мовчазній згоді польської влади на діяльність Дмитра Богуша, не все так гладко йшло по його другому проекту в с. Монастир, тому продовжимо далі з'ясовувати проблему побудови пам'ятника воїнам УПА в Монастирі.

Оскільки Дмитро Богуш не зумів зібрати всі необхідні для побудови пам'ятника документи, Районовий Уряд в Любачеві 4.11.1994 р. знову звернувся до нього з наступним листом у якому уряд виявив бажання, щоб Дмитро Богуш надав всі документи для побудови пам'ятника в терміні до 7 днів. Зміст документу подібний з аналогічним листом, який Дмитро Богуш отримав 16.9.1994 р.

В пошуках документів, які вимагав Районний Уряд м. Любачева, Дмитро Богуш, написав листа 14.XI.1994 р. до Надлісництва м. Любачева, в якому просив дати згоду на побудову пам'ятника загиблим воїнам УПА в Монастирі.

Відповідь на цього листа від Надлісництва м. Любачева надійшла 17.XI.1994 р. (див. вставку 011).

15.12.1994 р. Надання згоди на побудову пам'ятника загиблим воїнам УПА Надлісництво може надати після того, як таку згоду дасть Служба Охорони Пам'яток (див. вставку 012).

Воеводський Комітет Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва листом інформує Дмитра Богуша, що не бачить можливостей дати згоду на побудову пам'ятника згідно з поданим на затвердження проектом (див. стор. 50).

Уряд наголошує, що фасад пам'ятника бетонний і не відповідає естетичним вимогам на фоні лісового масиву. Не сподобався їм і напис який було запропоновано на могилі. На думку урядників, українці, які полягли в боротьбі з НКВС, мають право на гідну могилу і напис на ній з поданням імен та прізвищ та дату народження полеглих.

25.II.1995 р. Водночас, щоб з'ясувати цю проблему, Дмитро Богуш написав листа до Районовому Уряду в

Любачеві в якому попросив уряд продовжити термін оформлення документів на спорудження пам'ятника до кінця травня 1995 р. Він наголосив, що Воєводський консерватор пам'яток відтягує видання дозволу через те, що Воєводський Комітет Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва не затвердив представленого проекту (див. вставку 013).

Управа Спілки Політв'язнів взяла цю справу під особистий контроль і направила клопотання до Головної Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва у Варшаву і звідтіля чекає кінцевого рішення

В цей же час, 1.ІІІ.95 р. Районовий Уряд в Любачеві направив листа до Служби Охорони Пам'яток, Воєводського Консерватора Пам'яток в Перемишлю, інформуючи перебіг справи по питанню початку побудови Дмитром Богушом пам'ятника в Монастирі без дозволу влади (див. вставку 014).

Це зроблено тому, що уряд отримав клопотання від пана Дмитра Богуша, яким просив продовжити термін оформлення документів для побудови пам'ятника. Справа надання дозволу Воєводським Консерватором зараз є утруднена тим, що Воєводський Комітет Охорони Пам'яток Боротьби і Мучеництва не прийняв представленого Дмитром Богушом проекту.

Управа Спілки Політв'язнів взяла під особистий контроль цю справу і направила відповідного листа до Головної Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва у Варшаві, щоб там остаточно це питання вирішити.

21.ІІІ.1995 р. Дмитро Богуш написав листа до Воєводського Консерватора Пам'яток в Перемишль у якого просив видати згоду на відновлення пам'ятника на могилі воїнів УПА в Монастирі, громада с. Горинець,

яка знаходиться в Краєзнавчому Парку на території колишнього монастиря отців Василян.

16 вересня 1994 р. Районний Уряд наказав надати проектну документацію на побудову пам'ятника. Для цього потрібне позитивне рішення Воєводського Консерватора пам'яток, тому, що цей район є під його охороною.

27.III.1995 р. Районний Консерватор Пам'яток у Перемишлі повідомляє Районовий Уряд в Любачеві, що чекають на надіслання Дмитром Богушом проектною документації по побудові пам'ятника (див. вставку 015).

31.III.1995 р. Дмитро Богуш направив листа до Воєводського Консерватора Пам'яток у Перемишлі. В цьому листі він намагається пояснити зміну проекту пам'ятника, оскільки старий проект був зроблений в 1990 році (див. вставку 016), коли в той час не було на місці захоронення висипаної могили, а лиш впадина на 60 сантиметрів(див. вставку 017).

Коли стала організованою Спілка Політв'язнів на той час вже була висипана могила, яка була з низу обложена камінням. Щоб не марнувати суспільної праці ми змінюємо проект пам'ятника. До листа додаємо відбиток незакінченого пам'ятника(див. вставку 018).

13.IV.1995 р. Керівник Районого Уряду в Любачеві надсилає постанову в якій продовжує термін подання документації на будову пам'ятника до 31 серпня 1995 р. Керівник Районового Уряду в Любачеві взяв до уваги всі аргументи клопотань Дмита Богуша (див. вставку 019).

22.IV.1995р. Державна Служба Охорони Пам'яток, Воєводський Уряд у Перемишлі постановляє: відмовити проект побудови пам'ятника в Монастирі, пропонує

зміну проекту згідно якого на могилі повинна бути одноціла плита не вища 80 см. і на ній повинні бути вміщені прізвища тих, що там спочивають. Цей новий проект слід подати Воєводському Консерватору Пам'яток до затвердження (див. вставку 020).

В цей же час до Перемишля приїхала депутатська комісія Сейму Польського, яка займається питаннями національних меншин. Перед цією комісією виступив Дмитро Богущ з доповіддю 18.V.1995 р.

„Шановна Висока Комісіє! На вступі свого виступу прагну в'яснити, що в українській мові немає відповідника польського слова ”нагробек”, є воно замінене словом „пам'ятник” на могилі брата, матері, батька чи сестри і для того в листах є вжите слово пам'ятник, що в польському розумінні має зовсім інше розуміння. Найперше хочу представитись. Моє ім'я та прізвище Дмитро Богущ і я є членом Ради Співки Українських політв'язнів сталінського режиму, прошу допомоги в отриманні відкликання заборони на побудову пам'ятника полеглим воїнам УПА у Верхраті-Монастир, де похоронено біля 80 воїнів. В бою з військами НКВС 2.III.1945 р. в місцевості Верхрата-Мриглоди, загинули 62 воїни УПА. Інші загинули пізніше і тут теж їх поховали. Тоді, коли їх похоронено, стояла церква, яка була побудована 1678 року, яку розібрали за часів комуністичної влади в 1952 році. Є це місце, де знаходився монастир отців Василіан, який був закритий австрійською владою на початку XVIII століття. Знаходяться там також поховання німецьких офіцерів з Першої світової війни з 1915 року і тому ця площа підлягає воєводському консерваторові пам'яток”.

25.I.1994 р. був написаний лист до воєводського консерватора пам'яток, до якого була долучена документація пам'ятника на його побудову на могилі. Через деякий час Дмитра Богуша повідомив воєводський консерватор пам'яток, що він звернувся до Воєводської Ради Охорони Боротьби і Мучеництва в Перемишлі, щоб взнати їхню думку. Воєводська Рада Охорони Боротьби і Мучеництва вислала лист по цьому питанню до Начальної Ради охорони боротьби і мучеництва у Варшаві, про що Дмитра Богуша не було повідомлено. Про вислання цього листа Дмитро Богуш узнав в усній формі по кількоразових нагадуваннях. Варшава мовчала, відповіді не давала. З цієї причини, що до серпня 1994 року не було відповіді по дозвіл чи відмову побудови пам'ятника, Дмитро Богуш повважав, що влада дала тиху згоду на побудову пам'ятника і 1 серпня розпочав побудову пам'ятника. Не вистарчило тижня часу для закінчення побудови пам'ятника, як 19 серпня 1994 р. приїхали урядовці з Любачова, з районного уряду, і заборонили подальшу побудову пам'ятника.

Розпочались виклики до Любачева в справі допиту, після чого Дмитра Богуша було покарано штрафом 400 тисяч злотих (тоді це 100 ам. доларів) за самовільне розпочаття побудови пам'ятника. Влада зажадала від Дмитра Богуша складення документації, а саме:

1. План на якому місці буде споруджено пам'ятник - на частині дільниці № 29.
2. Надати проект технічний для побудови пам'ятника.
3. Надати документ від власника землі, в якому стверджується, що він не заперечує на побудову пам'ятника.

4. Витяг з реєстру ґрунтів і креслення з карти рельєфів ґрунтів.
5. Отримати згоду від воєводського консерватора пам'яток в Перемишлі.

Дмитро Богуш розпочав збір документів, одержав згоду від власника землі Надлісництва в Любачеві, одержав копію площі, де був монастир отців Василян (подаємо копію документа), лише Воєводський Консерватор Пам'яток відмовив видачу документу про згоду, тому що Воєводська Рада охорони боротьби і мучеництва Перемишля не дала згоди на цей проект. Дмитро Богуш представив макет пам'ятника і щойно 15 грудня 1994 року отримав відмову, у якій наголошувалось: „Представлений проект не відповідає естетичним вимогам на фоні лісового масивного вигляду”. Зміст напису не відповідає релігійному характеру, який повинна мати могила. На думку урядників, українці, які полягли в боротьбі з НКВС, мають право на гідну могилу і напис на ній з поданням імен та прізвищ та дату народження полеглих. За таких обставин Комітет не бачить можливості видати дозвіл на побудову пам'ятника”.

Якщо взяти до уваги, що нагір'я Монастир знаходиться в лісі і навколо нього в околі 2 км не має ні однієї забудови, поскільки всі українські люди були звідсіля насильно виселені, а народні поля заросли лісом. У своїй промові Дмитро Богуш намагався показати труднощі, які штучно ставить влада з наданням дозволу для побудови пам'ятника тільки в одному місці в Монастирі. Не будемо тут згадувати про місця в яких вбито невинних українських людей в Малковичах, Павлокомі та в інших місцевостях.

Прогулюючись сьогодні по Перемишлю, дивлячись на ці прегарні графіки на стінах, написи „З українцями до газу”, „Шибениці” і таке подібне, можна це порівняти лише з фашизмом у початковій стадії в 1931-1933 років в Німеччині, де були намальовані звізди на житдівських домах. Чи влада в Перемишлі є безсильна і не знає хто це робить? Чому не відреагує на це? Що може означати, що сама влада одобрює дії цих осіб.

Засоби масової інформації Польщі нічого про такі випадки не розповідають, а коли тільки було поставлено пам'ятник воїнам УПА у Верхраті, то редактор часопису „Новин Жешовських” пан Боженцький в статті „Пул Паменці” розпочав бурю, яка тягнеться донині.

Така сама ситуація була після поставлення пам'ятника воїнам УПА в с. Грушовичах. Цьому не можна дивуватись, що збудовано цей пам'ятник без дозволу. Відомо, що на побудову пам'ятника на діючих кладовищах дозволу не потрібно. Маючи гіркий досвід з видачею дозволу в Верхраті-Монастирі, будували ми пам'ятник без дозволу в с. Грушевичах і коли б, так як на нараді у воєводи в нашій справі була б зроблена легалізація, про що була мова, то все закінчилося б спокійно, а мовчання влади сприяло використанню нагоди через сили, які сіють непорозуміння народів польського і українського тут на прикордонні.

Зрозуміло, де двоє б'ються, третій користує, а всі ми знаємо хто тим третім є...

Ми українці не бажаємо нічого від влади польської, вимагаємо лиш відношення до українців нарівні з поляками. Ми не є тут якимись прибулими зайдами, які невідомо в цей край звідки прийшли. Ми жили в цьому Краї разом з поляками з стародавніх віків і тепер є разом, і з цим треба погодитись, а не затирати всякі

українські сліди, як наприклад, зняття куполу з колишньої української кафедральної церкви. Не розуміємо чому полякам вільно славити своїх героїв, а нам забороняється навіть по 50-літньому терміні часу.

Ще перед домовленістю між Польщею і Україною по питаннях захоронень з минулих часів, в Україні дозволена побудова пам'ятника на солдатах 27 дивізії АК, яка має славу на Волині, не меншу від слави УПА в Польщі. Нині, помимо висловленої вище умови, нам українцям робляться труднощі, не даючи зразу негативної відповіді.

Пам'ятник в с. Грушівцях стояв спокійно півроку, аж в кінці „охочі з Перемишля” обесчестили пам'ятник, а отже показали свою культуру, а вину склали на нас, що пам'ятник знищили самі українці. (Газета „Новини” №73, від 12.IV.1995, а також газета „Жиче Пшемиске” №14, від 5.IV.1995 р.).

Домагаємось, щоб були реалізовані домовленості згідно з договором між урядами Польщі та України про охорону пам'яті і місць захоронення жертв війни і політичних репресій, який був підписаний 21.III.1994 року в Варшаві, № 545, 546, в „Урядовому Деннику” № 112.

Дуже прошу секретаря Ради Охорони Боротьби і Мучеництва про надання згоди на закінчення побудови пам'ятника в Верхраті-Монастирі і означення всіх місць, де поховані воїни УПА (див. вставку 021а-в).

27.IX.1995 р. Дмитро Богуш одержує наказ від керівника Районового Уряду в Любачеві розібрати частину збудованого пам'ятника в Монастирі до 30 листопада 1995 р. (див. вставку 022, 023).

11.X.1995 р. Дмитро Богуш відповідає на лист керівника Районового Уряду в Любачеві, в якому було

сказано розібрати частину збудованого пам'ятника в Монастирі.

Він так відповідає уряднику: „Чемно прошу прийняти до відома, що жодна сила не змусить мене до розібрання пам'ятника. Розібрання може наступити тоді, як на Волині будуть розібрані пам'ятники на полеглих там воїнах АК. Вишукування законів і параграфів, на які опирається пан урядник, не є новиною. Ленін вже в 1918 році, сказав слова: „Давайте людей, а вину знайдемо”, так і пан урядник шукає законів, діючи всупереч логіці договору між Україною та Польщею від 21.III.1994 року. Постанова питання в такому ракурсі погіршує взаємні відношення між українським і польським народами, чого бажає собі третя сторона...Прощу розважливо віднестися до цього питання...” (див. вставку 024, 025).

20.X.1995 р. Отримавши листа від Дмитра Богуша Уряд Любачева ще раз звернувся до Воеводи Перемишля, у якому обговорює справу побудови пам'ятника загиблим воїнам УПА в Монастирі, про що сповіщає копією листа Дмитра Богуша та Спілку Політв'язнів в Польщі (див. вставку 026а-б).

20.XI.1995 р. Відповідь Воеводи м. Перемишля на лист Районового Уряду в Любачеві.

Воевода розглянув надіслані документи і утримав в силі рішення Районного Уряду в Любачеві, про що копією листа було повідомлено Дмитра Богуша та Спілку Політв'язнів Польщі (див. вставку 027а-з).

20.XI.1995 р. Районна Прокуратура в Перемишлю повідомляє Постановою про закриття слідства по питанню побудови пам'ятників в с. Грушовичах, с. Кальникові, с. Верхраті, с. Старого і Нового Любленця. В тих місцевостях були поставлені пам'ятники на моги-

лах воїнів УПА. Прокуратура затримала справу Дмитра Богуша про розпочаток побудови пам'ятника в Монастирі (див. вставку 028а-з).

В цій Постанові є проведене слідство по всіх побудованих пам'ятниках, з яких прокурор зняв обвинувачення за будову. Відносно Дмитра Богуша, то його звинувачено за розпочаток побудови пам'ятника в місцевості Монастир без дозволу уряду. В зв'язку з цим йому було надіслано акт обвинувачення.

20.XII.1995 р. Районний Уряд в Любачеві нагадує Дмитру Богушу про необхідність негайного розбору розпочатої побудови пам'ятника в Монастирі, призначає термін виконання робіт 7 днів (див. вставку 029).

30.XII.1995 р. Дмитро Богуш відповідає на лист Районного Уряду в Любачеві від 20.XII.1995 р.

„Дмитро Богуш вказує, що відносно розібрання пам'ятника він вже дав відповідь урядові м. Любачева від 11.X.1995 р. Тут же Дмитро Богуш наголошує, що відмовляється заплатити кошти 4 злотих 80 грош, тому, що він не просив уряд, щоб йому нагадували про вище означене (див. вставку 030).

27.XII.1995 р. Дмитро Богуш отримує від Районного Прокурора в Перемишлі Акт обвинувачення за розпочату, без дозволу, побудову пам'ятника в Монастирі (див. вставку 031а-ж).

18.I.1996 р. Районний Уряд в Любачеві написав листа до Анджея Пшевозніка, Генерального Секретаря Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва у Варшаві. В цьому листі він інформує секретаря про всі аспекти побудови пам'ятника воїнам УПА в Монастирі. Аналогічні копії цього листа він переслав до канцелярії Сейму Польського, для Юрія Телізи, голови комісії національних меншин Сейму Польського, для посла

Сейму Мирослава Чеха, воєводі Перемиському, в Спілку Політв'язнів в Кошалін, Посольство України в Польській Республіці і Дмитру Богушу.

В цьому листі Районний Уряд в Любачеві зробив всі спроби, щоб унеможливити побудову пам'ятника воїнам УПА в Монастирі (див. вставку 032а-б).

25.I.1996 р. Дмитро Богуш звертається до Районового Уряду в Любачеві листом наступного змісту: „Аналізуючи Вашого листа № NB-7355/18/95, від 18.I.1996 р., копію якого я отримав і за якого щиро дякую, прагну поінформувати про зауваження, які не відповідають істині, а саме:

1. На горі Монастир є руїни монастиря отців Василіян, а не як Ви подали Бенедиктинів, потрібно писати правду.
2. 150-літнє перебування на цьому місці монахів отців-Василіан, які також вмирили, а отже біля церкви у них було кладовище. Вони не захоронювали своїх монахів в лісі. В „Уряді заряду лісу і геодезії лісної” є запис, що на тій ділянці є кладовище. До нині стоять хрести на похованих там німецьких офіцерах з Першої світової війни, отже належить це місце вважати за не діюче кладовище, а на поставлення нагробної плити на кладовищі не потрібний дозвіл.
3. Я не згідний з твердженням, що це є пам'ятник, оскільки там похоронені люди, отже це є нагробна плита. Навіть в Енциклопедії немає інформації про вигляд нагробної плити. Прагну підтвердити, що поставлено на могилі стіну бетонну, яка буде охороняти могилу від розсуву, що знаходиться над схилом гори.

Поставлені Районовим Урядом вимоги потрібні для отримання дозволу, є такі, як би ми будували пам'ятник в місті, на площі, а в тій місцевості є ліс і від цього місця до першої хати в селі є понад 2 кілометри, отже чи сенс ставити такі вимоги? Копію цього листа вислано також А. Пшевозніку в Варшаву - Д.Богуш" (див. вставку 033).

3.II.1996 р. Дмитро Богуш написав листа до Районного Уряду в Любачеві і попросив від свого імені та від імені Спілки Політв'язнів, щоб повернутися до справи закінчення побудови пам'ятника в Монастирі, відхилити наказ розбору розпочатої побудови. Дати дозвіл на легальне закінчення побудови пам'ятника.

Свої клопотання п. Дмитро підтверджує наступними аргументами:

У 1994 році Спілка українських політичних в'язнів в Польщі постановила зробити відновлення могили воїнів УПА, які полягли в бою з відділами НКВС 2 березня 1945 р. під с. Мриглодами та с. Грушкою. Тоді в боях загинуло 62 воїни УПА, які були поховані в братській могилі на прицерковній площі біля церкви в Монастирі. Я особисто брав участь в цьому перезахороненні. На кладовищі тому в 1915 році були захоронені воїни австро-угорської армії (18 могил). Могила воїнів УПА була означена від 1945 року дерев'яним хрестом, який замінено пізніше на залізний хрест. З уваги на стан могили, та руйнування її з плином часу, в 1993 році постановлено відновити її, поставити пам'ятник та іменний напис, дати їх народження і смерті.

Тому в цій справі 24.I.1994 р. згідно з отриманими вказівками в гміні Горинець, я звернувся до воєводського консерватора пам'яток про надання дозволу на

будову пам'ятника воїнам УПА. Слово „пам'ятник” було вжито в розумінню загальному. В запропонованому проекті було виразно вказано, що це означає нагробок на могилі, яка була насипана на недіючому кладовищі. Воеводський Консерватор Пам'яток повідомив мене, що звернувся до Воеводського Комітету Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва, який цього листа вислав до Варшави і на нього не було відповіді. Оскільки до серпня 1994 року не було відповіді на листа, я повважав, що Воеводський Консерватор пам'яток не забороняє побудову пам'ятника по запропонованому мною проекту і за таких обставин розпочав побудову пам'ятника згідно з запропонованим проектом.

16.IX.1994 р. Районний Уряд в Любачеві видав Постанову № NV 7355/32/94 на підставі артикулу 36 „Права будівельного від 1974 р.” наказав - затримати будівельні роботи по побудові пам'ятника полеглим воїнам УПА, а виконану без дозволу побудову, на карті ґрунтів №29, яка знаходиться в межах села Верхрата, на території колишнього монастиря в місцевості Монастир, гміна Горинець - припинити.

Також до 31.X.1994 р. подати до уряду проектну документацію з метою подальшого розгляду справи:

1. План на якому місці буде споруджено пам'ятник - на частині ділянки № 29.
2. Надати проект технічний для побудови пам'ятника.
3. Надати документ від власника землі, в якому стверджується, що він не заперечує на побудову пам'ятника.
4. Витяг з реєстру ґрунтів і креслення з карти рельєфів ґрунтів.

5. Отримати згоду від воєводського консерватора пам'яток в Перемишлі.

В зв'язку з постановою уряду розпочав робити заходи для отримання всіх необхідних документів та дозволів.

Надлісництво в Любачеві листом від 17.11.1994 р. наголосило, що не бачить перешкод для відновлення могили, після отримання згоди від Державної Служби Охорони Пам'яток. В зв'язку з тим, що дана місцевість, на якій знаходиться кладовище, знаходиться під охороною воєводства Перемиського, а також від Управління Нагляду за Будівництвом.

На жаль Воєводський Консерватор пам'яток написав листа 22.IV.1995 р. № PSO-7-9-4049/13/95, в якому не наголосив, що він не відповідає оточенню охороненої площі.

В цей же час Воєводський Комітет Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва в Перемишлі уповноважений воєводою м. Перемишля Зигмунта Цюпінського листом від 15.XII.1994 р. № KST-4-0053/7/94, відхилив запропонований проект пам'ятника, і наголосив, що проект головної фасади пам'ятника, який зроблений з бетону, не відповідає естетичним вимогам лісового оточення. Зміст напису теж не відповідає релігійному характеру, який повинна мати могила.

В цьому листі „наголошено”, що українці, які полягли в боротьбі з НКВС мають право до гідної могили і напису з поданням імен і прізвищ, дат народження і смерті трагічно загиблих.

Комітет Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва наголошує, що пам'ятник такий треба поставити з дотриманням вище означених вимог.

Важко не побачити в цій відповіді виваженої форми цинізму...

За таких обставин побудова пам'ятника на могилі погиблих воїнів УПА, була затримана.

Влада видала наказ розібрати вже зроблену частину пам'ятника.

„Наказу цього я виконати не зміг з причин релігійних і моральних... Вважаю також, що цей наказ не має ніяких законних підстав. Я є одним із тих, що робив перезахоронення полеглих воїнів УПА в боротьбі з НКВС. Вважаю за свій моральний, християнський і народний обов'язок увіковічнити те місце, через побудову гідного їм пам'ятника, оскільки право на такий пам'ятник мають всі воїни, які загинули на території Польщі. Відмовляючи в постанові пам'ятників тільки полеглим українцям, з цією метою створюються штучні адміністративні перешкоди чи навіть, як у моєму випадку, розпочато процес покарання, як засвідчують документи Районного Суду м. Любачева (ПК23/96).

Вважаю, що є можливість гідно вирішити цю справу через відхилення наказу про припинення робіт і надання дозволу на закінчення робіт по побудові пам'ятника.

Беручи до уваги:

- 1) справа є з встановленням надгробної плити, а не пам'ятника в розумінні припису „Права Будівельного”, а затим зараховано не властиву „Правову підставу”, яка ставить даний проект поза законом.
- 2) нагробна плита має бути положена на території кладовища на місці де похоронені воїни УПА, а саме кладовище є розміщене в лісі, де в периметрі 2 км. немає жодної будівлі.

- 3) дотеперішні перешкоди, по питанню побудови надгробної плити на могилі воїнам УПА і видані рішення мали характер політичний і дискримінували українське суспільство в Польщі. Така була практика урядників.
- 4) практика така суперечить етиці і повазі до загиблих, а також суперечить польсько-українській угоді від 21.ІІІ.1994 р. (Дз.У.№112,роз.545).
- 5) комісія спільна, утворена Об'єднанням Українців Польщі та Комітетом Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва в Варшаві узгодили проблему по питанню українських могил в Польщі.

Звертаюся до пана керівника Районного Уряду в Любачеві з проханням відміни виданих постанов і зняття заборони, оскільки постановка на кладовищі плити надгробної не потребує дозволу для побудов пам'ятника на кладовищах. Прошу видати постанову, яка б дозволяла закінчити пам'ятник в Монастирі на могилі воїнів УПА.

Одночасно звертаюсь з проханням до Воєводського Консерватора Пам'яток в Перемишлі і Воєводського Комітету Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва про зміну своєї Постанови в цій справі, беручи до уваги все вищесказане в цьому листі і позитивно вирішити питання утвердження проекту побудови пам'ятника на могилі воїнів УПА - Дмитро Богуш”.

Копії цього листа Дмитро Богуш відправив: Воєводському Консерватору Пам'яток в Перемишль, Воєводському Комітету Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва в Перемишлі, Воєводі міста Перемишля, Комітету Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва в Варшаві, в Сейм Речі Посполитої - комісію по питання національних меншин, в Посольство України в Респу-

бліці Польщі і в Об'єднання Українців в Польщі, в головну управу в Варшаву, Спілку Політичних В'язнів.

7.II.1996 р. Районний Уряд в Любачеві пересилає листа Дмитра Богуша від 3.II.1996 р. до Воєводи Перемиського (див. вставку 034).

13.II.1996 р. було визначене перше судове засідання в Районному Суді м. Любачева проти обвинуваченого Дмитра Богуша. Засідання Суду не відбулося по причині неприсутності представника Воєводської Прокуратури та Воєводського Консерватора Пам'яток, які мали бути свідками від міста Перемишля. На судове засідання приїхали з міста Львова представники Товариства "Надсяння" та української преси, радіо та телебачення (4 особи).

20.II.1996 р. На друге судове засідання приїхали з міста Львова представники Товариства "Надсяння" та українські преси, радіо та телебачення (9 осіб). Подаємо в загальних рисах хід судового засідання.

Суд над Дмитром Богушем схвилював всю українську громадськість в Перемишлі і її околицях. На „судилище” над ним в м. Любачів приїхало 25 членів української громади м. Перемишля та м. Ярослава. Захисником Дмитра Богуша на цьому ”процесі” був адвокат з Ярослава доктор Петро Блаєр. Судове засідання розпочалося з розгляду біографії Дмитра Богуша.

На судове засідання було запрошено 11 свідків, а з'явилося 10. Після промови прокурора розпочалось слухання свідків. Свідки не багато могли щось сказати про побудову пам'ятника, лиш 4 представники урядових структур, які спричинилися до затримання будівельних робіт розповіли, як це відбувалося. Був свідком і працівник Районового Уряду, який раніше робив до-

пит Дмитра Богуша відносно розпочаття побудови пам'ятника в Монастирі. Перед судом він наголосив, що покарав Дмитра Богуша штрафом за самовільний початок побудови пам'ятника в розмірі 400 тисяч злотих. Пред'явив суду документ, який уповноважував його від воєводи м. Перемишля проводити покарання за провини. Після його слів, Дмитра Богуша спитав адвокат, чи є в нього документ на оплату штрафу. Д.Богушем було сказано, що він штраф заплатив, але документу за оплату при собі не має. Адвокату надано цей документ.

Після виступу всіх свідків суд дізнання не зміг закінчити в зв'язку з відсутністю одного свідка і тому нове судове засідання було призначено на 13.ІІІ.1996 р. Судове засідання тривало без перерви 5 годин.

13.ІІІ.1996 р. відбулося третє засідання районного суду в м. Любачеві. На суді було заслухано останнього свідка. Після виступу прокурора слово було надане Дмитру Богушу, який звернувся до суду з такою промовою: "Високий Суде! Я не мав наміру виступати на цьому процесі, оскільки я ні в чому не винний, будував цей пам'ятник з обов'язку християнина і завдячую Господу Богу, що я є самотнім живим свідком, який ховав цих убитих воїнів УПА, що похоронені в цій могилі, і сумління наказує мені, щоби подбати про цю могилу, щоб вона передчасно не була розмита дощами. Вважаю, що будуючи цей пам'ятник, я не зробив нікому ніякої шкоди. Присутність на процесі додаткових обвинувачувачів та заслуханих судом свідків, які не внесли нічого нового, оскільки я в усьому признався, змусило мене виступити з висловленням свої думки.

Отже запитую панів, що додатково звинувачували мене, чи я Вам переорав межу, що Ви прийшли для мене вимагати більшого вироку? Мене цікавить, хто Вам повертає кошти за проїзд, бо пенсіонери не мають особливої можливості для витрат грошей на подорожі.

В теперішній Польщі, згідно конституції, всі мають рівні права, однак як розуміти факт, що в цій самій місцевості Верхраті 10 вересня 1939 р. німецькі літаки розбомбили поїзд з втікачами в якому загинуло понад 100 осіб і там на полі, недалеко залізничної станції побудовано пам'ятник без жодного дозволу на побудову, а на українцях, які загинули 2.III.1945 р. в бою з військами НКВС, таких самих ворогів, як українців так і поляків, Районний Уряд не дозволив закінчити пам'ятника. В дійсності тоталітарний керівник відділу з питань релігії у Воєводському Уряді в Ряшові писав в серпні 1956 року наступне: „на з'їзді і покликання до життя українського товариства суспільно-культурного в Варшаві, в декотрих повітах відізвався дух націоналістичний, так наприклад, на терені Верхрати, Любачівський р-н, постала відновленою могила греко-католицького священника, який був членом банди УПА і загинув в часи акції. На гробі цього священника поставлено хрест на українській мові: „поліг за вільну Україну”. Яка є правда? Священик цей помер в 80-ти літньому віці у 1938 році. Нагробна плита з хрестом стоїть біля церкви донині і можна уточнити зміст напису на таблиці. Схожим є лист Районного Уряду в Любачеві від 18.I.1996 р., який підписаний заступником керівника Районного Уряду в Любачеві п. Владислава Шика, який надісланий до п. Анджея Пшевозніка, Генерального секретаря Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва, де між іншим пишеться: „на горі

Монастир, на ділянці №29, поблизу руїн монастиря Бенедиктинів і військового кладовища часів Першої світової війни”. Прагну подати інформацію, що в цьому місці не має жодних руїн монастиря Бенедиктинів, як написано в листі, а лише монастиря Василян. Знаходиться там три печери і напівзруйнована пивниця у якій була статуя святого Онуфрія, яку також хтось розбив. Є ще там слід огорожі і декілька хрестів з німецькими написами, та великі широколисті дерева: акації, берези і інші. Запитую, навіщо така невірна інформація подається центральній владі?

Осмілююся запитати Воеводського Консерватора Пам'яток: Де був консерватор, як в 50-роках розібрано там в Монастирі дерев'яну українську церкву з XVII століття. Нині з кладовища, яке є записане в книгах Надлісництва, зроблено Народний Парк, чи ж би для того, щоб не дозволити побудову на могилі пам'ятника. Цей факт, що нині, вже всьоме стоїть сімдесят трьох літній старець перед обличчям високого суду, розумію так, всі українці, які проживають в Польщі, а також в Україні, що це є свого роду терор та залякування українців, щоб не ставили хрестів на могилах, не означували місць поховань своїх найближчих, яких в кордонах Польщі є понад сотні. Вважаю, що право є однакове в Любачеві і Перемишлі, однак прокурор, вихований тоталітарним режимом, працює згідно з вказівками Леніна в 1918 році, яка наголошує: „давайте людей, а вину знайдемо”. Жертвою цієї доктрини став і я. Причепилась до мене польська влада, кволого старого чоловіка, як сліпці до плоту і волочать його по судах. Згідно з рішеннями, які були дійсними в 1994 році, згідно з вирокком суду від 13.ІІІ.1996 р. справа та залишилася в дійсності закінчена з оплачен-

ням в Районний Уряд в Любачів штрафу в розмірі 400 тисяч злотих. В розмові з прокурором, під час допиту, я наголошував на оплаті штрафу. Помимо цієї закінченої справи мене притягнуто до суду і від цього часу, я постійно в судах. Ці слова я направляю до Високого Суду, щоб суд взяв їх до уваги і прошу про видання дозволу на закінчення побудови пам'ятника на могилі 62 воїнів УПА, що є затверджено договором між урядами Польщі та України, який підписаний 21.ІІІ.1994 р.(Денник Устав 112).

Після виступу Дмитра Богуша суд надав слово адвокату доктору Перту Блаєру, який представив суду квитанції з оплатою штрафу і наголосив, що справа ця згідно з законом була фактично закінчена і суд не має ніяких підстав до осудження Дмитра Богуша.

Після рішення суду перемиський прокурор виніс апеляцію на рішення суду.

13.ІІІ.1996. Суд порадившись, оголосив вирок, згідно з висновками якого він не має ніяких підстав для осудження Дмитра Богуша (див. вставку 035а-з).

Подаємо свідчення очевидця, митрофорного протоєрея, отця Степана Жигала, настоятеля Свято-Успенської церкви с. Жовтанці, що на Львівщині, який у статті „Мої враження судового процесу Дмитра Богуша в Любачеві” так зображує сам хід процесу та його подальші наслідки:

„Хочу поділитися своїми враженнями від суду в польському місті Любачів, на якому я був присутній. Це було 13.ІІІ.1996 року. Запросив мене прибути на цей суд мій добрий знайомий Дмитро Богуш з Перемишля. Мав я з ним співпрацю ще з 1960-х років, коли я був парохом с. Снівичі на Золочівщині. Він хотів мати знайомих в Україні і хтось йому порадив, що зі

мною можна розмовляти на теми, які були актуальними для українців. Через нього я регулярно отримував газету „Наше Слово” в якій можна було знайти багато цікавого для душі, адже комуністичний режим в Польщі завжди був лагідніший ніж в СРСР. За це КГБ став проявляти інтерес до нього і до мене.

Сам Д.Богуш був неабиякою особистістю. Народився він 30 березня 1921 року в с. Верхрата, яке зараз на території Польщі. Загартований в боях вояк УПА, який поранений попав в руки енкаведистів і зумів втекти з рук ворогів прямо зі шпиталю в Раві-Руській. Охоронцеві з НКВД і на думку не спадало, що може втекти з шпиталю людина, яка була поранена в ногу. Дружина його була вчителькою за фахом і походила з Рави-Руської. Через нього я передавав значні пожертви для розвитку українського хору „Журавлі” в Польщі та будівництва української школи в Банях-Мазурських.

Після розпаду СРСР і здобуття Україною незалежності Дмитро Богуш вирішив вшанувати пам'ять вояків УПА, які загинули в боях з енкаведистами на горі Монастир біля Верхрати. Раніше на могилі полеглих стояв звичайний хрест, але польське населення відвертою ворожістю спиняло його працю. Особливо, коли побачили контури тризуба на підніжжі надмогильного пам'ятника. Спочатку його притягнули до адміністративної відповідальності за самовільне будівництво пам'ятника і покарали штрафом.400 тисяч старих польських злотих. Потім справа пішла в суд.

Їхали ми з дружиною на цей суд мою старенькою „Волгою”. Погода була погана, бо вітер замітав снігом по дорозі, наче відлякуючи нас від поїздки. Весна боролася з зимою, хоча підходила середина березня.

В приміщенні суду було 18 українців з Польщі і нас четверо з України. Окрім мене та дружини на суді я бачив ще головного редактора львівської газети „За Вільну Україну” п. Богдана Вовка та голову товариства „Надсяння” з Львова Володимира Середу.

Суд проходив у напруженій обстановці. Свідки-поляки постійно показували свою ненависть до ОУН та УПА і це визначало їхнє ставлення до будівництва пам’ятника полеглих. Але Д.Богуша захищав добрий адвокат і тому суддя Маріуш Косіняк мусів вести справу в правовому руслі, не піддаючись польським шовіністичним емоціям”.

Як виявилось Д.Богуш на місці звичайного хреста захотів збудувати більш довговічний пам’ятник з бетонною основою. Проект пам’ятника розробив один з львівських архітекторів. Справу побудови розпочав в серпні 1994 р. Коли на бетонній основі поляки побачили нижню основу тризуба, то заметушилися і дали знати владі. Та, оглянувши працю, дала наказ, призупинити спорудження пам’ятника. Робота призупинилася. 14 вересня Дмитра Богуша викликали до Районного Уряду в Любачеві. Далі любачівська влада 27 вересня 1995 року наказала йому до 30 листопада розібрати постамент пам’ятника. Д.Богуш подав протест до перемиського воєводи: „можу розібрати тоді, коли на Волині будуть розібрані пам’ятники воїнам АК”. Місцева влада письмово від 20 грудня 1994 р. нагадала про обов’язок розібрати пам’ятник. Д.Богуш цього наказу не виконав. На дворі була зима і пам’ятник був занесений снігом. Польська влада відкрила проти нього судову справу. На суді виявилось, що Комітет Охорони Пам’яті Боїв і Мучеництва в Перемишлі після звернення Д.Богуша визнав його невинним, а судову

справу припинив. З піднесеним настроєм ми повертали з Любачева додому. Тішилися, що в Польщі змінюється негативне ставлення до українців. Як виявилось наша радість була передчасною, бо польські шовіністи подали протест і справу переглядав Варшавський суд. Було соромно за українську владу, яка не забезпечує належного захисту українців за кордоном. Боліло серце від усвідомлення того, з якими труднощами зустрічаються українці на своїх віковичних землях, борючись за утримання національної свідомості. Адже воскресають там, де є могили, і згадалось Шевченкове:

і могили мої милі москаль розриває,
нехай рие–розриває - не своє шукає...”

Західні сусіди більш демократичні, вони намагаються так повести справу, щоб українські могили здолав час і природа, щоб заросли лісом, загубилися між бур'янами”.

В цілому, як згодом я довідався від Д.Богуша, в подальшому він цього приводу мав шість судових засідань в Любачеві та три в Перемишлі.

Нарешті пам'ятник був збудований у 2000 році за кошти Польської держави, хоч форму має зовсім не таку, яку хотів Дмитро Богущ.

На ньому таки є маленький тризуб, як символ держави, за яку боролися вояки УПА і яка досі не хоче їх офіційно визнати і взяти під державний захист”.

Наступний очевидець, Михайло Козак з Перемишля, у своїх споминах, які він назвав „Рішучість і стійкість Дмитра Богуша”, так подає хід цього процесу через призму сукупності біографічних та історичних реалій виникнення „справи” над Дмитром Богущем.

Був вересень 1941 року. Я, як 11-ти літній хлопець, поступив до 5-го класу початкової школи в Раві-

Руській. Моя дорога у школу вела побіч української книгарні в Ринку, якою завідував молодий юнак Олекса Снігур. Книгарню Снігура відвідував щоденно, щоб намилюватись дитячою літературою „Дзвіночка”, „Малих Друзів” і інших.

Був час війни, час депортацій українського населення „Закерзоння”, а потім минали роки на „вигнанні” за західних землях Польщі.

Доля звела мене вдруге з Дмитром Богушем десь на I чи II З’їзді Українського Суспільно-Культурного Товариства (УСКТ) у Варшаві (1956-1960). Це був той же книгар з Рави-Руської Олекса Снігур. Його доля поведла через підпільну працю визвольних змагань 1940-х років, потім арешт, тюрма в Голеньові на Щецинщині, де ще більше загартувався, щоб не коритись долі молодий на той час юнак з Верхрати. Перед його очима не згасав образ, коли він, як вояк УПА, хоронив своїх друзів по зброї на Монастирській горі біля рідного села Верхрати. Він вже тоді заприсягнув зберегти пам’ять про тих, які впали в нерівному бою з НКВД 3 лютого 1945 року в Мриглодах.

Довелося довго чекати. За той час Дмитро активно працює в мереж УСКТ на Вроцлавщині. Повернувшись жити на постійно у Перемишль, Дмитро вирішив на власне бажання на знаній йому могилі висипати курган, обведений тривалим муром на якому були б вибиті імена загиблих і поставити хрест. Під тиском перемиських шовіністів з Ради Охорони Пам’яті Боротьби і Мучеництва локальна влада наказала Дмитрові припинити далі роботи, а зроблене розібрати, щоб не було сліду на могилі вояків УПА. Дмитро рішуче відмовився. Його оштрафовано, а згодом притягнуто

до судової відповідальності. Судилище тягнулося роками. За той час відбулося 6 судових несправедливих і незаконних судів в Районному (Любачів), Воєводському (Перемишль) і Найвищому Адміністративному (Варшава) судах Польщі.

І тут мені довелося бути присутнім на кількох із них. Прокурори і судді, стоячи на сторожі закону доказували, що вояки з УПА не мають права на пам'ять навіть в глухому лісному масиві, де людська нога не заходить. У своєму слові Дмитро Богуш рішуче протестував, заявляючи, що він лише тоді розбере надмогильний пам'ятник, коли будуть розібрані такі ж польським окупантам, воякам АК на Волині і в Галичині.

Я тоді побачив рішучість і стійкість Дмитра Богуша. Його вдруге покарано штрафом, а гроші забирали з його пенсії, якої не вистарчало на прожиток його самого та сім'ї.

Судилище Дмитра Богуша за надмогильний пам'ятник в Монастирі стало розмінною картою пана Анджея Пшевозніка (Генерального Секретаря Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва) до гри за польські поховання на Личаківському цвинтарі у Львові. Не питаючись нікого п. А.Пшевознік отримав згоду і гроші, щоб на свій спосіб вирішити питання українських поховань у Монастирі і Перемишлі вояків УПА з Бірчі і Лішної без міждержавних узгоджень, без парадних заходів, без репрезентації представників української влади близького Львова. Одиссея Дмитра Богуша непомітно закінчилась нічим. У Дмитра залишилася гіркота несправедливості і біля тисячі сторінок судових документів.

Побіч поховань на Монастирській горі Дмитро спорядив надмогильний пам'ятник своїм односельчанам з Верхрати на місцевому цвинтарі у Верхраті, які погинули в рядах УПА. Він організатор щорічних святкувань, які припадають на 29 серпня в день Успення Пресвятої Богородиці в Бучині коло Верхрати.

Дмитро Богуш був співорганізатором побудови пам'ятника Куреням УПА і лікарю УПА д-ру П.Клочнику в Грушовичах, надмогильних пам'ятників в Цівкові і Радружі на Любачівщині, упам'ятнення місця загибелі Провідника ОУН Ярослава Старуха „Стяга”, робить заходи, щоб упам'ятнити місця поховань у Волі Володзькій і інших.

Він активний член Управи Спілки Українських Політв'язнів у Польщі і одинокий її представник на Перемищині. Активний у перемиському Об'єднанні Українців у Польщі, Народному Домі, українській школі і Церкві. Йому не байдужі громадські справи. Він присутній і активний в усіх заходах перемиської громади. Як 82-літня людина, скромний у своїй поведінці, на все знаходить час і без жодних нарікань. Він не „один у полі воїн”, який залишився вірним своїм ідеям.

Цей скромний портрет про Дмитра Богуша нехай буде доповненням до вищеописаного.

15.04.96. Воєвода Перемиський відповідає на листа Районного Уряду в Любачеві від 7.ІІ.1996 р. і постановляє відновити перегляд документів відносно розбору пам'ятника в Монастирі, побудову якого розпочав Дмитро Богуш.

У листі є згадка, яку висловив Дмитро Богуш, що постанова розібрати пам'ятник не має ніякої підстави, тому що:

1. Справа торкається до надгробної плити, а не пам'ятника в розумінні приписів „Права будованого”.
2. Плита надгробна буде зроблена і поставлена на території кладовища, на місці де похоронені полегли воїни.
3. Видані постанови мають характер політичний і впливають з дискримінаційної політики влади до суспільності української, що суперечить польсько-українській угоді від 24.ІІІ.1994 р. (див. вставку 036а-б)

6.V.1996. Перемиський Воевода повідомляє, що 14.V.1996 р. в Монастирі відбудеться перегляд площі № 29 в справі побудови пам'ятника на могилі загиблих воїнах УПА і в цій комісії візьмуть участь працівники „Будовляного Нагляду” (див. вставку 037).

14.V.1996. Дмитро Богуш отримав повідомлення від Воеводського Консерватора Пам'яток про локальний огляд місця в Монастирі 14.V.1996 р.

В цьому огляді брали участь:

1. Дмитро Богуш - Спілка Політ'язнів,
2. Станіслав Жулкевич - ВКОПВМ,
3. Галина Блахот - ВКП,
4. Єжи Немец - ВКП,
5. Збігнев Бар - ВКП,
6. Станіслав Собчишин - РУЛ,
7. Зіслав Урбан - ГУГ,
8. Гжегож Шафран - НЛ.

При оглядинах площі № 29 Станіслав Жулкевич ствердив, що плита надмогильна має вигляд

пам'ятника і під ним немає жодного захоронення. На відстані 70 метрів він вказав, що там є могила захоронених. В цьому місці був закріплений хрест, знятий з церкви і обложений каміннями. Свою думку про захоронення в Монастирі висловлювали 5 членів комісії, Станіслав Жолкевич сказав, що немає підстав на надання дозволу на подальше продовження побудови пам'ятника... (див. вставку 038)

28.V.1996 р. адвокат доктор Петро Блаєр звернувся до Воєводського Суду в Перемишлі з листом, в якому дає відповідь на апеляцію районного прокурора Перемишля від 15.V.1996 р. Він просить суд не приймати цієї апеляції, а утримати в силі вирок винесений судом м. Любачева (див. вставку 039а-г).

30.V.1996 р. Перемиський Воєвода скасовує своє рішення від 15.IV.1996 р. і вимагає розібрати до того часу побудований пам'ятник в Монастирі (див. вставку 040а-д).

31.V.1996 р. В зв'язку з апеляцією прокурора Перемишля на рішення суду, справа була передана з районного суду м. Любачева до воєводського суду в м. Перемишлі. Перемиський воєводський суд призначив нове слухання справи 31.V.1996 р.

На суді в м. Перемишлі свідки не заслуховувались, суд відмінив рішення районного суду м. Любачева і всю справу переслав для нового її розгляду (див. вставку 041а-г).

12.VI.1996 р. Дмитро Богуш надсилає до Головного Інспектора „Нагляду Будовляного в Варшаві” прохання відміни постанови Перемиського Воєводи в справі побудови пам'ятника воїнам УПА від 30.V.1996 р.

На закінчення свого листа Дмитро Богуш наголошує: „Прагну ствердити, що тепер не зустрічав зі сто-

рони органів польської влади порозуміння, які б сприяли дійти згоди у цій справі, щоб хоч би яка форма нагробної плити могла бути затвердженою відповідними органами влади. Вважаю, що ці органи влади не виконують своїх обов'язків, які виходять з польсько-української угоди від 21.III.94 р. в якій є мова про відновлення українських могил на території Польщі (див. вставку 041а-в).

26.VI.1996 р. Воєводський уряд в Перемишлі звертається листом до Головного Інспектора Будівельного Нагляду до Варшави.

В цьому листі стверджується, що в місцях суспільних на побудову пам'ятника потрібні дозволи, зокрема, щоб побудувати такий пам'ятник в Монастирі. На думку Воєводського Уряду, поставлення плити на місці похованих, як на кладовищах не потрібно згоди, але розпочата будова цього пам'ятника не є плитою надгробною, а виглядає в формі трикутника і його зараховано до пам'ятників... (див. вставку 043а-б).

22.VII.1996 р. адвокат доктор Петро Блаєр написав листа до Районного суду в Любачеві, а було це перед черговим розглядом справи, оскільки воєводський суд в Перемишлі повернув її до нового розгляду в районний суд м. Любачева. В цьому листі він посилається на закони, яких не було ще в 1994 році, а вони набули сили від 1 січня 1995 р. В 1994 р. закон зобов'язував з 24 жовтня 1974 р. і після цього закону Дмитро Богуш був покараний штрафом в розмірі 400 тисяч злотих, що документально зафіксовано (див. вставку 044).

22.VII.1996 р. адвокат доктор Петро Блаєр повідомляє Дмитра Богуша, що „30 липня 1996 р. в 9.30 відбудеться засідання суду по Вашій справі” (див. вставку 045).

28.VII.1996 р. Дмитро Богуш подає скаргу на постанову Головного Інспектора Будівельного Нагляду до Головного Адміністративного Суду у Варшаві, вул. Ясна 6.

Скарга

На постанову Головного Інспектора Будівельного Нагляду від 23.VII.1996 р. № ОА-053-12-888/96.

Подаю скаргу на вище означену постанову Головного Інспектора Будівельного Нагляду, а саме:

- не вияснив істотних для з'ясування справи причин,
- порушив закон про Адміністративні Взаємовідносини, а головне параграф 145, 1 КПА, а також 7,8,10, 1,77 КПА, які мають відношення до з'ясування справи. В зв'язку з вищесказаним прошу відмінити постанову вище означеної установи, а також постанови першої інстанції.

Підстави

Листом з дня 3.II.1996 р. просив про відновлення справи закінченої постановою воєводи перемиського від 20.XI.1995 р. „№ АН-V-4/7352/11/95 утримуючу в силі постанову керівника районного уряду в Любачеві з дня 27.IX.1995р. яка наказувала мені розібрання розпочатої побудови пам'ятника, як це написано в постанові „пам'ятника для полеглих в боях воїнів УПА, на площі примонастирській в місцевості Монастир”. Складаючи цю скаргу подаю нові факти, які можливо були незнані органам влади першої та другої інстанції, і які видали попередні постанови. Всі їх аргументи, як пізніше було вказано, були невірними. Окрім такого невірного розгляду справи урядників адміністрації і ухиленнях вказаних в листі постанов Перемиський воєвода постановою від 30.V.1996р. UFN-V-4/7355/2/96 відмовився виконувати свою раніше вида-

ну постанову від 20.XI.1995. Ця постанова дала можливість Головному Інспектору Будівельного Нагляду залишити без змін постанову воєводи, яку він видав 29.VII.1996р. за № ОА-053-К/888/96, на яку я подаю сьогодні скаргу до Головного Адміністраційного Суду.

Урядник другої інстанції повторив те саме рішення у своїй постанові, які були вирішені у першій інстанції, не беручи до уваги моїх аргументів які виклав у своєму листі відносно розгляду справи, як і які він порахував як емоційні висновки.

„Не представлено однак в тих рішеннях ніяких конкретних аргументів, які б спростовували мої аргументи. Відноситься це в загальному поданого через мене, що розпочата будова на терені старого монастирського і військового кладовища місцевості Монастир (ділянка 29 Верхрата) не є пам'ятником на пошану полеглих воїнів УПА, як то стверджують автори вище приведених постанов, а лиш збудованим на території кладовища на місці похованих полеглих в боротьбі з відділами НКВС воїнів УПА.

Не можу зрозуміти, на якій підставі перемиський воєвода, як і головний інспектор будівельного нагляду стверджують, що недостатньо аргументів, що власне там захоронені ці люди, а моє твердження „яке свідчить про мою участь у їх перезахороненні” - не взято до уваги. Оскільки мені відомо, ніхто не відкривав цієї могили, про це не вказують ніякі сліди, а як сторона я був повинен бути повідомлений. Стверджую також, що при проведенні справи адміністрацією ніхто мене не питав про захоронення воїнів УПА в цій могилі. Окрім мене про захоронення в цій могилі в цьому міс-

ці воїнів УПА можуть також ствердити наступні свідки:

1. Юрко Несторак - проживає в с. Верхрата Мриглоди.
2. Марія Бабик - проживає в с. Верхрата Мриглоди.
3. Петро Левчишин - проживає в Перемишлі.
4. Михайло Левчишин - проживає в Перемишлі.

Щоб відкидати мої твердження уряд повинен був надати документально підтверджені аргументи. Найкращим їх доводом було б відкриття могили. Яка користь від того ставити пам'ятник в місці де не було б захоронених воїнів УПА? Вважаю, що ці наведені факти самі собою становлять підставу до відхилення оскарженої постанови, як і попередніх постанов, виданих при з'ясуванні цієї справи.

Наступна суперечна проблема - це вигляд побудованого пам'ятника. Моя та Спілки політв'язнів думка, є відновлення могили та постановлення мурованої нагробної плити, який у листах названий пам'ятником, не має бути ним у прямому розумінні, а лиш надгробком, який в загальному вживанні в мові називається „пам'ятником”. Не думали, що це буде використано до зауваження, що ніби то ми побудуємо пам'ятник в розумінні великого монументу, який вимагає на це дозволу згідно з законом „Про побудову пам'ятника”. На вимогу адміністраційних урядників ми робили старання отримати відповідний дозвіл, однак зустрілися з мовчанням компетентних органів (воєводського консерватора пам'яток та воєводського комітету охорони пам'яті боротьби і мучеництва). З прикрістю стверджую, що перемиський воєвода і головний інспектор будівельного нагляду у своїх постановках керувалися фальшивими свідченнями про архітектурний вигляд надгробка. До таких тверджень відносяться:

що проект пам'ятника в загальному має 6 метрів, що не є правдою. Проектований пам'ятник у висоту має 3,6 метра, в висота могили 1 метр 20 см. Майже кожний хрест на могилі має таку саму висоту. Нам відомо, що такого роду надгробки мають різну форму, це залежить від архітектурних смаків і ціни. Тому суперечка відносно надгробка, який ми хочемо поставити на могилі воїнів УПА, які полягли в боротьбі з відділами НКВС за незалежність України, оскільки військові формування СРСР так само поневолювали Україну як і Польщу. Є це фактично могила військова і ми вважали за потрібне розміщення на надгробку символу, під яким боролось, а саме символу України - Тризуба, який є також державним гербом України, це узгоджується згідно з підписаною угодою між Польщею та Україною від 21.III.1994 р.

Уряди адміністрації не брали до уваги факту, що надгробок буде збудований на старому кладовищі на якому також є захоронення інших військових, зокрема 18 полеглих воїнів австро-угорської армії.

Закони „Права на будівництво” як старі так і сучасні, не передбачують дозволу на побудову надгробка на кладовищі. Додатково стверджую, що не правда, що я побудову надгробка розпочав самовільно, оскільки робив всі можливі спроби отримати дозвіл на побудову від офіційної влади. Відповідного листа було відправлено до воєводського консерватора пам'яток 25.I.1994 р., від якого отримав відповідь, що моє прохання відіслано до воєводського комітету охорони боротьби і мучеництва, а комітет відіслав до головної ради охорони боротьби і мучеництва до Варшави, звідки не було відповіді. Конкретну відповідь від Воєводського Комітету Охорони Боротьби і Мучеництва з

Перемишля я не отримав. Не маючи до кінця липня 1994 року відповіді вважав це за тиху згоду влади і на початку серпня 1994 р. розпочав побудову надгробка, а 19.VIII.1994 р. працівники районного уряду з Любачева затримали цю працю і до нині по цьому питанню ведеться переписка.

В світлі сучасних реалій і сучасних нових польських законів я і моє середовище не можемо по іншому трактувати це чекання, як вороже ставлення до української громадськості в Польщі.

Видана по цій справі постанова, а головне про розібрання вже частинно зробленого надгробка на могилі воїнів УПА, відчуваємо як обмеження конституційних та громадських прав для української громадськості в Польщі. Долучаю всі ці прохання до своєї скарги... (див. вставку 046а-г).

29.VII.1996 р. Головний Інспектор Будівельного Нагляду у Варшаві дає відповідь на листа Дмитра Богуша від 12.VI.96 р. в якому наголошує, що по перегляді документів затверджує постанову воєводи м. Перемишля (див. вставку 047а-б).

31.VII.1996 р. адвокат доктор Петро Блаєр повідомляє Дмитра Богуша, „що засідання суду 30 липня не відбулась з огляду на Вашу неприсутність через хворобу” (див. вставку 048).

13.IX.1996 р. Головний Адміністративний Суд направляє листа до Дмитра Богуша, щоб до 7 днів надіслав копію обвинувачення від 28.VII.1996 р. (див. вставку 049).

4.XI.1996 р. Головний Інспектор Головного Нагляду у Варшаві звертається листом до Головного Адміністративного Суду і дає відповідь на скаргу Дмитра Богуша.

У своєму листі Головний Інспектор Головного Нагляду у Варшаві одобрює свою постанову відмови, як і постанову перемиського воєводи та просить Головний Адміністративний Суд відхилення розгляду скарги Дмитра Богуша (див. вставку 050).

13.XII.1996 р. відбулося судове засідання нового складу суддів і прокурора, яке розглянуло справу Дмитра Богуша, повернуту із воєводського суду за клопотанням прокурора. Новий склад суду своєю постановою не засудив Дмитра Богуша, мотивуючи тим, що Дмитро Богуш уже заплатив штраф за попередні дії, що дає підставу завершити справу (див. вставку 051a-є).

25.II.1997 р. Районовий Уряд в Любачеві висилає листа до Дмитра Богуша, щоби до 7 днів розібрати самовільно побудовану частину пам'ятника. Уряд наголошує, що якщо дане доручення не буде виконане, то на Дмитра Богуша буде накладений новий штраф (див. вставку 052).

12.III.1997 р. Районовий Уряд в Любачеві повторно висилає листа до Дмитра Богуша і нагадує йому про необхідність розібрати розпочату побудову пам'ятника в Монастирі. Кошти за лист становлять 6 злотих, 80 грош (див. вставку 053).

12.III.1997 р. керівник районного уряду в Любачеві повідомляє Дмитра Богуша, що за невиконання розбірки пам'ятника накладає штраф в розмірі 1500 злотих, в випадку незаплатення з Дмитра Богуша ці гроші будуть стягнені з його пенсії (див. вставку 054a-б).

Прокурор м. Перемишля на рішення суду в Любачеві наложив апеляцію, справа була передана до Перемишля. Розгляд цієї справи відбудеться в 14-го і 17.III.1997 р. в воєводському суді м. Перемишля.

14-17.ІІІ.1997 р. відбувалося судове засідання справи Дмитра Богуша по питанню розпочатої ним побудови пам'ятника воїнів УПА в Монастирі.

Цей склад суду відхиляє вирок суду в м. Любачеві, а документи передає до районної прокуратури на доповнення. На цьому судовому розгляді справи було зауважено, що потрібно покарати ще майстра Тадеуша Палчинського, який на думку суду розпочав побудову пам'ятника без дозволу влади.

На цьому суді 14.ІІІ.1997 р., після виступу прокурора слово було надане Дмитру Богушу, який звернувся до суду з такою промовою: „Високий Суде! Я не мав наміру виступати на цьому процесі, оскільки я ні вчому не винний, будував цей пам'ятник з обов'язку християнина і завдячую Господу Богу, що я є одним живим свідком, який ховав цих убитих воїнів УПА, що захоронені в цій могилі, і сумління наказує мені, щоби подбати про цю могилу, щоб вона передчасно не була розмита дощами. Вважаючи, що будуючи цей пам'ятник, я не зробив нікому ніякої шкоди. Присутність на процесі додаткових обвинувачувачів та заслуханих судом свідків, які не внесли нічого нового, оскільки я в усьому признався, змусило мене виступити з висловленням своєї думки.

Отже запитую панів, що додатково звинувачували мене, чи я Вам переорав межу, що Ви прийшли для мене вимагати більшого вироку? Мене цікавить, хто вам повертає кошти за проїзд, бо пенсіонери не мають особливої можливості для витрат грошей на подорожі.

В теперішній Польщі, згідно конституції, всі національності мають рівні права, однак як розуміти факт, що в цій самій місцевості Верхраті 10 вересня 1939 р. німецькі літаки розбомбили поїзд з втікачами в якому

загинуло понад 100 осіб і там на полі, недалеко залізничної станції побудовано пам'ятник беж жодного дозволу на побудову, а на українцях, які загинули 2.III.1945 р. в бою з військами НКВС, таких самих ворогів, як українців так і поляків - районний уряд не дозволив закінчити пам'ятника. В дійсності тоталітарній керівник відділу з питань релігії у воєводському уряді в Ряшеві писав в серпні 1956 року наступне: „на з'їзді для покликання до життя українського суспільно-культурного товариства в Варшаві, в декотрих повітах відізвався дух націоналістичний, так наприклад, на терені Верхрати, Любачівський р-н, постала відновленою могила греко-католицького священика, який був членом „банди УПА” і загинув в часі акції. На гробі цього священика поставлено хрест з написом на українській мові: ”поліг за вільну Україну”. Яка є правда? Священик цей помер в 80-ти літньому віці у 1938 році. Нагробна плита з хрестом стоїть біля церкви донині і можна уточнити зміст напису на таблиці. Схожим є лист районного уряду в Любачеві від 18.I.1996 р., який підписаний заступником керівника районного уряду в Любачеві п. Владиславом Шиком, який надісланий до п.Анджея Пшевозніка, генерального секретаря Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва, у якому між іншим пишеться: „на горі Монастир, на ділянці №29, поблизу руїн монастиря Бернардинів і військового кладовища, часів Першої світової війни”. Прагну подати інформацію, що в цьому місці немає жодних руїн монастиря Бернардиктинів, як про це написано в листі, а був монастир отців Василіян. Знаходиться там три печери і напівзруйнована півниця у якій була статуя святого Онуфрія, яку також хтось розбив. Є ще там слід огорожі і декілька хрестів з німе-

цькими написами, та великі широколисті дерева: акації, берези та інші. Запитую, навіщо така невірна інформація подається центральній владі?

Воеводського консерватора пам'яток осмілююся запитати? Де був консерватор як 50-роках розібрано там в Монастирі дерев'яну українську церкву XVII століття. Нині з кладовища, яке є записане в книгах Надлісництва, зроблено народний парк, чи ж би для того, щоб не дозволити побудову на могилі пам'ятника. Цей факт, що нині, вже всьоме стоїть сімдесятьтрьохлітній старець перед обличчям високого суду, розумію так, як українці, які проживають в Польщі, а також в Україні, що це є свого роду терор на залякування українців, щоб не ставили хрестів на могилах, не означували би місця поховань своїх найближчих, яких в кордонах Польщі є понад сотні. Вважаю, що право є однакове в Любачеві і Перемишлі, однак прокурор, вихований тоталітарним режимом, працює згідно з вказівками Леніна в 1918 році, які наголошували: „давайте людей, а вину знайдемо”. Жертвою цієї доктрини став і я. Причепилась до мене польська влада, кволого старого чоловіка, як сліпці до плоту і волочать його по судах. Згідно з рішеннями, які були дійсними в 1994 році, згідно з вирокком суду від 13.III.1996 р. справа та залишилася в дійсності закінчена з оплаченням в Районний уряд в Любачів штрафу в розмірі 400 тисяч злотих. В розмові з прокурором, під час допиту, я наголошував на оплаті штрафу. Помимо цієї закінченої справи мене притягнуто до суду і від цього часу я постійно в судах. Ці слова я направляю до Високо Суду, щоб суд взяв їх до уваги і прошу про видання дозволу на закінчення побудови пам'ятника на могилі 62 воїнів УПА, що є затвердже-

но договором між урядами Польщі та України, який підписаний 21.ІІІ.1994 р.(Деник Устав 112).

На цьому судовому засіданні було більше 20 осіб з Перемишля, а також 5 осіб зі Львова. Знімати судове засідання суд не дозволив. Через присутність людей та гостей з України суд не оголосив рішення, а сказав що його надасть через три дні, а тобто 17.ІІІ.1997 р. (див. вставку 055а-д).

17.ІІІ.1997 р. Районний Уряд в Любачеві направляє Дмитру Богуно листа, в якому повідомляє, що в листі №В-7355/32/95 від 12.ІІІ.97 р. у питанні штрафу Дмитра Богуша була зроблена описка „NB-7355/32/94” а має бути „NB-7355/18/96” окрім Дмитра Богуша він повідомляє 10 установ (див. вставку 056).

18.ІІІ.97 р. Дмитро Богуш написав листа до перемиського воєводи Станіслава Байди, в якому описує несправедливе покарання в 1500 злотих і просить воєводу зняти це покарання.

„Кару цю вважаю, як шантаж і залякування за спробу виконати свій християнських обов’язок перед загиблими в боях з НКВС воїнами УПА” (див. вставку 057).

18.ІІІ.97 р. Дмитро Богуш звертається з листом до керівника районного уряду в Любачеві, в якому описує несправедливе покарання в 1500 злотих і просить уряд Любачева зняти це покарання (див. вставку 058).

18.ІІІ.1997 р. Воєвода м. Перемишля відповідає Дмитру Богушу новою постановою, згідно з якою залишає в силі постанову головного інспектора за наглядом за будовою від 23.VІІ.1996 р.

18.ІІІ.1997 р. воєвода м. Перемишля залишає також в силі постанову районного уряду м. Любачева з дня 27.IX.1995 р., яка наказує розбірку самовільно розпо-

чатої побудови пам'ятника для полеглих воїнів УПА в місцевості Монастир (див. вставку 059).

1.IV.1997 р. районний уряд в Любачеві пише листа до перемиського воєводи у якому обговорює лист-оскарження від 18.III.97 р. відносно його оштрафування. Ознайомившись з цією справою, не знайшов підстав до зміни постанови. З цим своїм рішенням він ознайомив 10 закладів (див. вставку 060).

4.X.1997 р. Дмитро Богущ пише до Комісії Союму у Справах Національних і Етнічних Меншин у Варшаві.

Відкритий лист

Я, нижче підписаний Дмитро Богущ, проживаю в Перемишлі на вул. Баторого д.39 - член управи Спільки українських політичних в'язнів у Польщі, прагну проінформувати шановну комісію про наступні проблеми.

Згідно угоди між урядами Польщі та України в охороні місць пам'яті і захоронень жертв війни і репресій політичних, яка підписана 21.III.1994 р. (Dz.UN№112 p.jz.545,546-Załącznik №1), розпочато упорядкування могил похованих там осіб. В Україні упорядковано могили полеглих там воїнів АКА з 27 дивізії. Місцеві люди допомагали при упорядкуванні могил. Як виглядає реалізація цієї угоди в Польщі? Подаємо наступні факти. Зимою 1994 року на засіданні правління Спільки українських в'язнів політичних сталінського періоду була обговорена справа упорядкування могили в Монастирі гміна Горинець. З огляду на те, що проживаю в Перемишлі, найближчим до місцевості цієї могили, зобов'язано мене вирішити цю проблему. Скоро я взнав, що ця площа, де знаходиться ця могила, біля якої стояла недіюча церква XVII століття, колишнього монастиря отців Василіян, була передана воєводському консерваторові пам'яток в Перемишлі

2.V. 1993 р. Тут же знаходиться військове кладовище з Першої світової війни. За таких умов я звернувся з листом від 25.I.1994 р. з клопотанням надання згоди на побудову пам'ятника на могилі захоронених там 62 воїнів УПА, які загинули в боротьбі з військами НКВС 2.III.1945 р. в місцевості Мриглоди і Грушка - присілках села Верхрата віддалених в 2 км. від Монастиря (Zalaczik №2).

В цьому листі я вжив слово пам'ятник, а не нагробок, бо в цей час не знав такого терміну, тому, що в українській мові немає відповідника слова надгробник. До листа цього надав архітектурний вигляд нагробка, чи як тоді назвав пам'ятника” (Załącznik №3).

Воєводський Консерватор Пам'яток 8.II.1994 р. №PSOZ-I-4049/794 повідомив Дмитра Богуша, що проект є пересланий до воєводського комітету охорони пам'яті і мучеництва, що висказала свою думку. В свою чергу вони вислали до Головної Ради Охорони Боротьби і Мучеництва у Варшаві. Багато разів Д.Богуш ходив до воєводського уряду і нагадував і просив працівника, який вислав його клопотання до Варшави про надання офіційної відповіді. Завше відповідали йому – не маємо відповіді з Варшави”. Одного разу при ньому було подзвонено до Варшави до пана Пшевозніка - Секретаря Головної Ради ОПМ і просилось, в якості винятку, надіслати відповідь на листа.

Пан Пшевознік відповів – „завтра від'їжджаю до Москви в справі Катиня, тим зайнятись не маю часу”. До кінця липня 1994 р. відповіді не було. Це мовчання влади пан Д.Богуш зрозумів як „тиху згоду” і розпочав побудову надгробка, згідно з документацією, яку подав до клопотання.

В зв'язку з цим, що до цієї могили немає доїздної дороги, а матеріали і воду можна було привезти лише трактором і двоколовим причепом, праця по спорудженню нагробка на могилі просувалася дуже повільно.

19.VIII.1994 р. на місце побудови прийшли урядники з районного уряду м. Любачева і запитали майстра про дозвіл на побудову. Такого дозволу не було і вони затримали побудову, склавши відповідний протокол і від цього часу розпочалась переписка з владою по цьому питанню, яка нараховує близько 100 сторінок машинопису.

Районний Уряд в Любачеві визвав мене до себе 14.IX.1994 р. взяв з мене пояснення і покарав штрафом в розмірі 400 тисяч злотих, який я там заплатив. Від дня затримання праці побудови 19.VIII.1994 р. до сьогоднішнього дня на цьому нагробку не проводились ніякі роботи. В листі від 16.IX.1994 р. вимагалось від мене надати уряду до 31.X.1994 р. наступні документи:

1. План на якому місці буде споруджено пам'ятник - на частині ділянки №29.
2. Надати проект технічний для побудови пам'ятника.
3. Надати документ від власника землі, в якому стверджується, що він не заперечує на побудову пам'ятника.
4. Витяг з реєстру ґрунтів і креслення з карти рельєфів ґрунтів.
5. Отримати згоду від воєводського консерватора пам'яток в Перемишлі.

Одним словом, на побудову п'ятиповерхового дому більше документів не потрібно - а побудова ця знаходиться в лісі на недіючому кладовищі, який віддале-

ний в 2 км. від першого житлового дому. З своєї сторони я все зробив, щоб отримати всі ці документи. Від воєводського консерватора пам'яток одержав відповідь-відмову і з цього часу припинив збирати необхідні документи.

Конкретної відповіді на мого листа від січня 1994 року отримав 15.12.1994 р. №RST-0053/7/94 (Załącznik №5) районний уряд в Любачеві в листі з 27.IX.1995 №7355/18/95 наказує мені розібрати розпочату побудову нагробка. Відповіддю на цього листа є (Załącznik №4).

Районний Уряд в Любачеві мою відповідь вислав до воєводи, який підтримав постанову про розбірку пам'ятника. 18.V.1995 р. шановна Висока Комісія Сейму була на виїзній сесії в Перемишлю, якій я розповів про ситуацію з побудовою надгробка в Верхраті-Монастирі, вручив в руки головуючого зібрання листа.

На жаль до нинішнього дня не маю від нього відповіді. Переписку у цій справі веду до сьогоднішнього дня. Прошу дозволу на завершення будови пам'ятника, а мені постійно наказують його розібрати. Окрім переписки був визваний в поліцію на пояснення, де мене допитували 3 години, а через деякий час був на допиті у прокурора в Перемишлі, де мені було вказано, що я розпочав побудову нагробка без дозволу.

В цій справі відбулося три судових засідання в м. Любачеві, де було знято з мене обвинувачення.

Прокурор наклав на справу апеляцію і її ще раз переглянули в Перемишлі. Суд відхилив вирок Любачівського суду і відіслав до нового розгляду в новому складі суддів в суді м. Любачева.

На судовому засіданні в м. Перемишлі виступаючий прокурор, звинувачував суд в Любачеві в невзятті до уваги перспективного плану забудови цієї площі.

Навіть неучу є зрозумілим, що серед лісів на недіючому кладовищі, який може бути перспективний план?

І знову треба було їхати два рази до Любачева, а це від Перемишля є 70 км. Однак і в другий раз суд в Любачеві з мене зняв вину. Прокурор подав нову апеляцію на вирок суду. Помимо цього, що я признався про початок побудови, прокурор визвав на судове засідання аж 11 свідків, тим самим відірвав людей від щоденної праці. Коли б коштами не була обтяжена скарбниця держави, а пан прокурор платив би за все, то не було би в суді таких безпідставних звинувачень.

До розгляду залучую вирок суду в Любачеві, який виразно був завершений та моє останнє слово в кінці (Załącznik №6).

14.III.97 р. відбувся в Перемишлі 7 судове засідання. На цей раз суд вироку не проголосив, лиш після наради висловився, що вирок буде оголошений 17.III.1997 р., в 11 годині. Можливо це так зроблено тому, що на засіданні було три особи зі Львова. Один бажав знімати судове засідання на камеру, в чому суддя йому відмовив.

В понеділок 17.III.1997 р. о 12 годині мені зачитали вирок суду. Суд відмінив вирок Любачівського суду, а судову справу надіслав до прокуратури з метою її доповнення.

15.III.1997 р. отримав з Районного Уряду в Любачеві два листи №NB7355/32/94 і №7355/32/95 - в першій була постанова накладення штрафу, щоб приму-

сити до розібрання збудованої частини надгробка в розмірі 1500 злотих, в другім - доручення на виконання робіт по розбору нелегальної побудови пам'ятника на Монастирі в часі до 30 днів. Справа не була закрита і знаходиться в головному адміністративному суді, який присилає мені інформаційні листи.

Не можу цього інакше розуміти, як практичною атакою на мене, як українця, робиться це маючи за мету залякування українців, щоби ніде не ставили хрестів на могилах і не лишали слідів, що проживали тут колись їх прадіди та діди. Прагну додати, що в цих трьохлітніх суперечках, не запропоновано мені іншого варіанту вирішення питання, окрім, як розібрати розпочату побудову пам'ятника.

Перепрошую, що мій лист такий довгий, але справа пам'ятника в Монастирі тягнеться вже більше як три роки.

Звертаюсь до Комісії Сейму по питаннях національних та етнічних меншин, щоб положити кінець цій психічній довготривалій атаці, яку веде проти мене державна влада і дозволити закінчити побудову пам'ятника на могилі воїнам УПА в Монастирі, а також визначення місць інших могил у всім Закерзонні, що буде відповідати підписаній угоді між Польщею та Україною від 21.III.1994 р.

З повагою до Вас на активну творчу плідну співпрацю - Дмитро Богуш!"

11.V.1997 р. Дмитро отримав повідомлення, що йому необхідно з'явитися в прокуратуру в м. Любачів 14.V.97 р.

Дмитро Богуш був тоді в прокурора в Любачові, була прокурорша, яка провела з ним розмову у справі

побудови пам'ятника в Монастирі, показала листа, який прокуратура м. Любачева отримала з Перемишля від суспільних організацій, які вважали, що побудова пам'ятника для воїнів УПА - це ганьба для Польщі. Пані прокурор захотіла познайомитися з цією проблемою особисто. Вона не вела протокол, але коротко законспектувала деякі аспекти проблеми, які висвітлював Дмитро Богуш. Розмова була доброзичливою (див. вставку 061).

9.V.1997 р. Дмитро Богуш отримав повідомлення, що йому необхідно з'явитися в прокуратуру в м. Перемишля 16.V.97 р. Перебуваючи в прокуратурі йому пред'явили протокол взятий в Тадеуша Палчинського, який працював до затримання роботи над постановою пам'ятника в Монастирі. Протокол був на три сторінки, в якому було описано договір з Дмитром Богушом про побудову пам'ятника в Монастирі. Після ознайомлення з протоколом, прокурор заявив, що йому буде вислане акт звинувачення. Про проблему подальшої побудови пам'ятника не було ніякої розмови (див. вставку 062).

10.V.1997 р. Дмитро Богуш отримує листа від Комісії Сейму по питаннях національних та етнічних меншин наступного змісту. „Шановний пане Дмитре! Прошу пробачити за те, що з запізненням даю відповідь на Ваш лист, мав надію, що буду могли повідомити Вас про конкретне позитивне вирішення Вашої справи. На жаль, вона ще продовжується.

Тривають розмови з Об'єднанням українців Польщі на тему можливості відновлення пам'яті на могилах українців, які загинули в 1944-1949 роках. На жаль міжнародна угода від 21.III.1994 р., про яку Ви згадує-

те в своєму листі дуже загальна, щоби подолати всі наявні конфлікти, які вже ця справа викликала.

Розумію Вашу скорботу, але рани, які залишила братовбивча війна, тяжко загоюються. Маю всі підстави вірити, що відповідна постанова буде вирішена до кінця травня цього року. Zobov'язуюсь, що по її вирішенню Вас повідомлю. Лишаюсь з повагою - голова Комісії Яцек Куронь” (див. вставку 063).

12.V.1997 р. Дмитро Богуш отримує від прокурора з Перемишля постанову про частково припинене слідство. У цій постанові є згадка про це, що з допитаного Тадеуша Палчинського знято звинувачення.

А на самому кінці є згадка, що окреме обвинувачення отримає Дмитро Богуш (див. вставку 064а-ж).

18.VI.97 р. Дмитро Богуш отримує з районного суду м. Любачева нову обвинувачувальну постанову. В цьому обвинуваченню сказано все те, що було в попередньому, лиш добавлено 12 свідків. Окрім цього, прокурор вимагає від суду, щоб на судовому засіданні заслухати 8 протоколів, а саме:

1. Протокол усного повідомлення про вину.
2. Інвентаризацію пам'ятника.
3. Повідомлення про зроблені провини.
4. Документація пам'ятника.
5. Протоколи оглядин пам'ятника разом з зафотографованою документацією.
6. Свідчення знайомих про обвинуваченого.
7. Запит чи був раніше суджений.
8. Документ про майнове становище.

Прокурор також вимагав від суду зачитати протоколи 37 осіб, які допитувалися по справі побудови пам'ятників у різних місцях (див. вставку 065а-и).

20.VI.1997 р. прийшло повідомлення, що суд в м. Любачеві відбудеться 30.VI.1997р. Після цього Дмитро Богуш телефоном повідомив адвоката про судове засідання 30.VI.1997 р.

Адвокат відповів, що він в цей день зайнятий і не може бути присутнім на судовому засіданні, подав перенести судове засідання, а якщо засідання все ж таки відбудеться то нічого нового не говорити.

24.VI.1997р. адвокат, доктор Петро Блаєр написав листа до районного суду в Любачеві, в якому вносить пропозицію про припинення справи проти Дмитра Богуша, яка має відбутися 30.VI.1997 р. В цьому листі з точки зору права адвокат наголошує, що за самовільно розпочату побудову Дмитро Богуш був покараний штрафом, який заплатив і було в той час згідно тогочасних законів, вірно. Тепер його притягується до відповідальності по статті 90, яка в тому часі ще не була навіть прийнята. Сама ж побудова не спричинила нікому ніякої шкоди і тому адвокат просить суд цю справу завершити (див. вставку 06ба-в).

28.VI.1997 р. Адвокат написав листа до Суду в м. Любачеві, щоб справу цю припинити, що прокурор не вніс до її слухання нічого нового.

30.VI.1997р. Дмитра Богуша було визвано на суд одного, це сталося тому, що в короткий термін часу Дмитро Богуш не зміг повідомити і організувати українську громадськість Перемишля. На судове засідання поїхали тільки Степан Богуш і Михайло Левчишин. Суд над Дмитром Богушем відбувався у малому судовому залі, до якого нікого не впустили, навіть сина. Суддею була жінка, прокурором була жінка, секретар-

рем теж була жінка, адвоката не було і тільки Дмитро Богуш був сам на сам з прокурором та судом.

Після встановлення особи Дмитра Богуша суддя надав слово прокурору. У своїй доповіді прокурор запропонував суду закрити справу Дмитра Богуша через один рік. На його думку, що якщо на протязі року Дмитро Богуш не повторить провини, то справа буде залишена в силі. Після цього з залу суду попросили вийти Дмитра Богуша і почекати в коридорі. Через 10 хвилин Дмитро Богуш був визваний до залу суду, йому було прочитано рішення суду: „Заплатити 300 злотих на дім дитини в Любачеві”, оплатити 72 злотих витрат на судове засідання”. Тоді після рішення суду Дмитро Богуш звернувся до суду: „Високий Суде, прошу Вас дати мені таке рішення в письмовому вигляді, суддя відповіла, що не отримаю”. За таких обставин Дмитро Богуш не заплатив ніяких коштів. Пізніше Дмитро Богуш листом попросив суд про надіслання вироку, але відповіді не отримав.

4.VII.1997р. адвокат доктор Петро Блаер повідомляє телефоном, а після цього надсилає листа, що вніс апеляцію проти рішення суду від 30.VI.1997 р. про визначення річного терміну закриття справи. Він наголошує, що за одну і ту саму провину Дмитра Богуша покарали другий раз (див. вставку 067).

1.IX.1997 р. Дмитро Богуш висилає листа голові Комісії Сейму по справах етнічних меншин Яцеку Куроно.

„Шановний Пане Голово! Перепрошую за сміливість, що пригадуюсь Вам. Щиро дякую Вам за лист від 10.V.1997 р., який Ви надіслали до мене.

В зв'язку з тим, що закінчується термін уповноваження депутатів Сейму, чемно прошу, допомогти закінчити справу з дозволу на закінчення будови надгробника на могилі УПА в місцевості Монастир.

В могилі цій спочиває 62 особи, які загинули від рук НКВС 2.ІІ.1945 р. в місцевості Мриглоди. Я є єдиним із живих свідків перенесення їх тіл до цієї могили. Дуже прошу надіслати позитивну відповідь на моє клопотання, за що щиро дякую.

З пошаною до Вас - Дмитро Богуш" (див. вставку 068).

22.І.1998 р. Районний уряд в Любачеві направляє листа до голови Спілки українців політв'язнів в Кошаліні в якому інформує Спілку, що побудова в Монастирі є заборонена і справа надіслана до розгляду в Головному Адміністративному Суді м. Варшави, тому, що немає остаточного рішення. Цим листом районний уряд Любачева повідомив 10 інституцій (див. вставку 069).

6.ІІ.1998 р. Подаємо протокол спільної комісії Ради Боротьби і Мучеництва і Головної управи Об'єднання українців Польщі. Комісія зібралася 6 березня 1998 р. проаналізувала стан справ:

1. Відносно побудови пам'ятника в Монастирі, комісія вирішила зробити новий проект (див. вставку 070f0.).

Новий проект вислати до Головного управління Об'єднання Українців Польщі, а управа передасть його Головній Раді Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва, вона це перешле до Перемиського воєводи з проханням зробити кінцеве одобрення з заінтересованими службами і інституціями: Воєводським консер-

ватором пам'яток, Надлісництвом в Любачеві, Гміною с. Горинець. Ці напрацювання будуть переслані до Ради Охорони Пам'яток Боротьби і Мучеництва, яка його передасть до головної управи Об'єднання українців Польщі. Узгіднено також напис, який має бути написаний на пам'ятнику українською та польською мовами: „тут спочивають полегли в ночі з 2 на 3 березня 1945 р. в боротьбі з НКВС в Монастирських лісах”.

Подаються також прізвища полеглих.

2. Було обговорено питання перезахоронення полеглих воїнів УПА в місті Бірчі. Рада Охорони Пам'яті і Мучеництва разом з Об'єднанням українців Польщі вирішить питання нового місця перезахоронення воїнів УПА (Бірча, Перемишль, вул. Вільчанська, або Перемишль, вул. Каштанова).

Узгіднено, що буде зроблене перезахоронення загиблих з теперішнього місця захоронення до визначеного.

Прийнято проект нагробка, який вшановує пам'ять погиблих.

Знайдене місце їх перезахоронення, пам'ятник буде зроблений до вимоги тієї місцевості. Узгіднено зміст напису на таблиці цієї могили, а саме: „Тут спочивають полегли за вільну Україну в Бірчі 7.І.1946 р.” Тут же будуть подані імена і прізвища і дати і місця їх народження”. Напис цей буде на українській і польській мовах, ім'я полеглих на українській мові.

Засідання скликав секретар Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва п. Анджей Пшевознік. Через місяць ця рада ще раз засідала по цих питаннях, але конкретного рішення не ухвалила.

Рада більше не скликалась і всі її рішення повисли в повітрі.

22.VI.1998 р. Районний суд в Любачеві розглянув справу проти Дмитра Богуша без його участі і без жодних свідків, вирішив справу закрити, а витрачені кошти взяти з державного бюджету.

Висновок Суду:

Районна прокуратура в Перемишлі звинуватила Дмитра Богуша, що від липня до серпня 1994 року в місцевості Монастир, Перемиського воєводства він побудував пам'ятник, який звеличує погиблих УПА, не маючи дозволу від влади на розпочаток побудови (tj. przst. z art. 90 ustawy z dnia 7 lipca 1994r. prawo budowlane /Dz.U.z 1994r.nr89, poz.41).

По досконалому і глибокому аналізу всього матеріалу слідства накопиченому в справі - рішення судів, немає сумніву, що обвинувачений Дмитро Богуш після наради і рішення Ради політв'язнів, яке відбулося в 1993 році, яке зобов'язало його до відновлення могили в Монастирі. 24.I.1994 р. він звернувся з листом до Воєводського Консерватора Пам'яток в Перемишлю про видачу відповідного дозволу у питанні побудови пам'ятника на могилі воїнів УПА в місцевості Верхта-Монастир р.

Маємо точні факти, що обвинувачений Д.Богуш до літа 1994 року не отримав жодної відповіді від воєводського консерватора пам'яток в Перемишлі і розпочав побудову пам'ятника і виконання робіт найнявши Тадеуша Палчинського.

19.VIII.1994 р. районний уряд в Любачеві, визнавши про будівництво без дозволу влади пам'ятника, повважав це за самовільне будівництво і 16.IX.1994 р.

через керівника районного уряду в Любачеві була видана постанова, яка затримувала будівництво пам'ятника. Це рішення уряду було виконане над замовником пам'ятника Дмитром Богушем і виконавцем Тадеушем Палчинським. Після проведеного розгляду цієї справи через урядників районного уряду в Любачеві 14.XI.1994 р. обвинувачений Дмитро Богуш був покараний штрафом 400 тисяч злотих, за скоєний злочин стаття 61, п.1, яка була діюча від 24.X.1994 р. Права Будівничого.

Одночасно постановою від 27.X.1995 р. керівник районного уряду в Любачеві наказав обвинуваченому розібрати будову пам'ятника до 30.XI.1995 р.

В зв'язку з цим, що до 19.XII.1995 р. не зроблено розбірки відчасти побудованого пам'ятника, листом від 20.X.1995 р. районний уряд в Любачеві ще раз нагадав обвинуваченому Дмитру Богушові, щоб він негайно розібрав частину вибудованого пам'ятника.

Вище приведені факти не можуть подавати жодних сумнівів, а саме в їх конфронтації з в'ясненням самого обвинуваченого Дмитра Богуша, який кілька разових пояснень по справі, признався, що організував побудову без дозволу відповідної влади на побудову пам'ятника, та доручення її виконати Тадеушу Палчинському, одночасно він виправдовує свою діяльність - загальним фактом не досконалого ознайомлення по цих питаннях законів і несення покарання за їх порушення.

Вище наведені факти в справі організації і нагляду за побудовою, обвинуваченого Дмитра Богуша знаходять повне підтвердження по матеріалах, які знахо-

дяться в актах справи, а саме в документах, які надані поліцією, як і свідків які викликались в суд.

Все, що вище описане, суд повважав, що діяльність обвинуваченого Дмитра Богуша, від липня до серпня 1994 р. в місцевості Монастир, узгоджується з законом 90, від 7.VII.1994. Будівельного Права і не порушує з огляду на невелику можливість небезпеки в тому розумінні, як це сказано в „Статуті Карному”. Глибокий аналіз всіх деталей, що є у справі, дає право зробити висновок, що Дмитро Богуш своєю діяльністю ніякої шкоди суспільству не зробив. Суд взяв до уваги всі матеріали слідства і прийшов до висновку, що діяльність Дмитра Богуша є дуже малою суспільною небезпекою. Розглядаючи всю сукупність свідчень судом з’ясовано, що в побудові цього пам’ятника, як і за нагляд за роботою Дмитро Богуш не отримав жодного винагородження. У своїх висновках суд стверджує, що діяльність обвинуваченого Дмитра Богуша, хоча і була зроблена через завдання Спілки політв’язнів, однак мотивована пошаною до загиблих співвітчизників і тому суд взяв ці його свідчення до уваги. Суд також взяв до уваги, що обвинувачений Дмитро Богуш не намагався повністю виконати побудову пам’ятника після того, яка влада заборонила йому подальшу побудову. З своєї сторони, він намагався законним шляхом отримати дозвіл від влади на побудову пам’ятника, а коли було затримано побудову пам’ятника не продовжував її далі. Не дивлячись на порушення закону Дмитром Богушем, суд взяв до уваги, що його діяння не викликали нікому ніякої шкоди.

Суд затвердив, що самовільно розпочата побудова пам'ятника не була небезпечна для людей і їх майна, а також не було загрози для навколишнього середовища.

Суд взяв до уваги, що згідно з законом від 24.X.1974 р. покарання за розпочаття побудови без дозволу відбулося через заплатавання штрафу, тому суд вирішив, що карати за один і той самий злочин вдруге немає ніяких підстав.

Суд наголошує, що його постанова не має нічого спільного з іншими висновками в справі побудови пам'ятника, його закриття чи легалізації. Суд не уповноважений розглядати подання адміністрації в питанні наложення штрафу на Дмитра Богуша адміністрацією.

Розглянувши всі вище визначені нами аспекти справи, суд прийшов до висновку, що рівень суспільної небезпеки вищеописаного злочину, є мінімальний і на підставі закону 299, п.1 закриває цю справу. Кошти витрачені на засідання судів, згідно з законом 549, п.2, в зв'язку з закінченням справи, взяти з державного фонду” (див. вставку 071а-е).

На цю постанову суду вніс апеляцію прокурор, яка наголошує, що Дмитро Богуш має бути покараний.

На це рішення склав скаргу адвокат доктор Петро Блаєр, який наголосив, що суд не вірно застосував закон.

Воєводський суд в Перемишлі, розглядаючи цю справу, вирішив відкинути апеляцію прокурора і адвоката. Справа в суді для Дмитра Богуша стала закінченою.

30.VI.1998 р. Адвокат доктор П.Блаєр направляє листа до Воєводського суду в Перемишлі. В цьому листі адвокат просить суд відмінити постанову закону

11, п.2. на закон 11, п.7. Цю зміну він мотивує тим, що після зупинення побудови пам'ятника Дмитро Богуш більше без дозволу влади та надання відповідного дозволу, не продовжував будови (див. вставку 072а-в).

10.VII.1998 р. Лист від Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва до Перемиського воєводи п. Леха Кіселя. При цьому листі був проект пам'ятника і прохання узгодити проект цього пам'ятника з усіма заінтересованими службами. Узгоднений проект мав бути повернений до Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва, однак він ніколи не був переданий Об'єднанню Українців Польщі (див. вставку 073).

15.VII.1998 р. Воєвода м. Перемишля надсилає листа до секретаря Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва А.Пшевозніка разом з заключенням компетентних по будівництві пам'ятника осіб.

Зацікавлені служби повторюють, що необхідно дотриматись вимог, які вони вже вимагали на початковій стадії побудови пам'ятника (див. вставку 074а-в).

30.VII.1998 р. відбувся воєводський суд в м. Перемишлі, який розглядав справу Дмитра Богуша. Справа ця відбулася на скаргу прокурора, який оскаржив вирок Районного Суду м. Любачева, який був даний 22.VII.1998р.

Скаргу на цей вирок вніс також адвокат Петро Блаер.

Прокурор подав скаргу в суд по причині суспільної небезпеки, чого суд першої інстанції не брав до уваги. Адвокат вніс скаргу, що Дмитро Богуш був покараний штрафом, який заплатив, тому другий вирок суду у цій справі є безпідставний. Адвокат наголосив, що суд уже два рази залишав в силі цей вирок. Суд не взяв до

уваги ні скарги прокурора, ні апеляції адвоката, а своє рішення залишив в силі (див. вставку 075а-в).

31.VII.1998 р. Адвокат Петро Блаєр пише листа до Дмитра Богуша в якому повідомляє, що після справи 30.VII.1998 р. воєводський суд не взяв до уваги скаргу прокурора, а також скаргу адвоката. Адвокат порадив написати скаргу до Найвищого Суду у Варшаві. Оплата за вислання скарги до Варшави в воєводському суді слід заплатити 300 золотих (див. вставку 076).

29.IX.1998 р. Об'єднання Українців в Польщі написало листа до Надлісництва м. Любачів у якому просить адміністратора і власника ґрунту, дати дозвіл на побудову надгробка. Це питання вже узгоджене з Радою Охорони і Боротьби і Мучеництва Охорони Пам'яті (див. вставку 077).

27.X.1998 р. Надлісництво Любачів надіслало листа до Об'єднання Українців в Польщі і дає відповідь на листа Об'єднання Українців в Польщі в якому наголошує, що Надлісництво не має такого права видавати дозвіл на побудову пам'ятників в лісових масивах.

Тривале користування лісовим масивом вимагає внесення запиту до Міністерства Охорони Середовища, Засобів Натуральних і Лісництва.

Зі своєї сторони прихильно ставиться до розгляду листа (див. вставку 078).

27.X.1998 р. Дмитро Богуш отримує від Головного Адміністративного Суду запрошення на 3.XI.1998 р., необов'язково бути присутнім на суді (див. вставку 079).

6.XI.1998 р. (Вставити 3.XI.1998 р.) Дмитро Богуш одержує копію вироку цього суду на подану скаргу, яку суд розглянув 3.XI.1998 р. Дмитро Богуш не був

присутній на розгляді. Суд вирішив, що не може задовольнити прислану скаргу. Головний Адміністративний Суд не має підстав до відхилення постанови, яку п. Богуш оскаржує (див. вставку 080а-г).

30.XI.1998 р. Рада Охорони Боротьби і Мучеництва пише листа до Голови Об'єднання Українців в Польщі пана Мирона Киртичака, в якому нагадує про необхідність доповнити документи до проекту по побудові пам'ятника в Монастирі, а також документ про дозвіл дирекції Надлісництва в Любачеві (див. вставку 081).

7.I.1999р. Головний Уряд нагляду за побудовами в Варшаві пише до Воєводського Уряду нагляду за побудовами в Ряшеві.

„В цьому листі висилаю ксерокопію вироку Головного Адміністративного суду в Варшаві 3.XI 1998 р.sygn. akt IV.S.A1525/96, повідомляючи, що залишаю в силі постанову на скаргу Дмитра Богуша на постанову головного інспектора будівельного нагляду від 23.II.1996 р.” (див. вставку 082).

20.01.1999 р. Підкарпатський Воєводський Уряд в Ряшеві направляє листа до повітового інспектора нагляду за побудовами в Любачеві. Лист отриманий з Варшави у справі відмови Головного Адміністраційного суду відносно скарги Дмитра Богуша інспектору нагляду за будівництвом в Любачеві.

23.III.1999 р. Об'єднання українців Польщі звертається листом до генерального директора державних лісів з проханням дати згоду на ділянці №29 в Монастирі на постанову пам'ятника для 62 воїнів УПА (див. вставку 083).

4.VI.1999 р. Дмитро Богуш звертається з листом до „Уряду Скарбового” про зняття фінансового стягнення з пенсії - snak US III/921/2163/99.

„В зв'язку з врученням мені виконавчого листа пп I/99 від 15.IV.1999 р. та повідомлення в справі зняття пенсії від 26.V.1999 р. прошу відхилити стягнення з пенсії згідно з протоколом рішення спільної комісії Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва і головного правління Об'єднання Українців в Польщі від 6.III.1998 р.” По узгодненню нового проекту пам'ятника в Монастирі, фінансове стягнення з пенсії буде відхилено.

Відповідні приготування стали опрацьовані і почали поступово просуватися в сторону реалізації.

Тому фінансове стягнення в цій справі є не правильне і суперечить вище узгодненій умові (див. вставку 084).

26.V.1999 р. Начальник фінансового уряду в Перемишлі (ЗУС), який робить виплати пенсії повідомляє Дмитра Богуша, що ЗУС буде забирати з пенсії по 200 злотих щомісячно, допоки не забере наложений штраф 1626 злотих, 50 грош (див. вставку 085).

4.VI.1999 р. Дмитро Богуш пише до голови комісії з питань національних і етнічних меншин Сейму Польського Яцека Куроня.

Продовження відкритого листа. „10.IV.1997 р. я написав на Вашу адресу відкритого листа у якому обговорював справу побудови пам'ятника на могилі воїнів УПА в Монастирі, гміна Горинець.

На попередній лист отримав відповідь ME-157-779-97 від 10.V.1997 р., якого копію долучую до сьогоднішнього листа. З цього часу проминуло понад два роки.

Прагну повідомити шановну комісію, як ця справа виглядає на сьогоднішній день. Щоб бути краще зрозумілим подаю копії листів №2 та №3. Прошу ці листи прочитати. Маю надію, що буду зрозумілим. Хвилює мене факт, як „Польське право”, до мене віднеслось, не до мене особисто, а до Спільки українських політ’язнів сталінського режиму, від імені якого я розпочав побудову надгробка на могилі в Монастирі. Відбулося за моєю участю 6 судових засідань в Любачеві і 2 судові засідання в Перемишлі в окружному суді, і по одному судовому засіданню в Любачеві і Перемишлі заочно. Чотири з половиною роки влада тягає мене по судах, а ще попередньо був на допитах в поліції та прокуратурі в Перемишлю та Любачеві. В кінці отримую постанову - ”завершити справу”, бо ступінь мого злочину не є великим для суспільства. За провину, самовільного розпочаття побудови, було заплачено 400 тисяч злотих і справа була закінчена. Така тяганина по судах потрібна для залякування нас українців, щоб ніде більше на могилах не ставили хрестів. І так сталося. В цей час урядом відмовлено ставлення хрестів на могилах замордованих українців. Виняток є в селі Фредополь, де громадський уряд допоміг упорядкувати кладовище і дозволив поставлення надгробка. Ось правда є така: в Японії перебуває людина п. Степан Костик, з тієї місцевості є родом. Він домагався в Польському посольстві в Японії, щоб було дано дозвіл на побудову цього надгробка і тому не було ніяких перешкод.

Незрозумілим є, чому через чотири з половиною років не вдалось мені випросити в уряді дозволу на побудову надгробка у монастирі і то серед лісів. Має-

мо це розуміти, як переслідування нас, як української меншини в Польщі?

Складається враження, що пан Анджей Пшевознік є всевладним і не підпорядковується комісії Сойму.

Від імені Спілки Українських-політв'язнів сталінського режиму і власного імені, прошу шановну Комісію Сойму поставити кінець цій проблемі і доручити компетентній владі видати дозвіл на закінчення пам'ятника в Монастирі після нового проекту, копію якого висилаю-№ 4 і 5. Слід взяти до уваги, що новий проект охоплює вже частину побудовану і немає потреби її руйнувати.

Покарання мене за відмову від руйнування показує лиш знуцання і тиранію відносно мене, як українця, по іншому цього не розумію.

Звертаюсь із просьбою позитивно вирішити моє прохання і видати дозвіл на закінчення розпочатого пам'ятника в Монастирі, за що щиро дякую” (див. вставку 086а-б).

7.VI.1999 р. Генеральна Дирекція Державних Лісів дає відповідь на листа Об'єднання Українців Польщі. „Відповідаючи на Вашого листа від 23.березня 1999 р. 145/99, який написаний до міністра охорони середовища і засобів натуральних і лісництва, і перенаправлений нам для вирішення питання в справі виділення на ділянці №29 на горі Монастир з метою побудови пам'ятника - Дирекція генеральна державних лісів інформує, що ця справа для Вас не може бути вирішена позитивно з наступних причин:

1. Ділянка №29, про яку просите, є записана 708 в окрузі Верхрата і описана є як ліс. Вона є власністю держави і є в складі Надлісництва Любачів, а на побу-

дову пам'ятника на вище вказаній ділянці мусить бути визначене місце на майбутньому плані перспективного розвитку цієї ділянки. Призначення лісових ґрунтів, які є в державному підпорядкуванні на цілі не господарські і лісні, вимагає згоди міністра охорони середовища засобів натуральних і лісництва при згоді гміни, яка складається згідно з постановою від 3.II.1995 р. „Про охорону ґрунтів господарських і лісних”. По призначенню лісів на цілі не господарські і лісові, можуть вони бути надані особам зацікавленим згідно з законом розділу 6а від 28.IX.1991 р.

2. З наданої інформації від Регіональної дирекції державних лісів в місцевості Кросно є сказано, що проблема дозволу на побудову пам'ятника була справою вирішення адміністративної влади, а також зі скаргу до головного адміністративного суду” (див. вставку 087).

В зв'язку з тим, що обласним центром Підкарпатського воєводства стало замість м. Перемишля м. Ряшів, Дмитро Богуш вирішив звернутися до старости в м. Любачеві про надання дозволу закінчити побудову пам'ятника в Монастирі.

8.VI.1999 р. Дмитро Богуш звертається листом до старости повіту Любачів.

Прохання

про відхилення останнього рішення керівника районного уряду в Любачеві від 27.IX.1995 р. znak NB 7355/8/95 в справі приказу розбору розпочатої побудови пам'ятника на могилі воїнів УПА в Монастирі, які загинули 2-3 1945 р. у боротьбі з військами НКВС, а також відкликання постанови стягнення штрафу з пенсії згідно з виконавчим листом №1/99 від 15.IV/1999 р.

Складений також новий проект пам'ятника, який був прийнятий секретарем Ради Охорони Боротьби і Мучеництва паном Андржеєм Пшевозніком. Новий проект пам'ятника охоплює вже частину побудовану і немає потреби її руйнувати.

До даного листа надаю копії документів частинно вибудованого пам'ятника. Прошу взяти до уваги вище сказане і дати позитивну відповідь (див. вставку 088).

13.IV.1999 р. Лист з Міністерства Охорони Середовища Засобів Натуральних і Лісництва до Генеральної Дирекції Державних Лісів.

Департамент лісництва, Охорони Природи Краєоб-разу надсилає листа Об'єднання Українців Польщі від 23.III.1999 р., який направлений до Міністерства Охорони Середовища Засобів Натуральних і Лісництва у справі доступу до ділянки, на якій має бути побудовано пам'ятник полеглих в боротьбі з військами НКВС воїнів УПА, з проханням розглянути це питання згідно з законом від 28.IX.1991 р. (див. вставку 089)

15.VI.1999 р. Повітове Староство в Любачеві направляє листа Повітовому Інспектору Нагляду за Будівництвом в Любачеві. Разом з листом направляє листа Дмитра Богуша, який він направив до старости, в якому він просить відмінити постанову керівника районного уряду в Любачеві відносно наказу розібрання розпочатої побудови пам'ятника на братській могилі УПА в Монастирі, до компетентного з'ясування (див. вставку 090).

24.VI.1999 р. Повітовий інспектор нагляду за побу-довами в Любачеві направляє листа до воєводського інспектора нагляду за побудовами в Ряшеві. Разом з листом висилає листа Дмитра Богуша від 8.VI.1999 р.

про відхилення постанови керівника районного уряду в Любачеві від 27.IX.1995 р., який наказує розібрати самовільно розпочату побудову пам'ятника в серпні 1994 р., присвяченого полеглим в монастирських лісах членів УПА на площі Помонастирській в місцевості Монастир (див. вставку 091).

30.VI.1999 р. Повітовий інспектор нагляду за побудовами в Любачеві видає постанову на лист Дмитра Богуша від 8.VI.99 р. у питанні припинення стягнення штрафу з пенсії. У своїй постанові він відмовляє припинення стягнення штрафу з Дмитра Богуша, а одобряє постанову перемиського воєводи від 20.XI.1995 р. (див. вставку 092а-б)

5.VII.1999 р. Дмитро Богуш звертається листом до Воєводського Інспектора нагляду за побудовами в Ряшеві

Скарга

на рішення повітового інспектора за наглядом та побудовою в Любачеві з дня 30.VI.1999 р. в якому відмовляється прохання Дмитра Богуша.

Заключення

Видаючи обговорену постанову повітовий інспектор нагляду за будівництвом не взяв до уваги нових клопотань у справі і не взяв до уваги нових фактів.

Отже, 6.III.1998 р. спільна комісія Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва та головна управа Об'єднання українців Польщі підписала протокол, узгоджень (пункт „е”). Долучаю ксерокопію цього документу.

Представлені в моїх листах до пана Старости в Любачеві ксерокопії листів, як і до Пана Інспектора вказують, на нові аспекти справи, які одобряють поняття

цього роду постанов без шкоди мого особистого інтересу, який вірний в інтересі взаємного поєднання української меншини, яка проживає в Польщі і віднови взаємної довіри між українською меншістю і польською більшістю у громадських відносинах. Хочу наголосити, що пам'ятника того не будував у власному інтересі, а з доручення Спілки Політичних В'язнів сталінського режиму, якої я є член, то чому покарано мене особисто. Утворення конфлікту по цьому питанню не сприяє встановленню добросусідських відносин, як взаємне розуміння в міжнародних відносинах Польщі і України. Мусимо бути толерантними там де стоїть питання про вшанування традиції української народної меншості в Польщі і передусім пошани у цих питаннях місцевої влади. Влада не повинна перешкоджати її функціонуванню. Наше незрозуміння є тим більше, що поховані там воїни, не погинули в боротьбі з військом польським, а боролись з військами НКВС, ворогом однаковим, як для українців так і поляків. То чому польська влада робить труднощі в побудові пам'ятника на їх могилі і не пошановує їхню боротьбу.

Все вищесказане прошу взяти і зайняти гідне становище в цій справі та припинення відносно мене репресій, які не сприяють розвитку демократичної держави та права (див. вставку 093а-б).

5.VII.1999 р. Дмитро Богуш звертається з листом до Воєводського Інспектора нагляду за побудовою в Ряшеві.

Згідно з листом Повітового Інспектора нагляду за побудовою в Любачеві від 24.VI.1999 р. №NB-7655/18/95 в справі відхилення постанови керівника

Районового Уряду в Любачеві від 27.IX.1995 р. складаю додаткові свідчення і факти. Додатково до листа від 8.VI.1999 р. в справі наложеного штрафу, який був вилоžený в листі I.IV.1999 р., доповняю зміст мого подання, в цей спосіб, що це в дійсності є внесок про відновлення справи і відміни постанови керівника районного уряду від 27.IX/1995 р. в справі постанови розібрання розпочатої будови на могилі вояків УПА, які загинули в боротьбі з військами НКВС, а не з військом польським в дні 2.III.1945 р. в місцевості Мриглоди і Грушка, пізніше переховані біля церкви в Монастирі, с. Верхрата, громада Горинець, не закриття відкликання постанови. В своєму листі до пана старости повітового в Любачеві, та інспектора нагляду за побудовою були додані додаткові документи, які вказують на проблеми справи які дають можливість дати постанову, яка не перешкоджає своїм інтересам, як рівно ж інтересам взаємопорозуміння української народної меншості, яка проживає в Польщі і відбудови взаємного довір'я між українською меншістю і польською більшістю в Прикарпатському воєводстві. Пам'ятника цього не будував з власного зацікавлення, а за дорученням Спілки політичних в'язнів, членом якого я являюся, то чому було винесене покарання однієї тільки моєї особи. Слід наголосити, що місцеві люди не вносять жодних скарг щодо побудови пам'ятника в Монастирі, а цей не толерантний розголос зробила рясівська газета "Новіни" в своїй статті "Половина пам'яті" від 1994 р. Мусимо бути однодумцями в питанні зрозуміння вшанування традицій, які

є в українській народній меншості і задоволення їх національних і культурних потреб. Влада повинна шанувати традиції українців та їх культуру. Ми не розуміємо владу ще й тому, що поховані там воїни не загинули в боротьбі з польським військом, а боролися з військами НКВС, а боролися з ворогом рівним, як українців так і поляків. Незрозуміло чому тоді влада створює труднощі в побудові пам'ятника на їх братській могилі, не бажає зафіксувати пам'ять її боротьби.

Звертаюся з проханням до Пана Воєводського Інспектора нагляду за будівництвом про закінчення моєї чотири і півлітньої справи, яка гнобила мене судовими засіданнями, а тепер ще й штрафом.

Після утвердження нового проекту, прошу дати згоду на побудову нового пам'ятника, який вже є узгоджений з секретарем Ради Генеральної Охорони Боротьби і Мучеництва в Варшаві паном Андржеєм Пшевозніком.

Прошу дати на моє клопотання позитивну відповідь.

Залишаюсь з пошаною Дмитро Богуш (див. вставку 094а-б).

12.VII.1999 р. Повітовий інспекторат нагляду над будівництвом в Любачеві надсилає листа до інспектора Підкарпатського воєводства в Ряшові. З листом тим скаргу Дмитра Богуша на свою постанову від 30.VI.1999р. в справі відмови Дмитру Богушу в знятті штрафу за нерозібрання незаконно побудованого пам'ятника (див. вставку 095).0

15.VII.1999р. Підкарпатський воєводський інспектор нагляду за будівництвом в Ряшеві направив листа до Дмитра Богуша. „Відповідаю на Вашого листа від 8.VI.99 р., який Ви відправили до повітового старости в Любачеві в справі відхилення остаточної постанови керівника районного уряду в Любачеві від 27.IX.1995 р. у справі постанови розібрання, розпочатої будови пам'ятника на братській могилі воїнів УПА в Монастирі та лист від 5.VII.1999 р., який направлений до воєводського інспектора по нагляду за будівництвом. Інформую, що не бачу можливості відмінити вище затверджену постанову” (див. вставку 096а-б).

16.VII.1999 р. Повітовий інспекторат нагляду за будівництвом в Любачеві звертається з листом до начальника фінансового уряду в Перемишлі, про відповідь на листа від 23.VI.1999р. - інформую, що постанови виконавчі відносно нижче плаченого штрафу є далі актуальні і вимагальні (див. вставку 097).

20.VII.1999 р. Підкарпатський воєводський інспектор нагляду за будівництвом в Ряшеві надсилає листа, в яким постановляє утримати в силі оскаржену постанову відносно розбору побудованого пам'ятника присвяченого пам'яті воїнів УПА на монастирській площі в Монастирі (див. вставку 098а-б).

2.VIII.1999 р. ЗУС, відділ в Пшеворську повідомляє інспекторат в Перемишлі, що щомісяця буде вилучати з пенсії, починаючи з липня 1999 р., по 200 злотих аж до суми 1626 злотих.

12.VIII.1999 р. Дмитро Богуш написав листа до Головного Інспектора нагляду за побудовами у Варшаві.

Відкликання

Від постанови №WNB-ОА-7355/10/19/99 від 15.VII.1999 р. Підкарпатського воєводського інспектора нагляду за побудовами в Ряшеві, який відмовив розпочаток розгляду справи в зв'язку з утвердженням постанови керівника районного уряду в Любачеві від 27.IX.1995р. NB-7355/8/95, який дав наказ розібрати розпочату побудову надгробка на могилі воїнів УПА в Монастирі та відновлення розгляду цієї справи.

Дмитро Богуш у цьому листі жаліється на інспекторів нагляду за побудовами воєводського і повітового, які дали відмову на його клопотання (див. вставку 099а-б).

17.VIII.1999р. Дмитро Богуш звертається зі скаргою до Головного Суду Адміністраційного, Осередок Замісцевий в Ряшеві

Скарга

на постанову Підкарпатського Воєводського Інспектора нагляду за побудовами в Ряшеві від 20.VII.1999 р. про залишення в силі оскарженої постанови. „Нині оскаржую всю постанову. Постанову цю звинувачую:

- за легковажне відношення до права матеріального, а саме закони 6 і 7 к. р.а., які наголошують обминути факт, що розпочата побудова пам'ятника на могилі воїнів УПА в лісі поблизу с. Монастир, полеглих в боях з військами НКВС, не порушує інтересу суспільного, ані інтересу громадян і тепер не має потреби його розбирати, бо згідно з польсько-українським договором від 6.III.1999 р. цей надгробок входить до складу побудови після затвердження нового проекту.

- накладений штраф на Дмитра Богуша в сумі 1500 злотих, яка мала би змусити Дмитра Богуша розібрати

частину побудованого ним пам'ятника, в дійсності розбірка та не є потрібна.

- беручи до уваги вище, прошу про відхилення заскарженої постанови і затримання виплати штрафу до часу закінчення справи у побудові пам'ятника”.

Заключення

Заскаржена постанова є не вірна з наступних поглядів:

Отже розпочав побудову Дмитро Богуш на могилі полеглих воїнів УПА в лісі поблизу с. Монастир згідно постанови Спілки українських політв'язнів сталінського терору. Попросив про надання згоди на побудову у відповідних структур влади - через 6 місяців не було відповіді? Чи це відповідає законам Кодексу адміністративного поступованя.?

Чи так поступає адміністративна влада демократичної держави? Питання це належало для з'ясування направити до трибуналу. Коли однак розпочав побудову пам'ятника влада зразу ж розпочала діяти. Було затримано побудову. Дмитро Богуш відмовився від розібрання частково побудованого пам'ятника, за що на нього було накладено штраф в розмірі 1500 злотих, які розпочали стягувати з його пенсії. Побудова пам'ятника зроблена лиш частково і не потрібна його розбірка. Влада адміністрації не приймає цього до відома і стоїть на формальному відношенні, що постанова на розбірку є правомірна як і кара штрафом, а Головний Адміністративний Суд пов'язаний з часом подання скарги, повинген видати постанову, яка б скасувала штраф.

Рішення інспектора з нагляду за побудовою не служить нічому доброму. Те рішення є суперечним

інтересам Польщі, та не служить взаємній угоді і розвитку української меншини в Польщі, а також відбудові взаємної довіри української меншини і польської більшості на регіональному просторі. Пан Дмитро Богуш пам'ятника не будував по власному бажанню, а за дорученням Спілки політичних в'язнів сталінського терору, якої є членом, то чому покарано його особисто?

З найкращими побажаннями Дмитро Богуш (див. вставку 100а-б).

26.VIII.1999р. Підкарпатсько-воєводський інспектор нагляду за будівництвом в Ряшеві написав листа до Головного Інспектора нагляду за побудовою в Варшаві. Пересилаю листа пана Дмитра Богуша, який прикладається до мого листа від 15.VII.1999 р. разом з актами справи відносно постанови про розібрання самовільно розпочатої роботи по побудові пам'ятника на могилі воїнів УПА в Монастирі.

В цьому листі інспектор описує всі попередні відмови починаючи з Перемиського воєводи закінчуючи Повітовим Інспектором нагляду за побудовою в Любачеві.

Згадує, що в попередніх листах було сказано, що нове розглянення заяви на дозвіл на побудову пам'ятника можна буде розглянути тільки після розібрання вибудованого частково дотепер пам'ятника (див. вставку 101а-б).

27.VIII.1999 р. Головний Уряд Будівельного Нагляду в Варшаві направляє листа до Воєводського Інспектора Нагляду за Будівництвом в Ряшеві листа, в якому пересилає листа Дмитра Богуша. Разом з листом направляє до розгляду лист Дмитра Богуша і просить

з'ясування цієї справи згідно з законами 132, або 133 Адміністративного Кодексу (див. вставку 102).

28.VIII.1999 р. відбулося святкування Успення Матері Божої у Верхраті-Бучині, де колись стояла церква, яку було знищено в 50-х роках. На цьому місці щорічно відбуваються свята в честь Успення Матері Божої. Завдяки кількох родин там збудовано приміщення на зразок каплиці де відправляються богослуження. По закінченню богослуження, процесія впродовж 2 км. йде походом на могилу УПА в Монастирі. В 1999 р. також там були урочистості. На ці урочистості приїхав із далекої Японії професор Степан Костик, який прочитав нижче поданого листа (див. вставку 103а-б).

7.IX.1999 р. Головний Інспектор Нагляду за Будівництвом виносить постанову, що затримує в силі всі вище оскаржені Дмитром Богушем постанови.

Узагальнюючи цю постанову наголосимо, що всі щаблі польської влади одностайно схвалили відмову, яка забороняла закінчення побудови пам'ятника на могилі воїнів УПА (див. вставку 104а-б).

29.IX.1999р. Підкарпатсько-воєводський інспектор нагляду за будівництвом в Ряшеві написав листа до Головного Адміністраційного Суду - Осередок Замісцевий у Ряшеві.

Всилає скаргу Дмитра Богуша на постанову Підкарпатсько-воєводського інспектора нагляду за будівництвом від 20.VII.1999 р.

Підкарпатсько-воєводський інспектор з'ясував, що Дмитро Богуш писав скаргу на повітового інспектора нагляду за будівництвом в Любачеві, з метою відмінити постанову керівника районного уряду в Любачеві, у

якій йому було наказано розібрати самовільно розпочату побудову пам'ятника, який присвячений пам'яті полеглих в боях воїнів УПА на ділянці №29, місцевості Монастир. Він просить не змінювати його постанови.

Дальше він в своєму листі наголошує, що ця справа вже була в Головного Інспектора нагляду за побудовою, а також в Головному Адміністративному Суді у Варшаві. Там теж скаргу Дмитра Богуша не було задоволено (див. вставку 105а-б).

20.XII.1999 р. Дмитро Богуш направляє листа до президента Польщі Александра Квасневського по проблемі дозволу закінчити побудову пам'ятника на братській могилі воїнів УПА в Монастирі, повіт Любачів та скасування штрафу за відмову розібрання частини вже побудованого пам'ятника.

„Я громадянин Польщі, української національності наважився звернутися до Пана Президента про допомогу в справі, яку нижче приводжу:

24.I.1994 р. я звернувся листом до воєводського консерватора пам'яток в Перемишлі про надання згоди на поставлення пам'ятника на братській могилі 62 воїнів Української Повстанської Армії, які загинули в бою з військами НКВС 2.III.1945 р. в місцевості Мриглоди і Грушка. Кілька тижнів після битви з наказу командира відділу полегли воїни УПА були перезахоронені в братській могилі на прицерковному кладовищі в місцевості Монастир, яка віддалена в 2-3 км. від місця битви. Поховано їх недалеко від стародавньої дерев'яної української церкви XVII століття. На могилі поставлено дерев'яний березовий хрест. Після виселення людей української національності в 1947 р., в 50

роках, цю українську церкву розібрали, а площу ту зарахували до лісу, як окрему ділянку за №29а із записом в реєстраційній книзі, що це кладовище.

В 1993 році площа та стала зарахована, до Народного Парку, тому що знаходилося там 18 хрестів похованих там австрійських офіцерів з 1915 року і була вона знаходилась під охороною воєводського консерватора пам'яток. Для того на цей адрес я направив свого листа”.

До складено листа п. Богуш додав проект пам'ятника. Після розгляду листа на місці його направили до Головної ради Охорони Боротьби і Мучеництва у Варшаві до пана Анджея Пшевозніка. Багато разів автор листа ходив до Воєводського уряду, до працівниці, яка цього листа відіслала до Варшави з проханням дати відповідь п. Богушу на його клопотання. Одного дня в його присутності працівниця провела розмову з паном Анджеєм Пшевозником і просила дати відповідь на того листа, він відповів: „не маю часу, завтра їду до Москви в справі Катиня”. До кінця липня 1994 року відповіді не поступило. 1 серпня Д.Богуш постановив розпочати побудову пам'ятника без дозволу. З огляду на те, що до могили тяжко було добратися, а матеріал і воду треба було довозити трактором і двоколкою, праця йшла дуже повільно.

18 серпня на місце побудови з'явилися урядовці районного уряду в Любачеві, на місці вони склали протокол, згідно якого вже було побудовано стіну, яка забезпечувала могилу з однієї сторони, і зупинили будівництво. Через два тижні Д.Богуш був закликаний до районного уряду в Любачеві, було складено протокол, а за самовільне розпочаття побудови без дозволу,

його покарано штрафом 400 тисяч злотих, який заплатив на місці. Йому було сказано, які потрібно робити заходи, щоб отримати дозвіл. Старання Д.Богуша не дали успіху, тому, що керівник воєводського уряду пам'яток не видав відповідного листа, а решту були залежні від його листа. Після кількох місяців чекання районний уряд в Любачеві, листом №7355/18/95 від 27.IX.1995 р. наказав Д.Богушу розібрати все, що було збудоване. Відмову про розібрання Д.Богуш дав письмово 11.X.1995 р. Від цього часу розпочалась складне його життя. Пана Богуша визивали в поліцію в Перемишлі, в районну прокуратуру м. Перемишля, відповідь від якого, акт звинувачення, скоро отримав. Була заведена адміністративна справа, яка була подана до суду в м. Любачеві. Їздив 6 разів на судові засідання. Три рази суд в Любачеві Д.Богуша не засудив, не знаходячи вини, а перемиський прокурор складав апеляцію і справа розглядалася в Воєводським суді в Перемишлі.

За першим разом суд відхилив осудження, що проходило в м. Любачеві, а справу вислав знову до Любачева до повторного розгляду. За другий раз Воєводський суд після розгляду справи відіслав справу до прокурора з метою доповнення. Останній вирок, який закривав справу видано в суді в Любачеві 26.VI.1998 р.

На цей вирок прокурор знову наклав апеляцію, лише цього разу Воєводський суд ви록ом 30.VII.1998 р. затвердив вирок суду в Любачеві.

За відмову розібрання побудованої на могилі стіни районний уряд в Любачеві покарав Д.Богуша штрафом 1500 злотих – лист №7355/32/94.

По моїй скарзі справа була направлена до Головного Адміністраційного Суду в Варшаві. На судове засідання я чекав два роки. Головний Адміністраційний Суд виروком від 3.XI.1998 р. IVS.A. 1525/96 не визнав моєї скарги. З наказу районного уряду в Любачеві, фінансовий уряд в Перемишлю зробив стягнення з моєї пенсії по 200 злотих щомісячно, грошове покарання нині виросло до 1627 злотих. Проживаю разом з сином, який вже 10 років є безробітний, а невістка працює в школі, де заробітки не є великі. З пенсії моєї і дружини роблю всі оплати комунальних послуг. Вважаю, що накладення на мене такого покарання є несправедливе, яке принижує мене.

Після проведення адміністративної реформи я звернувся до старости в Любачеві, а після до Воєводського уряду в Ряшеві про видання дозволу на закінчення побудови - отримав відмову. У відповіді написано, що „наперед слід розібрати пам'ятник, а пізніше звертатися про дозвіл”.

Справа побудови пам'ятника тягнеться вже 6 років. Всі ці перешкоди для мене вважаю, як переслідування мене, як українця. В цій справі було два виїзних засідання Комісії Сейму з питань національних та етнічних меншин в Перемишлі.

Вислав також листа від 4.VI.1999 р. на ім'я Голови цієї комісії пана Яцека Куроня. Навіть відповіді не отримав. Шановний Пане Президент Польщі, направляю цього листа повного жалю і горя з проханням по рятунок. Залишилася мені тільки можливість від Вас отримати дозвіл на закінчення побудови пам'ятника на могилі, полеглих 62 бійців УПА.

До такого вирішення зобов'язує мене християнський обов'язок та те, що я є самотнім живим свідком їх тогочасного перепоховання до цієї могили. Маю надію на позитивну відповідь у цій справі. за що щиро дякую. Лишаюсь з пошаною” - Дмитро Богуш (див. вставку 106а-б).

12.I.2000 р. канцелярія президента Польщі надсилає листа пану Дмитрові Богушу.

„Шановний Пане, наголошуємо, що отримали Вашого листа від 20.XII.1999 р. направлено до Препрезидента Польщі, до бюро листів з метою дати відповідь.

Інформуємо, що органи державної адміністрації у питанні проектування, побудови, отримання і розібрання побудови об'єктів мають закони від 7.VII.1994 р. ”Права Будівничого” (Dz.U.№89 poz.414).

Як це сказано в листі, справа була розглянена через компетентні органи нагляду за побудовами і Головним Адміністративним судом. Канцелярія президента не змінює затверджених постанов в справі будівництва і не має права втручатися до вище означених органів.

Одночасно повідомляємо, що Ваш лист пересилаємо до Головної Ради Охорони Боротьби і Мучеництва в Варшаві з проханням розглянути Вашу справу і надати допомогу в розв'язанні цієї проблеми і повідомити про це Вас і канцелярію” (див. вставку 107).

25.II.2000р. ЗУС, відділ в Пшеворську, надсилає листа до Дмитра Богуша: „У відповідь на Вашого листа від 16.II.2000р. в справі виставлення рахунку на забираєму в Вас суму ЗУС, інспекторат в Перемишлі інформує, що зробить вирахування за 1999 р. і перешле Вам в березні 2000 р.” (див. вставку 108)

17.II.2000 р. Дмитро Богуш направляє листа до ЗУС, інспекторат в Перемишлі. „У відповідь на Вашого листа №Е91972/01 від 2.VIII.99 р. в справі зняття з моєї пенсії по 200 злотих місячно. Прошу надання рахунку на відраховану суму. Вищевказаний рахунок прошу прислати на мою адресу” (див. вставку 109).

25.II.2000 р. Дмитро Богуш надсилає листа директорів канцелярії президента Польщі в Варшаві.

„Щиро дякую за відповідь на мій лист від 20.XII.1999 р. та Вашого листа від 12.I.2000 р.

Зі змісту листа, де сказано, що моє прохання надіслано до Головної Ради Охорони Боротьби і Мучеництва, а там воно буде направлено до Генерального Секретаря Ради Охорони Боротьби і Мучеництва пана А.Пшевозніка.

Справа побудови пам'ятника на могилі в Монастирі пану А.Пшевознякові є відома з лютого 1994 р., отже за 6 років до цієї пори не зумів він вирішити цього питання і дати дозволу на продовження його побудови. 6 березня 1998 р. відбулося засідання спільної комісії, на якій підписано протокол узгіднень. В першому пункті опису „а” і „б” були виконані, а опис „ц” - ні.

Від часу направлення на його адресу листа минув вже місяць, а відповіді немає. Маю надію, що навіть коли вона прийде, то не буде дозволу на закінчення побудови пам'ятника. Ці воїни не полягли в боротьбі з польським військом, а з військом НКВС, такими самими ворогами українців як і поляків. Болить мене факт, за що мене карають. Чому на їх могилах не можна збудувати пам'ятника?

До мого листа докладаю копію протоколу вирішення спільної комісії від 20.XI.1999 р.

Сердечно прошу Пана Директора про направлення мого прохання до Пана Президента Польщі, маю надію що пан президент не відмовить і дозволить закінчення побудови пам'ятника на братській могилі воїнів УПА в Монастирі.

За позитивне вирішення мого прохання буду дуже вдячний, не тільки я, але й українська громадськість в Польщі. Лишаюсь з повагою” - Дмитро Богуш (див. вставку 110).

15.III.2000 р. Канцелярія президента направляє листа до Головної Ради Пам'яті Боротьби і Мучеництва у Варшаві.

„Нагадуємо, що 12.I.2000 р. вислали до Вас лист за №BLO-O60/593667/00/WM разом з листом пана Дмитра Богуша з проханням розглянути його. Будемо вдячні за надіслані нам копії відповіді даної Дмитру Богушу через Ваш уряд згідно з нашим проханням” (див. вставку 111).

26.V.2000 р. Дмитро Богуш висилає листа директору канцелярії президента в Варшаві. „Щиро дякую за копію листа від 15.III.2000 р. Прагну повідомити Пана Директора, що до нинішнього дня не одержав відповіді від пана А.Пшевозніка, в зв'язку з цим прошу Пана Директора про направлення мого листа до пана президента з метою ознайомлення його, що від 26.II.1994 р. не можна отримати дозволу на побудову пам'ятника 62 воїнів УПА, яка знаходиться серед лісів. Як такий факт маю розуміти, як громадянин Польщі?

Лишаюсь з повагою” - Дмитро Богуш (див. вставку 112).

1.VI.2000 р. Канцелярія президента висилає листа до Головної Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Муче-

ництва у Варшаві. Вслід на нашими листами від 1.XII.2000 р. і 24.V.2000 р. бюро переписки канцелярії президента пересилає наступний лист до пана Дмитра Богуша з проханням про розгляд і отримання відповіді. Будемо вдячні за діслання копії відповіді на адресу канцелярії президента.

16.VI.2000р. Повітовий Інспектор нагляду за будівництвом постановив про виконання заміненої постанови:

1. В зв'язку з тим, що Дмитро Богуш відмовився розібрати розпочату побудову пам'ятника воїнам УПА в Монастирі на ділянці №29, Повітовий Інспектор звернувся про виконання цих робіт до підприємства в Ряшеві з метою розбору пам'ятника за гроші Дмитра Богуша.

2. Закликаю Дмитра Богуша заплатити за видання цієї заміни постанови 4 злотих терміном 14 днів (див. вставку 113а-б).

16.VI.2000 р. Керівник Районного уряду в Любачеві листом зобов'язує Дмитра Богуша розібрати самовільно побудований пам'ятник, полеглих в монастирських лісах воїнів УПА, на площі примонастирській в Монастирі. За надісланий лист до Дмитра Богуша просимо його заплатити 6 злотих 80 грош (див. вставку 114).

20.VI.2000р. Дмитро Богуш звертається з листом до президента Польщі Александра Квасневського.

В справі проведення розмови з паном президентом у Варшаві, або в Перемишлі, коли він буде 7.VII. 2000 р. в рамках передвиборної кампанії. Не знаю чи то можливе - дуже прошу надати мені можливість особистої розмови з Паном Президентом.

„Я маю вже 76 років, розпочав побудову пам'ятника 62 воїнам УПА, які полягли з військами НКВС і похованих на монастирській площі серед лісів місцевості Монастир, повіт Любачів, Підкарпатське воєводство. На дозвіл на побудову чекав від 21.I.1994 р. до 1.VIII.94 р. Коли побудову розпочав - то постановою було побудову затримано, а мене було покарано штрафом - разом з коштами стягнуто з моєї пенсії 1627 злотих. Тепер отримав листа, що коли не розберу розпочатої побудови то фірма за мій кошт це зробить. Написав скаргу, але не буде вона розглянена. Залишається в мене надія, що лиш Пан Президент мені допоможе. Воевода Підкарпатський пан Кухцінський - на зустрічі в якій були також представники Пана Президента обіцяв допомогти і відмінити штраф. Все залишилося тільки обіцянкою. Перепрошую за те, що осміююсь звертатися з проханням до Пана Президента, та не маю до кого більше звернутися за допомогою. Написав до канцелярії президента декілька листів в цій справі, але листи мої пересилались до А. Пшевозніка, який не дав жодної відповіді. Знаю, що Пан Президент є за встановлення дружніх польсько-українських взаємовідносин, може Пан Президент допоможе стоячому над гробом чоловікові. Лишаюсь з пошаною - Дмитро Богуш” (див. вставку 115).

21.VI.2000 р. Дмитро Богуш направляє листа до директора підприємства Івана Слиша, яке з владою мало угоду на розбирання частини побудованого пам'ятника в Монастирі.

Отримавши листа №NE7255/18/95 з 16.VI.2000 р. від Повітового Інспекторату нагляду за побудовою пан Богуш пише так:, „Ваше підприємство згодилося розі-

брати розпочату побудову пам'ятника в місцевості Монастир за мій рахунок. Хочу повідомити пана директора, що відмовляюся від оплати вашої роботи. Я є 76 літнім чоловіком, не маю жодного майна, живу зі скромної пенсії, а може пан директор зробить всю до- ручену роботу за власний кошт.

Залишаюсь з пошаною” - Дмитро Богуш (див. вста- вку 116).

26.VI.2000 р. Дмитро Богуш звертається з листом до Підкарпаського воєводського інспектора нагляду за побудовою в Ряшеві.

Скарга

„На постанову Повітового Інспектора нагляду за побудовою в Любачеві від 16.VI.2000 р. по питанню наказу на розібрання частини побудованого пам'ятника від 20.VI.2000 р. прошу про його відхи- лення.

Ця постанова розібрання не є потрібна, оскільки розпочата побудова пам'ятника воїнам УПА, які поля- гли в боротьбі з військами НКВД і поховані на мона- стирській площі в Монастирі увійде в будову нового проекту.

Новий проект пам'ятника узгоджений з відповід- ними структурами влади, так що не потребує ніякого розібрання раніше збудованого. На цю пору поставле- но є тільки частину пам'ятника. Постанова адмініст- рації уряду зупинила роботу по побудові пам'ятника.

Засвідчую, що маю 76 років і на старості через це є пригнічений з формальних поглядів, оскільки на до- звіл чекав з 21.I.1994 р. до I.VIII.1994 р. Відповіді не було і ніхто за це не поніс ніякої відповідальності. В такій ситуації, після стягнення з моєї пенсії штрафу в

розмірі 1627 злотих, думаю, що подальші вимоги до мене є неслухними.

Воєвода пан Кухцінський, як і особи з канцелярії президента, перебуваючи в Перемишлі на передвиборчих зустрічах, обіцяли, що Дмитро Богуш не буде цією справою більше пригноблюватися.

Залишаюся з пошаною” - Дмитро Богуш (див. вставку 117).

26.VI.2000 р. Повітовий Інспекторат повітового нагляду звертається до Підкарпаського Воєвіського Інспектора нагляду за побудовою в Ряшеві, з листом пересилає скаргу Дмитра Богуша від 21.VI.2000 р. на його постанову від 16.VI.2000р. у питанні розбору пам’ятника, який доручено установі м. Ряшева (див. вставку 118).

5.VII.2000р. Підкарпатський Воєводський Інспектор нагляду за будівництвом постановляє:

Ця постанова є відповіддю на скаргу Дмитра Богуша від 28.VI.2000 р. Скаргу Дмитра Богуша Підкарпатський Воєводський Інспектор нагляду за будівництвом відхиляє, а постанову утримує в силі (див. вставку 119а-в).

6.VII.2000 р. Дмитро Богуш звертається з листом до Інспектора нагляду за будівництвом в м. Любачів. „В відповіді на Вашого листа №NB-7355/18/95 від 4.VII.2000 р. повідомляю, що в цій справі вислав скаргу до Воєводи м. Ряшева Вашого листа від 26.VI.2000 р., тому те рішення не є обов’язуче.

У випадку не затримання роботи при розборі недовкінченого пам’ятника в Монастирі не буду зобов’язаний до повернення коштів за розібрання

пам'ятника. Лишаюсь з пошаною” - Дмитро Богуш (див. вставку 120).

14.VII.2000 р. Канцелярія президента направляє листа до Дмитра Богуша і дає йому відповідь на листа від 20.VI.2000 р. в якому звертається пан Дмитро Богуш про зустріч з паном президентом Олександром Квасневским.

„З жалем повідомляємо, що багато державних обов'язків унеможливають Пана Президента зустрітись з Вами на безпосередню розмову.

Проблема пов'язана з побудовою пам'ятника на могилі полеглих воїнів УПА в боях у лісах монастирських є вияснена у відповіді від 15.VI.2000 р. яку дав Анджей Пшевознік, Секретар Головної Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва. З цього листа видно, що сторона польська і українська узгіднили спосіб вирішення цього питання. Однак з прикрістю ми є змушені повідомити, що в справі розпочатого через органи влади будівельного нагляду, ми не можемо ніяк допомогти Вам. Канцелярія президента не має права втручатися в такі справи і не відзиває грошових покарань, які накладені урядом адміністрації.

Надіємось, що приймете наше з'ясування Вашої проблеми з розумінням” (див. вставку 121).

18.VIII. 2000 р. відбулось вшанування на могилі в Монастирі, де Дмитро Богуш виголосив наступну промову:

”Шановна Українська Громадо!

Так склалось, що мені випала доля розповісти Вам історію цієї могили, яку я назвав”Курганом”. Пробачте мені, що почну все спочатку.

В нічну завірюху 2.ІІІ.1945 р., сотня УПА була гнана більшовицькою ордою, яка називалася ”Червона Мітла”. Повстанці відірвались від переслідування, вирішили відпочити і дві чоти розташувалися по хатах на присілку Мриглоди, а одна чота на присілку Грушка. Окрім вартових всі поснули глибоким сном. Та не спав ворог. Через ніч підтягнув велику силу війська, обліг ці обидва присілки і коли почало світати, розпочав наступ на повстанців. Наступали від лісу, відступ був лиш в углибленням дороги. Там поставили вороги два кулемети і усіх, хто туди втікав приймали перехресним скорострільним вогнем і там всі загинули. З Мригloedів одній чоті вдалося пробитися до лісу без втрат, а друга чота - всі загинули. Тоді там у Мриглодах загинули 42 повстанці. На Грушці загинуло 20 повстанців. Разом тоді загинуло 62 воїни. Місяць після битви командир дав наказ переховати полеглих повстанців тут на цьому місці біля церкви. Переховали, висипали могилу і поставили березового хреста. З цих, що брали участь в пережахованні залишився в живих тільки один я - Дмитро Богуш.

Прийшла ”Акція Вісла”, людей вигнали. В 50-х роках ”ревні християни поляки” церкву розібрали, а була це стародавня церква з XVII століття, залишилась тільки яма на могилі, та у 80-х роках студенти поправили могилу і поставили березовий хрест. Знайшовся добрий чоловік, подбав і поставив металевий хрест, якого тепер при будові ”Кургана”, забрали. В 1993 році за моїм старанням був поставлений пам’ятник в селі Верхрата, на похованих там повстанцях. При його посвяченні я сказав, що за рік буде поставлений пам’ятник на могилі в Монастирі. Вже в місяці січні

1994 р. я виступив з листом про дозвіл поставити на тій могилі пам'ятник і до 1 серпня не отримав відповіді. Тоді я розпочав побудову без дозволу, по двох тижнях прийшли урядники з Любачева, роботу затримали, а мене покарали штрафом 400 тисяч злотих, яку заплатив в Любачеві. Та цьому не був кінець. Почались допити на поліції, в прокуратурі, а відтак судові розправи, яких було 6 в Любачеві, а 2 в Перемишлі. Справа ця тягнулася аж 5 років. За відмову розібрати цього пам'ятника, що було вже зробленого, мене покарано штрафом 1627 злотих. Суму цю забрано мені з емеритури по 200 злотих місячно, навіть без визнання до заплати. Справа перепоховання повстанців Бірчі і цієї могили в Монастирі була предметом міждержавної розмови прем'єрів України та Польщі. Лиш за допомогою друзів зі Львова було перезахоронено повстанців з Бірчі на Пикуличах, а тут працівники з Ряшева розібрали, все що було зроблено і насипали оцей "Курган". Така то доля України, на костях наших воїнів, кургани насипали монголи, татари і поляки на полеглих козаках і тут поляки насипали курган на повстанцях. Дорогі друзі спіть спокійно під цим курганом і про долю України сніть. Ви заслужили на кращого пам'ятника та через 6 років поляки не дозволили нам поставити. Ми Вас, дорогі наші герої, ніколи не забудемо і будемо тут рік річно приходити і молитися. Нехай цей Курган буде для Вас пухом. Слава Україні!"

14.II.2001р. Головний Адміністративний Суд (осередок замісцевий в Ряшеві) видав вирок на внесену Дмитром Богушом скаргу від 17.VIII.1999р.

Справу цю розглянуто 14 лютого 2001 р. Суд вирішив скаргу подану Дмитром Богушем відхилити і зро-

бив остаточний висновок, оскільки скарга не заслуговує на увагу...

В цій постанові були перераховані відмови всіх щаблів влади і судів (див. вставку 122а-з).

5.III.2003р. Дмитро Богуш звертається до адвоката Петра Блаєра і просить копію із судового перегляду справи, яка відбулася 30.VI.1997 р. в м. Любачеві (див. вставку 123).

10.III.2003 р. Адвокат Петро Блаєр дає відповідь на листа Дмитра Богуша і стверджує, що 30.VI.1997 р. суд видав постанову про тимчасове припинення справи, яка тоді мала актовий №175/97.

Проти такої постанови адвокат подав апеляцію, і вирішення якої було відхилено, так само як і інші претензії прокурора.

Справа за яку боровся Дмитро Богу досягла, як ми бачимо із проаналізованих джерел широко резонансу. Про неї знали не тільки в Україні, Польщі, Росії але й в Сполучених Штатах Америки, Канаді і навіть в Японії. Справа неодноразово побувала і в голови адміністрації президента Польщі, лобіювалась посольством України в Польщі, стала предметом переговорів між прем'єр-міністрами Польщі та України, однак задовольнити прохання Дмитра Богуша, Співки Політв'язнів, Об'єднання Українців Польщі влада із-за певних політичних амбіцій не побажала...

Ситуація з побудовою пам'ятника на загиблих воїнах УПА в Монастирі змінилася тільки тоді, коли польська сторона побажала відновити ряд поховальних комплексів польських воїнів, які загинули в 1918-1920 роках і захоронені у Львові...

За таких обставин питання побудови пам'ятника на братській могилі в Монастирі, було піднято під час спільних українсько-польських переговорів у Львові.

Там було вирішено, що польська сторона зробить перезахоронення воїнів УПА полеглих в Бірці, розстріляних українців в с. Лишні, а також побудує пам'ятник на братській могилі воїнів УПА в Монастирі. Слід наголосити, що польська сторона дотримала даного у Львові слова. Були перезахоронені воїни УПА в Бірці на кладовищі в Пикуличах. Також були захоронені на цьому кладовищі розстріляні люди в с. Лишня.

Тоді ж було висипано на братській могилі в Монастирі курган висотою 1,7 метра, на могилі було поставлено мармуровий чорний хрест в середині якого знаходився тризуб, а також мармурову таблицю з вписаними іменами і прізвищами та рік народження воїнів УПА, які там спочивають.

Цвинтар перепохованих воїнів УПА
з Бірчі і Лішної в Пикуличах

Сучасний вигляд могили воїнам УПА в Монастирі

Так виглядала могила воїнам УПА
в Монастирі в серпні 2003 р.

Розділ V

Висвітлення пресою питання побудови пам'ятника в Верхраті- Монастирі.

Слід наголосити, що українська і польська преса активно взяла участь у висвітленні проблеми побудови пам'ятника полеглим воїнам УПА в Монастирі.

Так газета Об'єднання українців Польщі вже в 1994 році статтею „Празник у Бучині” наголошувала: ”Від кількох років виселенці з деяких сіл на рідній землі стараються зберегти місця своєї пам'яті... в тому числі і з с. Верхрати. На місцях полеглих воїнів УПА відправляються Богослужіння, панахиди, на могилах ставляться пам'ятники загиблим українцям, які піввіку тому змагались за вільну Україну. Люди з'їжджаються, щоб ще раз зустрітися, порозмовляти, згадати друзів, село, тодішнє життя. Зібратись можна, однак, тільки в тому єдиному для кожного місці: на рідній землі, яку зможуть відчутти їхні стопи, а очі наяву бачити знайомі дерева, камені, ріки, дороги, часом ще свою або батьківську хату... Сьогодні, крім хреста на місці де була колись церква, від села Монастир не залишилося нічого, може тільки діри в землі, які були колись криницями біля хат, чорніють тепер побіч з дороги, яка іде в гору. Тут подібно: крім кам'яних залишків, які пам'ятають ще княжі часи, і кількох хрестів німецьких солдатів з Першої світової війни - навколо сам ліс. Щойно минулого року на могилі 45 упівців, трудом одного українця із села Гораєць цим загиблим поставлено залізний хрест з невеличкою табличкою, яка інформує про загиблих у нерівному бою. Цього літа роз-

почато монтаж бетонного пам'ятника у кшталті тризуба. Плановано його посвятити при нагоді панахиди. Однак прибулі побачили лише половину пам'ятника та сліди недокінченої роботи. За словами Дмитра Богуша – ініціатора святкувань, у п'ятницю (19.VII.1994 р.) до верхратчанина, який займався монтажем конструкції, приїхали представники гмінної управи з Горинця, які під загрозою штрафів і судових наслідків примусили його підписати заяву про припинення роботи. Спроби вияснення справи у вищих інстанціях не принесли поки що жодної позитивної відповіді. Після панахиди над могилою залунали слова журливої пісні, яка розповідала про трагедію у монастирських лісах. Багато людей було так зворушено, що не стримували сліз. Священики – о. Нестор Дзюбак з Любачева та о. Митрат Михаїл Фецюк з Кракова закликали всіх до молитви й пам'яті, а також до постанови каплички, при якій наступним разом можна було б помолитись...(Празник у Бучині. “Наше Слово”. Варшава 11 вересня 1994 р., № 37, с. 1, с.3.)

В цей же час газета “Наше Слово” статею „Проблема пам'ятників” наголошує, що у попередніх номерах інформувала про зустріч у Перемишлі, присвячену обговорення питань, пов'язаних з пам'ятниками воякам Української Повстанської Армії. Наряду організував перемиський воєвода Зигмунд Цюпінський. Її термінове скликання він аргументував суспільною атмосферою, яка створилася на Перемищині після спорудження пам'ятника в Грушовичах.

Справді, після врочистого посвячення цього пам'ятника в пресі, радіо і телебаченні з'явилося багато матеріалів, які обговорювали цю подію. Польські

організації з Перемишля оприлюднили заяви в яких гостро засудили спорудження пам'ятників воїнам УПА, домагалися розвалення грушовицького монумента. На сьогоднішній день фіналом є нарада у воєводській управі.

Однак, чи не буде дійсно фінал – виявиться згодом. Тон пресових повідомлень був різним: від об'єктивного представлення фактів до тверджень про „грушовицьку провокацію”. Лунали слова обурення з приводу, як писалося, „поставлення пам'ятника бандитам з УПА, які мордували поляків”. Найбільше контроверсій викликав напис на пам'ятнику в Грушовичах „Слава героям УПА”, а також спорудження монумента без згоди влади.

Всі ці факти стривожили українську громаду, особливо Перемишля і Перемищини, адже, кожне погіршення атмосфери безпосередньо позначається на ставленні до нас з боку більшості.

В міру об'єктивну оцінку подій представив публіцист щоденника „Rzeczpospolita” Анджей Качинський у статті „Каміння незгоди” (номер за 9 листопада). Він подав хронологію фактів, аргументи української та польської сторін. Написав, що в Перемишлі з часів Першої світової війни існують російські, німецькі і два австро-угорські цвинтарі. В цьому місті знаходяться могили та єврейське, православне, мусульманське і обох обрядів католицькі кладовища.

Автор ствердив „історія цієї землі написана в некрополіях, чи справедливо? А чи історія взагалі справедлива, як сказав генерал Макатур: „кінець війни бачать лише полегли””.

А Качинський, розповідаючи про пам'ятник у Монастирі, на якому написано, що полегли вояки УПА (в березні 1945р.) боролися також за волю польського народу написав: „може це і був жест поєднання, проте поєднання не можна будувати на неправді”.

Саме це можна віднести і до польської сторони. Публіцист щоденника „Rzeczpospolita” наводить слова відомого перемиського історика д-ра Станіслава Стемпя, який сказав: „важко погодитися з тим, що герої одних, це противники інших”. Ми ще не звикли до того, що синьо-жовті кольори і тризуб – це державні символи України. Це ними печатаються міжнародні угоди, наприклад договір з Річ Посполитою Польською, на якій вони сусідні з печаткою орла. Не можна з погордою, писати „Тризуб”(…), адже це так, якби про польський герб написати „орел””.

Свою статтю А. Качинський закінчує такою констатацією: „були порушені закони і це взагалі не підлягає сумніву. І це українці повинні без викрутів визнавати, однак справу треба бачити у відповідній пропорції. Про розібрання пам'ятників не можна говорити. По-перше, тому, що вони накривають справжні гроби.(…) А, по-друге, тому, що мало би для нас дуже шкідливий міжнародний резонанс. На Волині в цьому році відкрито два пам'ятники 27 дивізії АК. Чи хочемо довести до того, щоб появилася вимога їх демонтування?”. Увазі читачів пропонуємо чотири документи, які з'явилися після посвячення грушовицького пам'ятника. Думаємо, що додатковий коментар тут зайвий. Тексти подаємо за щоденником „Nowiny” перекладеного записаним перекладачем магістром Ганною Богуш.

Намагаємось легалізувати пам'ятник

У зв'язку з численними публікаціями в місцевій пресі відносно пам'ятника УПА в селі Грушовичі, заряд перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі бажає повідомити суспільство, що ініціатором будови пам'ятника та святкувань зв'язаних з його відкриттям було Об'єднання Українських Політв'язнів з місцезнаходженням в Кошаліні.

У святкуваннях на цвинтарі в Грушовичах приймали участь члени Об'єднання Українських Політв'язнів Сталінського Періоду, Краєвого братства УПА, Об'єднання Українців у Польщі та українці - жителі м. Перемишля і с. Гушовичі. Брала участь також мешканці довколишніх сіл, переважно Хотинця і Кальникова.

Як відомо, на кладовищі в Грушовичах не застосовувалось практики одержування дозволів яких-небудь органів для спорудження надгробників або пам'ятників. Попри те Об'єднання Українських Політв'язнів Сталінського Періоду звернулося до нас з проханням прийняти дії для легалізування пам'ятника Українській Повстанській Армії. Тому, що Об'єднання Українських Політв'язнів Сталінського Періоду немає відділу в Перемишлі, перемиський відділ Об'єднання Українців у Польщі прийнявся цього завдання, виступаючи з відповідним клопотанням до Керівника Районного управління в Перемишлі одночасно повідомляючи про це Війта Гміни Стібно.

Ми переконані в тому, що всякі дії, однаково нашого об'єднання, як і інших організацій, що об'єднують українську нацменшину в Польщі, повинні бути згідні з діючим законом і приписами, тому маємо надію, що швидко пам'ятник узакониться.

Від імені Заряду Відділу
Об'єднання українців у Польщі
Ярослав Сидор

Потурання беззаконню – це небезпечний прецедент

Нижчепідписані перемиські товариства, до глибини обурені фактом спорудження в нашій воєводстві, чергового пам'ятника винуватцям масових убивств польського народу в роках 1942-1948, українським націоналістам з-під знаку УПА, заявляємо рішучий протест і домагаємось негайного розібрання цього самовільного витвору в селі Грушовичі.

Влада в нашому воєводстві якби забула, що її обов'язок це не лише захищати закон, але також, а навіть, у першій черзі, стояти на сторожі національної гідності та поваги до крові поляків, що полягли за Батьківщину, вшанування і вічної пам'яті соток тисяч невинних поляків на Східних окраїнах, звіряче вбитих бандитами УПА, а також тих, які за лозунги "Бог, Честь, Батьківщина" відали своє життя.

Прикре те, що мусимо це вам, які держать владу в нашому воєводстві про це пригадувати. Не можемо повірити дитячим запевнянням пана війта, немов він про нічого не знав?! А якщо так, то повинен негайно податися у відставку, тому, що не забезпечує захист польських національних вартостей (...)

Зовсім не до прийняття є споруджування в Польщі пам'ятників вбивцям польського народу, до яких безсумнівно належать злочинні націоналістичні формації ОУН-УПА. А тут в Грушовичах здвигнено пам'ятник з антипольського спрямування зі змістом написів недвозначно підтверджуючим українськість цих земель. Це чергова спроба українізації Перемиського воєводства. Чергова провокація не лише місцевих українських націоналістів, але також, а навіть передусім, втручанням

у це української сторони. Це саме зі Львова привезено готові деталі й написи, це у Львові виготовлено проект і Львів фінансував будову та торжества дня 8-9 жовтня 1994 року в Грушовичах і Перемишлі. А де ж були наші прикордонні служби? Що робить Управління охорони держави? Чи глум над Польщею нікого вже у цьому воєводстві не цікавить? Ці питання направляємо Перемиському воєводи як представника Уряду Республіки Польща та голови Воєводської ради охорони пам'ятників боротьби і мучеництва.

Надіємось, що цей раз не закінчиться на представленні юридичних складностей, а буде спричинена швидка й надійна ліквідація цього скандального символу.

Остерігаємо також, що ця безлична провокація, у випадку потурання владою безправ'я, може спричинити неконтрольовані реакції зі сторони поляків - що було б здійсненням наміру провокаторів.

Звертаємо також увагу пана воєводи, що це черговий доказ антипольських дій Візантійсько-української єпархії на чолі з єпископом Іваном Мартиняком, який разом з іншими священиками цього обряду брав участь у цих провокаційних подіях.

Товариство Польської Власності
Товариство Пам'яті Перемиських Орлят
Об'єднання Воєнних Інвалідів
Об'єднання Сибіраків II РП
Світове Товариство Жолнежи
Армії Крайової

Лише толерантність й співжиття різних національностей повернуть Перемишлеві добре ім'я

Члени нашого Товариства з непокоєм і турботою слідкують за зростаючою хвилею дезінформації й маніпуляції на тему згаданих національних конфліктів у Перемишлі.

При нагоді висказуються погляди й думки, що ображаючі гідність жителів Перемишля, а справи, що стосуються власності деяких об'єктів насвітлюються односторонньо й тенденційно, часто зі штучним перебільшенням.

Члени нашого Товариства - це сини і дочки кресового суспільства II Речіпосполитої, де толерантність і співжиття багатьох народів творило великі загальнолюдські вартості, а всякі націоналізми приносили жорстокий врожай злочину і ненависті.

Тому ми живо зацікавлені будівництвом суспільства людей доброї волі, спертого на правді та справедливості.

На жаль, дія багатьох засобів масового переказу, що наздоганяють сенсацію та зиск - рішуче шкодить цій великій справі. З боєм стверджуємо, що:

- непримиренне ставлення української нацменшини в справі повернення будинків;
- брак взаємності зі сторони Української Держави, особливо на території Львова;
- некомпетентне становище чергових Урядів РП, та розгарячення деяких осіб, роблять труднощі у здійсненні цих важких справ у духу порозуміння й спільного добра.

Очікуємо від усіх представників масмедіїв ретельних і згідних з правдою повідомлень з нашого міста, а

від сторін конфлікту занехаяння партикулярних, направлених на інтереси власної нації, народу чи стану дій.

Вважаємо необхідним прийняття зусиль на користь спільного добра всіх громадян міста та повернення Перемишлеві доброго імені, на яке за свою 1000-літню історію він собі заслужив.

Управління і Члени
Товариства любителів Львова
і південно-східних окраїн
у Перемишлі.

Цей пам'ятник - це поклін вбивцям.

Воєводське Управління Об'єднання бувших професійних воїнів у Перемишлі, від імені всіх військових пенсіонерів і військових пенсіонерів по інвалідності воєводства висловлює свій гострий і рішучий протест проти безправного спорудження й посвячення пам'ятника УПА "з тризубом" у Грушовичах, гміна Стібно. Пам'ятник цей присвячено найбільш жорстоким катам і вбивцям поляків, а перш за все жовнірів Польського війська, які стерегли границь й захищали польськість земель південно-східної Польщі. Жертвами їх звірячих вбивств були сільські господарі, вчителі, службовці, міліціонери, а також жінки та діти. Злочинцям і вбивцям поляків сьогодні в II Річпосполитій споруджується пам'ятник з написом „хвала героям УПА воїнам УПА за вільну Україну”.

Ми, жовніри Польського війська в запасі і в стані спочинку, вірні пам'яті вбитих колег, які стерегли і захищали польськість південно-східних земель, домагаємося:

1) негайного розібрання беззаконно спорудженого

- пам'ятника в Грушовичах;
- 2) у майбутньому, не допускати до створювання подібного факту увічнення ймовірного „геройства” українських убивць типу „Залізняка”.

Голова Воєводського управління
Об'єднання бувших професійних жовнірів
Плк Станіслав Голомб

(Наше Слово.№48. Варшава 27.XI. 1994р.)

В цей же час “ Dzienik Polski”, що виходить в Варшаві від 8 листопада 1995р. в статті „Pomniki ku czci UPA” наголошував, що в Перемишлі відбулася зустріч у воєводи Станіслава Байди, з головою Об'єднання Українців Польщі п. Юрієм Рейтом. На цій зустрічі був також голова української громади в Перемишлі п. Я. Сидор та представники курії візантійської та церкви православної.

Були там також представники громадських організацій і директори відділів воєводського уряду.

Темою зустрічі була „Справа українських пам'ятників в Перемишльській області” побудованих українськими організаціями, без дозволу польської влади.

В двох останніх літах поставлено шість таких пам'ятників: Монастир, Верхрата, Бюбленець-Старий, Любленець-Новий, Кальників та Грушовичі.

По двогодинній емоціональній дискусії обидві сторони згодились, що справу ту буде вирішувати комісія під керівництвом генерального секретаря Головної Ради Охорони пам'яті Боротьби і Мучеництва п. Анджея Пшевозніка, який приїде до Перемишля на святкування свята Незалежності України 11.XI.1995 р.

На другий день він зустрінеться у воєводському уряді з представниками „патріотичних” польських товариств, які написали скарги у питанні нелегальних українських пам’ятників воїнам УПА. Гість з Варшави ознайомиться з думкою воєводи, голови перемиського відділу Об’єднання українців Польщі.

У пізнішому часі відбудеться спільний огляд усіх тих пам’ятників. Останнє заключення наголошує, що написи на тих пам’ятниках слід змінити, щоб не ображати громадськості Польщі.

Проблема написів на пам’ятниках буде вирішуватися на зібранню головної ради Пам’яті Боротьби і Мучеництва.

Перемиський воєвода Станіслав Байда висловив надію, що обидві сторони виконають рішення головної ради Пам’яті Боротьби і Мучеництва.

(Dzennik Polski. Warszawa. 8.IX.1995.)

На історичний біль Закерзонців з України відгукнувся голова Товариства “Надсяння” Володимир Середа статтею “Війна пам’ятників на Перемишльщині триває”, яку він опублікував 10.II.1996 р., у Львівській газеті “За Вільну Україну” і в якій наголошує:

„В місті Любачеві, що по той бік кордону наступного вівторка відбудеться суд над 72-річним учасником національно-визвольних змагань у Надсянні, Дмитром Богушем з Перемишля.

Ніби рядовий судовий процес, про порушення ним статті польського будівельного права. Вірю в професіоналізм та безпристрасність любачівських суддів, тому про правові аспекти цієї судової справи хай висловлюються правники

Однак знаючи її передісторію та підгрунтя, переконаний, що будівельним правом прикривають тут свої політичні цілі.

То яка ж передісторія та підгрунтя справи Дмитра Богуша?

На початку березня 1945 року біля сіл Мриглоди і Грушка, що на пограниччі довоєнних Рава-Руського і Любачівського повітів, в бою з енкаведистами полягли шістдесят два українські повстанці. Ці молоді українці загинули в боротьбі не з поляками, а з їхніми ж поневолювачами, бо каральні загони НКВД на цих теренах боролись, як з вояками УПА, так і з членами АК, та інших польських антикомуністичних збройних формувань. Загиблих у цьому бою вояків УПА невдовзі переховали в спільній могилі на цвинтарі неподалік Монастиря, де й справді був колись монастир, стояла старовинна з 1678 року церква Покрови Пресвятої Богородиці. На жаль, сучасні вандали у 50-х роках знищили цю старовинну церковцю, колишній примонастирський цвинтар, навколишню місцевість перетворили у лісові нетрі.

На могилі повстанців у повоєнні роки спочатку стояв скромний дерев'яний, пізніше з'явився залізний, хрест

І власне Дмитро Богуш – керівник Перемиського воєводського відділу Спілки Українських Політ'язнів у Польщі, за її дорученням на початку 1994 року почав підготовку до встановлення на повстанській могилі в Монастирі гідного їхньої слави надмогильного пам'ятника (надгробка). А щоб встановити такий надгробок, то потрібно було отримати дозволи, або позитивну відповідь від: власника території (Любачівсько-

го надлісництва), воєводського консерватора пам'яток у Перемишлі (територія цвинтаря включена до національного парку), воєводського комітету охорони пам'яті боротьби і мучеництва (комітет очолює воєвода) та районної управи в Любачеві.

Півроку безрезультатно чекав прохаючий п. Богуш на відповідь від воєводського консерватора пам'яток і в кінці липня, вважаючи, що якихось застережень до запропонованого проекту пам'ятника немає, розпочав його будівництво. Але вже 19 серпня того ж року працівники районної управи з Любачева, які прибули на місце будови, заборонили далі будівництво.

Після того всі причетні чинники оперативно включилися у справи. Восени 1994 року у Польщі спочатку на сторінках преси, а потім і на офіційному рівні почалась “війна пам'ятників”, а конкретніше, кампанія проти вшанування пам'яті загиблих вояків УПА і жертв антиукраїнського терору 1944-1947 рр. На Перемишльщині перед вели так зване товариство вшанування пам'яті жертв злочинів українських націоналістів, лідером місцевих українофобів став Станіслав Жулкевич.

Як кажуть і пішло, і поїхало. Зрозуміло, що подальші офіційні відповіді, які отримував пан Дмитро Богуш, були однозначно негативні.

Воєводський консерватор пам'яток мотивував свою негативну позицію тим, що “проект має монументальну форму, що не відповідає пам'ятковому оточенню”. А воєводський комітет охорони пам'яті боротьби і мучеництва в особі тодішнього воєводи Зигмунта Цюпінського вважав, що “проект містить вирішення головного фасаду з бетону, що не відповідає естетичними

вимогам як щодо постаменту пам'ятника, так і дерево-стану на його тлі". Яка турбота, щоб, бува, в майбутньому пам'ятник не виглядав понад навколишні хащі і не лякав, мабуть, лісової дичини, бо в радіусі двох кілометрів навколо нема жодної оселі.

У листі комітету охорони пам'яті боротьби і мучеництва, заслуговує на особливу увагу ще одне речення: "Комітет вважає, що українцям, полеглим в боротьбі з НКВС належить право до гідної могили..." І тут же відмова в встановленні надгробка, який би реалізував це право. "Трудно знайти більш рафіновану форму цинізму", - так оцінив позицію комітету пан Богущ.

На вимоги районної управи з Любачева розібрати недовершений надмогильний пам'ятник пан Дмитро відповів, що "... жодна сила не змусить мене розібрати пам'ятник. Розбір може наступити лише, якщо на Волині будуть розібрані пам'ятники на могилах полеглих там вояків АК". А буквально кілька днів тому в листі керівної районної управи в Любачеві підтвердив причини відмови розібрати надгробок: "Наказу цього не можу виконати з релігійних і моральних мотивів. Вважаю, що він не має також правової підстави. Я є особою, що здійснювала поховання полеглих в боротьбі з НКВС вояків УПА. Вважаю своїм моральним, християнським і національним обов'язком вшанувати це місце встановленням їм гідного надгробка, так як право до надгробка мають всі інші померлі та полегли на території Польщі. Відмовляється у ньому виключно полеглим українцям. З цією метою створюються штучні адміністративні бар'єри, а навіть, як в моєму випадку, порушується карма справа".

На теренах сучасної Південно-Східної Польщі опинилися сотні колишніх цвинтарів, могил українських повстанців. Деякі з цих цвинтарів стерті з лиця землі бульдозерами, інші, кажучи офіційно, не чинні, а реально – сплюндровані, заросли хащами, негласно перетворилися у сільські сміттєзвалища. Як на мене, наголошує в своїй статті Голова Товариства Надсяння Володимир Середа, ставлення до могил померлих, замучених, вбитих на полі бою, стан цвинтарів – то свідчення про рівень морального і політичного здоров'я суспільства.

Отож судовий процес у Любачеві – це не рядова судова справа громадянина Дмитра Богуша. Це дуже небезпечний прецедент, інспірований силами, які не хочуть, нормального українсько-польського співжиття на нашому багатостраждальному пограниччі, а в кінцевому підсумку, не хочуть добра ні польському, ні українському народам.”

(За Вільну Україну. №18, 10.ІІ.1996 р).

В подальшому перемиський кореспондент газети “Наше Слово” Богдан Гук статтею “Між національною демократією та національною пам’яттю” розповідає про розпочатий судовий процес над організатором побудови пам’ятника на могилі воїнам УПА в Монастирі, Дмитром Богушем: ”Тричі відбувалося засідання Районного суду в Любачеві, щоб розглянути справедливність позову Районного любачівського уряду проти Дмитра Богуша за його не узгоджений з будівельним законодавством почин: будову пам’ятника на могилі 62 стрільців УПА, які полягли в селі Монастир в бою проти НКВД на початку березня 1945 року. Розгляд

судової справи щодо цього позову закрито 13 березня”.

На початку 90-х років нам здавалося, що нарешті можна буде просто піти й поставити надгробок чи пам’ятник на тому місці, де лежать убиті люди, партизани УПА. Нині можна сказати, що такі пам’ятники є в Люблинці, Кальникові, Верхраті, Грушовичах, може й Пикуличах. Правда, Дмитра Богуша в Любачеві не засуджено, проте, вважаю, що засуджено або бодай хотіли деякі засудити нашу національно-визвольну історію.

У 1994 році Спілка українців-політв’язнів сталінського періоду відновила могилу повстанців УПА, що полягли 2 березня 1945 року в Мриглодах і Грушці. Виконати цей задум вирішив Дмитро Богуш, єдиний сьогодні свідок похорону з-перед 50 років. Листом від 24 січня 1994 року він звернувся до воєводського реставратора архітектурних пам’яток у Перемишлі з проханням про дозвіл побудувати пам’ятник. Отримав відповідь, що реставратор звернувся щодо цього за опінією до Воєводської Ради Охорони Місць Боротьби й Мучеництва (в якій чільне місце займає, м.і. Станіслав Жулкевич, відомий з антиукраїнських заходів голова Товариства Пам’яті Перемиських Орлят), звідти письмо пішло до Варшави, звідки відповіді не було понад пів року. Зваживши на це, Дмитро Богуш вирішив почати будову, яка була припинена після того, як 16 вересня 1994 року Районний уряд у Любачеві дав відповідний наказ, спертий на статтю 36 будівельного права. Відтак почався обмін листами між кількома установами міст Перемишля та Любачева, який довів до того, що 27 грудня 1995 року з повідомлення Ра-

йонного уряду в Любачеві районна прокуратура сформулювала проти Дмитра Богуша звинувачення щодо порушення цитованої на початку статті будівельного права.

Районний суд у Любачеві перше засідання в цій справі відбув 13 лютого 1996 року. Було воно дуже коротке, тому що не прибув у зал засідань прокурор. Чимале здивування групи перемишлян та гостей зі Львова, що приїхали на суд, викликав як цей факт, так і те що громадським (допоміжним) обвинувачем мав бути Станіслав Жулкевич, як представник Воєводської Ради Охорони Місць Боротьби й Мучеництва в Перемишлі. Як удалося мені з'ясувати, в такій ролі під час судової розправи може виступати потерпіла внаслідок порушення закону особа або установа. Звичайно, Воєводська Рада претендувати до цього не могла, радше повинна сприяти справі пам'ятника на могилі в Монастирі. Те, що Станіслав Жулкевич міг на розгляді судової справи з'явитися, завдячує наперед районному прокуророві Адамові Фіді, який помістив Воєводську Раду Охорони Пам'яті, Боротьби й Мучеництва у список покривджених, хоч і не додав до цього ніякого пояснення. А відтак суддя, який не мусив та все ж допустив туди Станіслава Жулкевича та Казімежа Вальчака з Окружної комісії досліджень злочинів проти польського народу. Був це елегантний, але непродуманий, як виявилось під час наступних засідань, жест.

Друга розправа відбулася 20 лютого, прибули всі: прокурор, обвинувачений, свідки, допоміжні обвинувачі, адвокат, група українців-обсерваторів з Перемишля та Ярослава. Уже на початку засідання суддя заборонив журналістам (між іншим, чотирьом з газети

“За Вільну Україну” зі Львова) записувати хід розправи на відеокамери й магнітофони, посилаючись на статтю 317 кримінального кодексу. До речі, це був єдиний неелегантний жест судді, тому, що дана стаття не допускає до запису розправи лише тоді, коли суперечить цьому суспільний інтерес. А вже група очевидців доказувала, що суспільство досить зацікавлене справою.

Суд заслухав понад 10 свідків. Питання, крім судді, оборони звинуваченого Дмитра Богуша й прокурора могли ставити також громадські обвинувачувачі, які зосередилися на тому, щоб довести, що будівля в Монастирі має вигляд Тризуба та взагалі звести справу на політичну платформу в контексті УПА - поляки. Їхні зусилля закінчилися невдачею, тому що суддя тримався лише статті 90 будівельного права, не дозволяючи на розширення інтерпретації злочину, причому неодноразово поставив Станіслава Жулкевича в жалюгідно смішне становище.

Оскільки під час слухання свідків встановлено, що Районний уряд в Любачеві покарав Дмитра Богуша штрафом, засідання перенесено на 13 березня з метою знайти і представити судові відповідний документ.

Для кожного хоч трохи зорієнтованого в судочинстві був цей знак, що справа Дмитра Богуша може мати щасливий кінець.

Таке ж відчуття мусили мати й панове Жулкевич та Вальчак. Тож на початку розправи – 13 березня – звернулися вони з пропозицією підтягнути її іншу статтю, наприклад, 270 кримінального кодексу: про знеславлювання честі польського народу. Гадаю, якраз у зв’язку з цією статтею ці панове мали бажання доказати, що пам’ятник в Мриглодах мав бути Тризубом, хоч не

знати як довели б, що Тризуб ображає гідність польського народу. Суд їхню пропозицію відхилив... (Богдан Гук. “Між національною демократією та національною пам’яттю”).

Наступною по висвітленню цієї проблеми, є стаття Богдана Галицького “Суд у Любачеві: пошукують...прокурора” поміщена на шпальтах газети “За Вільну Україну” в якій наголошується, що: ”Минулого вівторка у місті Любачеві, що по той бік кордону України з Польщею, до зали районного суду зібралися українці як з етнічних, так і матірних земель. Мали судити 72-річного учасника національно-визвольних змагань у Надсянні Дмитра Богуша...

“Вина” пана Богуша полягає в тому, що він вирішив спорудити пам’ятник на місці загибелі 62 українських повстанців в бою із загоном енкаведистів. Чим порушив, як вдалося зрозуміти, певні статті польського будівельного права. Причому притягнули пана Богуша до суду у той момент, коли він половину робіт уже виконав.

Обвинувачем у справі виступає перемиський прокурор. Яким же ж було здивування присутніх у залі судових засідань, коли суддя оголосив про перенесення слухання справи у зв’язку з...непоявою прокурора! Нічого нікому не пояснюючи (чому прокурор не з’явився, чи попередив він про це суд листовно, чи, може зателефонував), головуєчий просто відклав справу на наступний вівторок.

Цілий ряд запитань виникає у справі Богуша. Чи не найважливіші такі: чи справді прокурор не прибув з поважних причин? Чому, виявивши звинувачення при подачі звинувачення, він так раптово “охолов”, коли

призначили слухання по суті? Чи дійсно полякам належить на порушенні саме будівельного законодавства (зважаючи на присутність у залі лідера тамтешніх українофобів Станіслава Жулкевича?) Чи щирими, нарешті, є заяви офіційних польських чиновників про те, що треба дивитися вперед на фоні відкриття меморіальних дощок антиукраїнського спрямування?

Як би там не було, але наступного вівторка група українців зі Львова має намір знову відвідати Любачівський районний суд. Сподіватимемось, що цього разу перемиський прокурор буде при доброму здоров'ї і в повній бойовій готовності. (За Вільну Україну №21, 17.ІІ.1996 р.)

В цей же час українська громадськість в Польщі намагається розповісти громадськості про справедливу боротьбу УПА на Закерзонні. А.Ожеховський в статті "Бій УПА з ВП в Заставнях та його наслідки" розповідаючи про всі події тих часів наголошує повагу до хороброї боротьби воїнів УПА в Монастирі, подаючи в статті фото - висипана пластунами в 1993 р. могила вояків УПА в Монастирі, що впали в бою з НКВС 2 березня 1945 року. (Анджей Ожеховський. Бій УПА з ВП в Заставнях та його наслідки. Наше Слово. № 7. Варшава 18.ІІ.1996 р., с. 3. Продовження. Наше Слово. № 8. Варшава 25.ІІ.1996 р., с. 3.)

В подальшому Йосиф Пазяк в статті "Пікет біля консульату", яку він розмістив 20.ІІ.1996 року в газеті "За Вільну Україну", наголошує: "Вчора у Львові біля Генерального консульства Республіки Польща відбулася маніфестація, організована представниками громадсько-політичних організацій краю з приводу судового процесу, який проходив у м. Любачеві. Як пові-

домлялось, польська влада притягнула до суду 72-річного учасника національно-визвольних змагань у Надсянні Дмитра Богуша за те, що він вирішив спорудити пам'ятник на місці загибелі 62 українських повстанців в бою з енкаведистами.

Маніфестанти нагадали офіційним польським представникам, що на Львівщині влада не чинить жодних перешкод для вшанування історичної пам'яті польського народу, навіть іде назустріч. У Львові на Личаківському та Янівському цвинтарях встановлено величезні меморіали польським жовнірам і нікому не приходить на думку когось за це судити. До чогось подібного могла додуматись лише колишня більшовицька влада.

Представникові Генконсульства було вручено письмовий проект з приводу ганебного суду у Любачеві. (За Вільну Україну №22, 20.ІІ.1996 р.)

Наступна стаття Богдана Галицького "Прокурор знайшовся. Пану Богушу ніщо не загрожує. Доля пам'ятника залишається нез'ясованою...", яку він помістив 22.ІІ.1996 р. в газеті "За Вільну Україну" в якій наголошувалось: "Позавчора в Любачівському районному суді відбулося перше судове слухання у справі 72-річного мешканця Перемишля Дмитра Богуша, який вирішив спорудити пам'ятник на місці загибелі 62 вояків УПА, що полягли в бою з енкаведистами. Цього разу прокурор знайшовся (ним виявився уже немолода, але ще приваблива пані... Отже, під час 4,5-годинного слухання вдалося з'ясувати таке. Дмитро Богуш з самого початку звернувся до польської влади за дозволом на спорудження пам'ятника. Однак справа не вирішувалася протягом довгого часу і дійшла аж до

Варшави. Тим часом пан Дмитро, міркуючи, що дозвіл рано чи пізно буде отримано (адже не задумав він щось крामольне, а лише спорудження надгробка на місці могили, де вже до того був піщаний насип, обкладений камінням і металевий хрест з табличкою), розпочав будівництво. Властиво він лише заплатив гроші, а роботи виконував польський муляр, підробляючи собі і родині на життя. Коли приблизно половина справи була зроблена, почалися перевірки, і офіційні польські чиновники заборонили дальшу працю. Лояльний Богущ підкорився – роботи було припинено.

Цікаво, що суд дуже детально намагався з'ясувати: що саме задумав побудувати пан Богущ на могилі – стилізований тризуб чи щось інше. Прокурор та громадські обвинувачі наполягали на варіанті тризуба, пан Дмитро назвав запроектовану споруду “трираменником”, котрий комусь може нагадувати тризуб, а комусь – навіть орла чи іншу птицю з розчепіреними крилами. Відверто кажучи, не зовсім зрозуміло – чому цьому нюансові суд у Любачеві надав такого великого значення. Адже українським журналістам суддя заборонив використовувати під час слухання відео- та аудіоапаратуру і фотоапарати, під претекстом, аби не надавати розголосу в мас-медіа “цій звичайній справі”, котра лежить виключно у площині будівельного законодавства Польщі. Але навіть коли б це було і не так, то хіба між Україною і Республікою Польща не підписано угоди, відповідний пункт якої дозволяє використання на подібних пам'ятках як релігійної так і національної атрибутики? Тим паче, що на Волині пам'ятники польським жовнірам споруджуються без особливих проблем, а у їх помпезному відкритті бе-

руть участь найвищі місцеві достойники з боку української влади.

Є й інший, м'яко кажучи, негарний момент у справі надгробка. Полякам дуже залежало на тому, як будуть перелічені загиблі на плиті: чи лише вказані прізвища, чи також їхні звання і військовий статус? Знову ж таки були розглянуті підходи до справи пошанування пам'яті вояків та мучеників, що загинули в Україні і в Польщі, бо на добросусідські і зичливі жести українців польський орел усе ще пригліпує з явною погордою.

Разом з цим викликає симпатію любачівський суддя. Представник чи не наймолодшого покоління польських правників, він у багатьох місцях продемонстрував об'єктивістську позицію, чим явно присоромив шовініста-українофоба Станістава Жулкевича, котрий виступав обвинувачем і прискіпувався навіть до дрібниць.

На вимогу адвоката пана Дмитра Богуша, суд має розглянути ще деякі документи, що їх не вдалося вистребувати до попереднього засідання. Може трапитися так, що, оскільки обвинувачуваний уже був покараний за свої дії штрафом, тому повинен бути звільнений від подальшої відповідальності, бо за одне і теж діяння два рази не карають. Такий варіант був би прийнятним як для українців так і для поляків, по крайній мірі для тих із них, які дивляться на українсько-польське добросусідство не через шовіністичні скельця, а з розумінням цивілізованих людей, котрі бачать перспективу.

Важче з пам'ятником. Якщо суд не вважає можливим визнати цю справу нормальним і природним бажанням польського громадянина, християнина і українця.

нського патріота Дмитра Богуша гідно вшанувати пам'ять своїх товаришів по зброї, які боролися також і проти ворогів Польщі, то під великим знаком запитання опиниться діло добросусідства і спокою на прикордонні зокрема і українсько-польських взаємовідносин взагалі... Наступне засідання в Любачеві призначено на 13 березня цього року". (За Вільну Україну №23, 22.ІІ.1996 р.)

Подальшу інформацію про "справу" Дмитра Богуша нам подає у №22 за 23.ІІ.1996 р. київська газета "Молодь України". Її спеціальний кореспондент Богдан Кушнір так відображає ці події: "Вдруге у Любачеві районний суд розглядає, на перший погляд, буденну справу. Принаймі такою її хочуть бачити у Польщі. З Перемишля за десятки кілометрів приїжджає старий чолов'яга і звично займає місце поруч зі своїм адвокатом. На трьох невеличких лавах розміщуються представники української громади з навколишніх населених пунктів. Кімната невеличка, тіснувата, навіть лава для особливо небезпечних злочинців, огорожена бар'єром, зайнята тими, хто хоче стати свідками небаченої досі в Польщі кримінальної справи.

Старенький дідусь, якому згідно з офіційними документами, 72 роки – вперше за довгий вік опиняється в незвичній для себе ролі підсудного. Колись його вже хотіли запроторити в концтабори сталінські прислужники. Довелося на три роки помолодшати, аби легше вибратися з кагебістських лабіринтів. І тепер похилого українця Дмитра Богуша судить польський суд. І коли Перемиська прокуратура доведе свою правоту, пана Дмитра можуть на два роки ув'язнити.

Але в нас створилося враження, що ні представник прокуратури, яка на перше засідання не з'явилася, ні суддя Маріуш Косіняк, який старається відсікти політичний накіп від будівельного права, щиро не хочуть бачити в тюрмі 75-річного Дмитра Богуша, дуже мирну і дуже добру людину.

Так сталося, що наймолодшими за віком у судовому засіданні були, мабуть, суддя і прокурор. Вони щиро хочуть зрозуміти українця Дмитра Богуша і його польських громадських обвинувачів з так званих патріотичних (вірніше – антиукраїнських) перемиських організацій. Прокурор займає пасивну позицію, але йому дрімати не дають патріоти-шовіністи на чолі з перемиським україножером Станіславом Жулкевичем. Ці громадські обвинувачі так старалися, що суддя час від часу мусів вгамовувати пристрасні допити.

Що ж такого накоїв колишній економіст з Перемишля, що польські “патріоти” хотіли б запроторити його за ґрати? Трагедія Дмитра Богуша в тому, що він мав нещастя народитися на етнічних українських землях, які Сталін згодом передав Польщі. Рідне село називається Верхрата. Поруч в місцевості Монастир колись стояв василіанський монастир. До 50-х тут діяла старовинна українська дерев'яна церква, збудована 1678 року. Нині тут занедбаний старий цвинтар, де покоївся прах вояків ще Першої світової війни: росіян, австрійків, німців. Розсипався викладений з каміння надгробок над 62-ма вояками Української Повстанської армії, які загинули наприкінці Другої світової війни в бою з енкаведистами.

Спливав час, а до військових поховань ніхто не навідувався. Місцевість тут тиха, навколо на кілька кі-

лометрів – жодної оселі. Кругом ліси. Ще 1993 року пан Богуш захотів відновити надмогильний пам'ятник. Колись він брав участь у перезахороненні вояків УПА, і тепер не міг спокійно дивитися, як западає забута могила. Звернувся пенсіонер чи не в усі організації, від Перемишля до Варшави, які б могли дати дозвіл на реставраційні роботи. Надіслав навіть проект надмогильного пам'ятника чи надгробка. Чекав понад півроку відповіді, але не дочекався.

Листи стали масово надходити, коли почались будівельні роботи. Воєвода написав, що воякам УПА належить гідний пам'ятник спорудити, але запропонований варіант не підходить. Аналогічні відповіді надійшли з інших інстанцій. Ми не станемо вникати в тонкощі польського будівельного права, за порушення якого Перемиська прокуратура зараз притягає Дмитра Богуша до кримінальної відповідальності. Але факт залишається фактом: за спробу відновити військове поховання українських вояків у Любачеві судять Дмитра Богуша.

Суддя Маріуш Косиняк приймає ухвалу – заборонити українським журналістам (польських не було жодного) знімати й користуватися в залі засідання диктофоном. У зв'язку з тим, що це стосується порушення першої статті будівельного права, не варто мас-медіями збурювати громадську думку.

Насправді ми в суді бачили зовсім іншу картину. Найдовше підсудного допитували, чи мав бути на пам'ятнику тризуб – чи не мав. Допитувався пан Жулкевіч, „найбільший у Перемишлі поляк” У тому Перемишлі, де постійно на стінах чорною фарбою пишуть: українці, геть звідси; де постійні проблеми з українсь-

кою церквою. Для остаточного реваншу ще не вистарчало політичного судового процесу над українцем? Польські власті зробили все, щоб свідомо штовхнути Дмитра Богуша на порушення будівельного права. Територія Монастиря віднесена до національного парку. І потрібно мати позитивну опінію-думку воєводського консерватора пам'яток. І також комітету охорони місць боротьби та мучеництва. Цей комітет номінально очолює воєвода, а керує той же пан Жулкевіч. Крім того, треба було дістати дозвіл аж від чотирьох різних комітетів, навіть від надлісництва, після чого дозвіл видає районна управа в Любачеві. Із самого початку спроба відновити поховання була приречена на провал.

І найбільшим злочином Дмитра Богуша було намагання на могилі встановити, крім хреста, “трираменник”, який нагадував тризуб. За це йому в суді перепало найбільше. Але між урядами Польщі і України діє угода про використання в надгробках, пам'ятниках національних та релігійних символів. Тризуб визнаний офіційно гербом України. У Польщі очевидно, цього ще не знають?

„Як на нас, то ця справа має виразне, неприховане політичне підґрунтя, - вважає Володимир Серєда, голова львівського суспільно-культурного товариства “Надсяння”, який приїхав на судовий процес у Любачів. – На теренах сучасної південно-східної Польщі є дуже багато, буквально сотні місць поховань вояків УПА, а також жертв антиукраїнського терору 1944-1947 років. Я особисто оцінюю справу Дмитра Богуша, як дуже небезпечний прецедент. Якщо вона завершиться так, як розраховують антиукраїнські сили,

представлені на судовому процесі допоміжними оскаржувачами, як пан Станіслав Жулкевіч і його колеги, то це був би перший судовий процес на прикордонних етнічних українських теренах з яскраво вираженим українським підґрунтям. Мета їх проста: цим судовим процесом задемонструвати, що спроби вшанувати пам'ять полеглих безуспішні, з тим треба примиритися. Пройдуть десятиліття і місця ті будуть забуті, зникнуть будь-які сліди історичної пам'яті. Тут два аспекти: внутрішній – зліквідувати сліди української присутності на цих теренах, і зовнішній – тут є певні інспірації третіх сил, які маніпулюють отими людьми, зараженими антиукраїнськими настроями шовінізму, і саме в той момент, коли намічається певне пом'якшення наших стосунків”.

Суд відклали до 13 березня. З'ясувалося, що підсудного вже за цей “злочин” карали штрафом. Тільки Перемиська прокуратура забула чи навмисне не захотіла прилучати документи до справи.

Нам залишається ще раз подивуватися мужності й твердості переконань 75-річного українця з Перемишля Дмитра Богуша, який на запитання судді, чи визнаєте себе винним, відповів:” Так я відновлював цей нагробок, але винним себе не визнаю. Жодна сила в світі не змусить мене розібрати те, що ми встигли зробити. Нехай вони спочатку розберуть свої пам'ятники на Волині”.

Тим часом у польській пресі дедалі частіше з'являється новий термін – війна пам'ятників. Невже й мертвих будемо з могил піднімати?!

В подальшій своїй статті Богдан Галицький в газеті “За Вільну Україну” від 12.III.1996р. в статті “Суди-

лище не пройде” наголошує:” Завтра в містечку Любачів (Республіка Польща) розпочнеться третє і, мабуть, останнє судове засідання у справі Дмитра Богуша та його пам’ятника на могилі 62 вояків УПА, котрі загинули в бою НКВД. Кореспондент Богдан Галицький наголошує, що газета “За Вільну Україну” неодноразово повідомляла і про сам суд, і про пов’язані з ним перипетії. За час, що минув, Дмитро Богуш відвідав Львів, де мав зустрічі з громадою і, здається, ще більше утвердився в думці, що робить добру справу, від якої не відступить. Сам суд набув розголосу, про нього заговорили не лише у Львові і Перемишлі, але й у Варшаві та Києві, причому не тільки рядові громадяни – читачі та слухачі, а також дипломати обох країн.

Очевидно, що вирішальне слово належить польській Феміді, яку в даному випадку представляє молодий суддя, але вже зараз стає зрозумілим – групці шовіністів – з-над Сяну не вдалося здійснити судилище над українським патріотом Дмитром Богушем, “вина” котрого полягає виключно у прагненні вшанувати похристиянськи пам’ять своїх побратимів.(За Вільну Україну №31,12.III.1996р.)

Слід наголосити, що питанню побудови пам’ятника в Монастирі і судовому процесу над Дмитром Богушем присвячувала свої шпальти і польська преса. Так кореспондент газети “ Zycie Przemyskie” Вієслав Век від 13 березня 1996р. в статті ”Пам’ятники незгоди”, так висвітлює ці події:

Переклад: ”Пам’ятники незгоди”.

Перед районним судом в Любачеві розпочалось судове слухання проти Дмитра Богуша з Перемишля з подання перемиської районної прокуратури. Підсуд-

ного звинувачують в побудові декілька метрового висоти пам'ятника без дозволу влади на площі Монастирській в Монастирі. Відносини між українцями і поляками, які проживають на південно-східних околицях Польщі не є вільні від взаємного недовір'я і глибокої взаємоповаги.”

Історики з кожної сторони є готові подати суспільству багато аргументів на утримання в собі запеклої ненависті. В такому світобаченні губиться згідне співжиття двох народів, яке споріднюється ще близькістю релігійних обрядів. Від конфліктів, це вже історична дійсність - користає завжди хтось третій. Колорит міжнародної співпраці на Прикордонні надавав і до нині надає цим сторонам неповторного характеру і вроди, якої даремно шукати де в іншому місці. В наших часах на неповторність має важіль торговельний. Може бути головною туристичною зацікавленням регіону, під умовою, що ці можливості не перекреслять екстремістські середовища польські і українські.

На жаль всякі крайності легше пробиваються на перші шпальти газет і телевізійних новин, ніж приклади взаємного толерантного життя. Трагічні випадки останньої війни і літ післявоєнних зробили глибокі рани в свідомості обох народів. Сумнозвісна ”акція Вісла”, яка зустріла всю без винятку людність українську, без огляду на поодинокі симпатії політичні - чекає ретельного дослідження через істориків і політиків обох сторін..

До руїн монастиря Василян в Монастирі дійти можна кам'яною лісовою стежкою. На висоті посеред дерев і кущів вихиляється солідний фундамент з міцного бруснівського каменю та уцілілі фрагменти за-

лишків з побудови монастиря. Свавільний ліс через ціле десятиліття обнімав цю запущену і знищену людьми будівлю. Півстоліття тому оточено в тих сторонах один з відділів УПА. З оточення не вийшов ніхто живий. Через півстоліття ліс загоїв давні рани і заріс на могилах, а на давньому просторому подвір'ї лиш є могили тих, які вмерли смертю наглою, старі гроби з Першої світової війни, де спочивають австрійські і російські солдати, а також могила загиблих воїнів УПА. Тишу цього лісового некрополю поклопотали знову суперечки живучих, які принесли тут ще раз давні образи. Таке саме, яке скоріше закінчилось могилою. На доручення Дмитра Богуша розпочато побудову високого на п'ять метрів обеліску у формі тризуба. Він був свідком пам'яті полеглих членів відділу УПА. Монумент був побудований без жодного дозволу влади і від початку вважано його за провокацію. Районна прокуратура в Перемишлі після заключення Любачівської прокуратури розпочала в цій справі розслідування з метою з'ясувати причину побудови і направила звинувачення до районного суду в Любачеві, у якому оскаржується про доручення побудови Дмитрові Богушу. Засуджений прийшов на перше судове засідання в товаристві кільканадцяти осіб, які намагалися реєструвати перебіг суду за допомогою відеокамер і магнітофонів. Суддя не дав на це згоди. Дмитро Богуш старався представити свою ініціативу, як охоту відзначення пам'яті полеглих воїнів-українців через вибудування пам'ятника на могилі в Монастирі, а не якісь політичні амбіції. Однак планований розмір і застосування символіки заперечував твердження Д.Богуша. На цьому судовому засіданні був свідок - представник

воєводського Комітету Охорони Місць Боротьби і Сучеництва Станіслав Жолкевич, який дав довідку, що пам'ятник поставлений не на гробах полеглих, а щоб був краще бачений з усіх сторін. Між підсудним Дмитром Богушом дійшло до гострих дискусій в коридорі Любачівського суду. Керівник нагляду за будівництвом Любачівського районного уряду, Роман Зьомик говорив перед судом, як свідок - не був добре зорієнтований в параметрах будованого Дмитром Богушем пам'ятника, його осудження опиралося лиш на порушенні "Права Будівельного" і побудову пам'ятника без дозволу.

Наступне засідання суду в цій справі заплановане на 13 березня.

(*Pomniki niezgody. Życie Przemyskie. 13 marca 1996r.*)

Наступною, про побудову пам'ятника подала газета польської еміграції в Нью-Йорку "Nowy Dziennik" від 17 квітня 1996р. статтею "Нові пам'ятники в Перемишлі" в якій наголошувала, що в " В Перемишлі поставили два нові пам'ятники. Жертв українських націоналістів та польського вояка - оголосив Пресовий Річник перемиського воєводи Даріюш Іванечко. Постанову таку підняла президія воєводського комітету Охорони Боротьби і Мучеництва. В Перемишлі в цьому році буде опрацьована документація пам'ятників, на що передбачено вже відповідні кошти. Комітет виступить ще з проханням до громад у справі упам'ятнення замордованих від рук поляків, від рук ОУН в різних місцевостях Перемиського воєводства. Пам'ятник польського воїна знесений буде в Перемишлі в місці, де тепер стоїть пустий постамент з якого в 1990 р. знято постать генерала Кароля Сверчевського. В цьому році

буде також виданий путівник по місцях пам'яті народу в Перемишлі.

(Nowy Dziennik (NewYork) 17 kwetnnia 1996r.)

В цей же час проблема побудови пам'ятника загиблим воїнам УПА і суд над Дмитром Богушем привернула увагу редакції української діаспори в Нью-Йорку „Новий Шлях”, яка 20 травня 1996р. в статті “Покарання за побудову пам'ятника на могилах” так розповідає про ці події: ”Польський районний суд в Любачеві судив 13 лютого 1996р. українця Дмитра Богуша за те, що він в селі Монастир Перемиського воєводства поставив пам'ятник воїнам УПА, які загинули на початку 1945 року в бою з відділом НКВД. Пише про те газета “Наше Слово” 7 березня 1996 р. Судовий процес тривав до 13 березня. Громадськими обвинувачувачами виступили знані перемиські україножери Станіслав Жулкевіч і Казімеж Вальчак. Суд не виніс покарання тому, що за побудову пам'ятника Дмитро Богуш був уже до того покараний штрафом. (Новий Шлях. Тижневик США, 18.V.1996р.)

В цей же час в ході судів над Дмитром Богушем перемиський кореспондент газети “Наше Слово” Богдан Гук в рубриці свідчення, статтею “Вояки УПА родом з наших міст і сіл”, намагався встановити дані про вояків УПА та членів підпілля, які брали участь в бойових діях УПА на Закерзонні в 1944-1947 роках. В середині статті він помістив фото братської могили воїнів УПА в Монастирі, яку означив, як: ”Могила невідомих вояків УПА на цвинтарі в Монастирі (присілок Верхрати)”. Побіч з могилою вояків УПА, які згинули в бою у Мриглодах, хто лежить у цій маловідомій могилі?

(Богдан Гук . “Вояки УПА родом з наших міст і сіл”. “Наше Слово” № 39. Варшава 28 вересня 1997, с. 3.)

Як бачимо, згідно свідчень преси, побудова пам'ятника в Монастирі і суд над Дмитром Богушем стала справою міжнародною. Попробувала з'ясувати це питання кореспондент варшавської газети “Rzeczpospolita” Данута Фрей, яка в статті ”Forma upamiętnienia UPA”. Наголошує:

Головний Адміністративний Суд має розглянути, питання знесення пам'ятника на монастирській площі в Монастирі, який поставлений нелегально для вшанування Української Повстанчої Армії (УПА) чи нагробок для полеглих членів, на котрих не було потрібного дозволу. Спір є фрагментом ширшого конфлікту історичного і політичного, який вперше попав на судове засідання.

Скаргу подав Дмитро Богуш з Перемишля, діяч Спілки українців - в'язнів політичних. Він на монастирській площі монастиря отців Василіан в Монастирі, воєводство Черемиське, розпочав в 1994 році зведення монументального об'єкту, пам'ятника, який увінчує тризуб (теперішній державний герб України і є історичним знаком УПА). Скоріше був одним з ініціаторів подібної побудови у Верхраті. Постали такі пам'ятники в Кальникові, Старих і Нових Люблінцях, Малковичах, Бірчі, Грушовичах і інших. Найсильніші протести в зв'язку з формою і змістом їх напису вміщених на них - звеличаючих УПА, зробив цей останній поставлений, як і всі інші без дозволу, пам'ятник.

Слідство розпочате в 1995 р. скаргу районного прокурора в Перемишлі на рішення Товариства погиб-

лих українських націоналістів, закінчилось частковим закриттям. Прокурор затвердив, що хоча порушено закон про побудову, однак не порушено законів у поверненню згідно з правом, що стоїть на дорозі адміністраційній.

Слідство також охопило Дмитра Богуша. Акт звинувачення потрапив до суду, який закінчив справу. Залишилася в силі покарання постанова розібрання пам'ятника в Монастирі, видана в 1995 році через районний уряд в Любачеві, а розпочата праця була затримана.

Постанову утверджено по недотриманні законів. Які-небудь інвестиції на охороняємім місці монастирським вимагали згоду воєводського консерватора пам'яток, а на пам'ятник потрібно було позитивного дозволу воєводського комітету Ради Охорони Пам'яті Боротьби і Мучеництва. Дмитро Богуш розпочав побудову без цього, пізніше ці обидві інституції зарахували за негативне, закинули, що упам'ятнення носить виразні риси пам'ятника і стоїть на місці, де немає захоронених. Монументальна бетонова брила не відповідала лісовому оточенню, напис не мав характеру релігійного.

Дмитро Богуш твердить, що не є це жадний пам'ятник, лиш надгробок над могилою 62 воїнів УПА, полеглих в 1945 році в бою з відділами НКВС і поховані на монастирській площі, а на надгробки не потрібно жодних дозволів і мають вони різну форму, тому що це могила воїнів, тут вміщено їх символ, під яким вони боролись, це знак тризуба. Дотеперішні перешкоди і видані постанови мали характер політичний. Керівник районного уряду в Любачеві, отримав

також листа з 74 підписами, які протестували проти розібрання пам'ятника. Перемиський воєвода та головний інспектор нагляду за побудовою, відмовили, бо не було нових фактів, які би давали можливість Дмитрові Богушові побудувати пам'ятник. Дмитро Богуш оскаржив цю постанову до Головного Адміністративного Суду. Тим часом в минулому році повсталася спільна комісія Ради Охорони Пам'яток і Мучеництва та Об'єднання Українців у Польщі, яка поставила собі за ціль узгоднення пам'ятників на могилах воїнів УПА, що мали попередньо порушення прав, а тепер відпрацювати форми пам'ятників на майбутнє. Порозуміння це не обнімало могил УПА, а лиш гроби замордованих цивільних людей. Узгоднено, що з огляду гуманітарного і уваги на вимоги, які виходять з угоди польсько-української не можна відновляти поховань членів УПА.

Упам'ятнення повинні бути зв'язані з негативним відношенням до поляків чи місцевих людей, що може бути на написах. Рада і головне правління Спілки українців виразили надію, що під час праці комісії вдасться їм знайти вирішення питання пам'ятників. В головній управі ради довідалися ми, що комісія збирається через якийсь час, щоб вирішити спільні справи. В справі упам'ятнення воїнів УПА в Монастирі комісія засідала 3.VI.1998 р. В протоколі пересланому районному уряду в Любачеві встановлено, що новий проект упам'ятнення воїнів УПА за згодою Ради Охорони Боротьби і Мучеництва, а також головної управи Об'єднання Українців у Польщі буде доставлено перемиському воєводі узгоднених проектів.

Такі вступні проекти одержали і виразили згоду "Rz" Станіслав Ружицький з районного уряду в Любачеві. По узгодженнях проектів, воєвода передасть їх до Ради Об'єднання Українців у Польщі до подальшої реалізації. Узгіднено також зміст напису на пам'ятниках. Не відомо лиш, чи буде побудований чи знесений теперішній пам'ятник. Новий проект є інший. Дмитро Богуш, однак, скарги не забрав. Після відложення справи по причинах процедурних, судове засідання має бути продовжене, однак час його ще не визначено...

(Rzeczpospolita, 6.VIII.1998. "Forma upamiętnienia UPA".)

В цей же час Дмитро Богуш пояснював свою позицію по питаннях пам'ятників під час Свята покрови в День армії у Грушовичах. Перемишляни приїхали сюди автобусом, другим приїхали львів'яни. Опісля відправлення панахиди від імені Спільки політв'язнів – ветеранів УПА узяв слово Д.Богуш з Перемишля, наголошує кореспондент газети "Наше Слово": "З поміж героїчних сторінок нашого недалекого минулого на перше місце нині вибивається коротке слово УПА, тобто один з найгероїчніших подвигів в обороні свободи людини й народу, які знає історія людства. Коли говоримо про культ героїв і могил, стоїть перед очима зрошена кров'ю найкращих синів і дочок українська земля. І саме з неї черпаємо нашу свідомість. Ця „Кривава Багряниця” засіяна могилами героїв, на яких у нас і хреста забороняють поставити, однак вона споконвіку була, є і буде нашою. Тут жили наші предки, на ній живуть також їхні нащадки. Хай буде вічна слава тим,

що тут і по всіх усядах склали голови за гідне майбутнє українського народу” наголосило “Наше Слово”...

(Свято Покрови й День армії у Грушовичах. Наше Слово, №46, 15 листопада 1998р.,с.3.)

В розпалі пресового огляду по проблемі побудови пам’ятника на могилі загиблим воїнам УПА в Монастирі з поясненням стану проблеми виступив на шпальтах київської газети “Шлях Перемоги”, від 18.VIII.1999 р. сам обвинувачений Дмитро Богуш зі статтею “Захистимо прах вояків. Правда про “рівноправність” української меншини в Польщі, або що діється з повстанською могилою в Монастирі” в якій наголошує: ”Давно вже у пресі Перемишльщини та деяких часописах Польщі не згадується про повстанську могилу в Монастирі, за котру чотири роки тому судили Дмитра Богуша з Перемишля. Щоб краще зрозуміти слово “монастир”, слід згадати історію цієї місцевості.

Отож, біля джерел річки Рати, притоки Бугу, колись постало село Верхрата, що означало верхів’я Рати. Навкруг розрослося аж 13 невеликих присілків. Один із них мав назву Монастир. На схилі невисокої гори присілка, наче ластів’ячі гнізда, причепилися 54 селянських господарства. Була тут своя читальня “Просвіти”, філія кооперативи й однокласова школа. На дещо вищій протилежній гірці стояв монастир отців Василіан, збудований 1678 року. Від нього й назва присілка Монастир. 1812 року за наказом австрійського цісаря Василіанський монастир було знесено, а чернече братство переведене в Крехівський монастир, що недалеко від Жовкви. І до нині тут зберігається ікона Верхратської Божої Матері. На місці ж колишнього

Верхратського монастиря залишилися лише старенька дерев'яна церковця, збудована ще в XVII столітті і кілька печер.

2 березня 1945 року тут, на монастирських полях, бойовий відділ УПА зіткнувся з карателями НКВД. У нерівній битві впало 62 українських хлопці-повстанці. Тіла їхні поховали місцеві українці у братській могилі біля старої церкви в присілку Монастир.

У 50-х роках, після ганебної акції “Вісла”, за наказом польських властей стареньку церкву розвалили. Могила хлопців-повстанців провалилася, зник із неї березовий хрест. Лиш у 70-х роках українські студенти могилу відновили, згодом встановлено металевий хрест. Як одному із свідків поховання українських повстанців, управа Спілки колишніх політичних в'язнів доручила мені зайнятись організацією побудови пам'ятника на могилі. Ще 1994 року я звернувся з цього питання до перемиського воєводського консерватора пам'яток за дозволом на будівництво монумента, на що отримав негативну відповідь. Ніби ділянка, на якій є могила, належить нині до “Парку народного” – міністерства лісництва.

Звертаючись до багатьох державних інстанцій, дійшов до Варшави, до секретаря національної ради охорони пам'яток і, не отримав жодного разу позитивної відповіді, вирішив на власну відповідальність розпочати будівництво пам'ятника на могилі українських героїв. Місцева польська влада занепокоїлася і наказала мені припинити будівельні роботи. Проти того розпочато слідство, накладено штраф у розмірі 400 тисяч злотих (старої ваги). Суму цю довелося сплатити, однак судова розправа триває. Влада вимагає розібрати

те, що збудовано. За відмову мене ще раз покарали штрафом на 1540 злотих (близько 500 американських доларів), який щомісячно вираховують із моєї пенсії.

П'ять років триває тяганина. В Україні нині відбудовуються польські костели, впорядковуються могили та цвинтарі польських вояків, що йшли колись поневолювати український народ. Польські ж власті на споконвічних українських землях Перемищини щодо українців діють протилежно.

Такою є правда про “рівноправність” української меншини в Польщі. (Шлях Перемоги, №32-33, Київ. 18.VIII.1999 р.)

Судова справа Дмитра Богуша та проблема побудови пам'ятника на могилі воїнів УПА в Монастирі зацікавила українську громадськість в Америці, тому Дмитро Богуш в газеті “Новий Шлях”, тижневику, який видається українською мовою в Нью-Йорку в США, від 29.IX.1999р подав велику статтю під заголовком “Правда про становище українців в Польщі! Що діється з повстанською могилою в Монастирі”, в якій редакція наголошує:

„За пам'ятник на могилі воїнів УПА в Монастирі Любачівського повіту, Польща, через 5 років судила Дмитра Богуша з Перемишля.

Щоб краще зрозуміти цю болісну проблему українців у Польщі у збереженні залишків українських історичних пам'яток, в тому сакральних, цвинтарів, могил своїх рідних, які трагічно погинули, могил воїнів УПА тощо, друкуємо матеріал, автором якого є один із тих, якого польські суди судять і карають тільки за те, що посмів поставити хрест на могилі та написати, ту спочив в тій потом і кров'ю зрошеній українській землі.

Біля джерел ріки Рата, яка вливається до ріки Буг, постало село, яке взяло назву від цієї ріки і названо його Верхрата (верх - початок ріки Рата). Крім центру, до села приналежних ще було 13 присілків. Один з тих присілків названо Монастир. На схилі невисокої гори причепилися неначе ластівчине гніздо 54 селянських хати. Була там також читальня “Просвіти”, Філія кооперативи та однокласова школа. На захід від селянських хат була друга гора, дещо вища від першої. На ній з 1678 р. збудовано монастир оо. Василян. У 1813 р. монастир цей за наказом австрійського цісаря був знесений, а ченці перенеслися до Крехова, в Жовківський район. В цьому монастирі в Крехові зберігається до нині образ Верхратської Божої матері. До наших днів на місці монастиря залишилося кілька монаших печер і могили і дерев’яна церковця, яку знищили у 1959 році.

2 березня 1945 року відділ УПА вів нерівний бій з військами НКВД у Мриглодах і в Грушці, також присілках Верхрати, віддалених 3-4 км. Від Монастиря. В цьому бою загинуло 62-ох повстанців. Спочатку їх поховано на полі, там де впали. Два місяці пізніше за наказом командира „Залізняка” полегли повстанці були перепоховані до спільної могили біля церкви в Монастирі.

Я як один з тих, що брали участь у перепохованні, залишився при житті. По акції „Вісла” польські варвари стару, але ще в доброму стані церковцю, розібрали в 50-х роках. На могилі був поставлений березовий хрест, котрий з бігом часу повалився. По виході з тюрми, коли я вперше відвідав цю могилу, на цьому міс-

ці, де поховано повстанців, була лише яма, так запалася земля.

У 70-их роках молоді студенти відновили могилу, на яму вдруге насипали піску і поставили вдруге березовий хрест.. Десять років пізніше один чоловік поставив на могилі металевий хрест, який стоїть донині.

Будучи самотнім свідком перепоховання, задля того, щоб дощі не розмили піскової могили, порушив я цю тему на засіданні управи Спілки українських політв'язнів сталінського періоду у Польщі. Управа Спілки поручила мені зайнятися цією могилою і побудувати відповідний пам'ятник.

Площу, де стояла церква колишнього монастиря оо. Василіян, влучено до лісу, і у 1993р. визнано цю територію „Парком народовим”, який підлягає воєводському консерватору пам'яток культури. 25 січня 1994 р. від імені Спілки українських політв'язнів звернувся я до воєводського консерватора у Перемишлі про згоду поставити на цій могилі пам'ятник. По довгих перипетіях моє звернення відіслали до Варшави, до генерального секретаря Ради охорони пам'яток боротьби і мучеництва Анджея Пшевозніка. Від січня до 1 липня 1994р. не було жодного рішення - дозволити чи забронити. І я рішив розпочати будову надмогильного пам'ятника. Вести роботу було дуже важко, бо матеріал і воду треба було довозити трактором з двоколівною. Працю при будові було зупинено 18.VIII.1994 р. урядовцями з Любачева. Прийшли на місце будови, списали протокол, і майстер мусів відійти з роботи. Почалося слідство. Мене покарано карою в розмірі 400 тисяч злотих (старої валюти). Кару цю я заплатив, а відтак зложено ще одну судову розправу за розпочат-

тя будови без дозволу. В Любачеві відбулося 6 судових розправ, а в Перемишлі, вищій судовій інстанції - 2. Суд в Любачеві три рази мене уневиннив, а перемиський прокурор за кожним разом закладав апеляцію. Справа протягувалась 4 і пів року і у кінцевому вирокі написано, “що це невелика провина, справу належить уморити” (занехаяти).

До часу заборони ведено працю при побудові пам'ятника, зроблено вже половину запланованої. По заплаченню кари районна управа в Любачеві наказала мені розібрати те, що зроблено. На письмі я відмовився, мотивуючи відмову тим, що як на Волині будуть розібрані пам'ятники польським жовнірам АК, тоді я розберу в Монастирі. По довшій кореспонденції в цій справі я написав відкликання до суду Варшави. На розглянення цієї справи довелося чекати два роки. Районна управа в Любачеві за мою відмову розібрати пам'ятник покарала мене карою 1540 злотих (коло 500 доларів США), але по трьох днях тодішній перемиський воєвода задержав виконання цієї кари до часу рішення суду у Варшаві.

У листопаді 1998 року вищезгаданий суд розглянув мою справу, на жаль відхилив мої зажалення, а 28.V.1999 р. я одержав наказ до заплачення кари вже не 1540 злотих, а 1627 злотих, які мені будуть побирати, одну четверту, з моєї пенсії. Зроблено це без візвання до заплати, а вона ж (ця кара) була задержана перемиським воєводою у виконанні.

Все вищесказане проминуло, залишилася історія. Мабуть кожного читача поцікавить, як ця справа побудови надмогильного пам'ятника представляється сьогодні.

Нам відомо, що як А.Пшевознік був у Львові, то запевняв львів'ян, що справа могили в Монастирі вже полагоджена. У Бірчі перепоховання закопаних на полі повстанців УПА також. А слід нам знати, що всі звернення про дозвіл на впорядкування могил є керовані до А.Пшевозніка у Варшаву. Він в тих справах є вирішальним і виступає на рівні міністра. А що ця справа мала бути полагоджена, свідчить “Протокол узгоджень”, підписаний ним ще 6 березня 1998 року. А як було далі?

Новий проект на побудову пам'ятника в Монастирі було представлено А.Пшевозникові і все йшло згідно з домовленням з Об'єднанням Українців в Польщі. ОУП мало дістати дозвіл на будову від власника ділянки, яка належить до лісу, а ліс – власність держави. Після звернення ОУП до Надлісництва в Любачеві, надійшла відповідь, що дозвіл має право дати тільки міністр лісництва, а чи до нього ОУП надсилало такого листа, мені не відомо. Ось так через рік не можна добитися дозволу побудови пам'ятника на могилі повстанців УПА в Монастирі, які загинули від більшовиків, а не від поляків.

Справа перепоховання повстанців в Бірчі також спить блаженним сном. Так представляється реалізація узгоднень з паном А.Пшевозником. Не забули лише про кару, яку дали мені за відмову розібрати те, що вже було зроблене, і будуть самі щомісячно побирати з моєї пенсії. Така є правда про рівні права української меншини в сучасній Польщі”.(Новий Шлях. Тижневик США, 29.IX.1999 р.)

В цей час пан Дмитро Богуш через посередництво газети “За Вільну Україну” від 14.IV.2000 р. статтею

“Що діється в Монастирі” довів до громадськості Львівщини істину, згідно з якою, як зробила висновок газета: „За спорудження скромного пам’ятника на могилі воїнів УПА в Монастирі Любачівського району (Польща) Дмитра Богуша з Перемишля судили за те, що посмів поставити хрест на могилі і написати, хто у тій потом і кров’ю зрошеній землі спочиває”.

Як наголошує в своїй статті пан Дмитро Богуш: „... Біля витоків ріки Рати, яка вливається у Буг, постає село, яке взяло назву від цієї ріки – Верхрата (верх – початок ріки Рати). Крім села було ще 13 присілків. Один з них – Монастир. На схилі невисокої гори причепилися, неначе ластівчине гніздо, 54 селянські хати. Була там читальня “Просвіти”, Філія кооперативи та однокласова школа.

2 березня 1945 року відділ УПА вів нерівний бій з військами НКВД в Мриглодах і в Грушці, також присілках Верхрати, віддалених 3-4 км. від Монастиря. В цьому згинув 62 повстанці. Спочатку їх поховали на полі, там де впали, а через два місяці, за наказом командира “Залізняка”, полегли повстанці були перепоховані до спільної могили біля церкви в Монастирі.

„Я брав участь у перепохованні. На могилі був поставлений березовий хрест, котрий з бігом часу повалився. По виході з тюрми, коли я вперше відвідав цю могилу, на місці, де поховано повстанців, була яма – запалася земля. У 70-их роках студенти відновили і поставили вдруге березовий хрест. Десять років пізніше один чоловік поставив на могилі металевий хрест, який стоїть донині.

Будучи самотнім свідком перепоховання, щоб дощі не розмили піскової могили, порушив це питання

на засіданні управи Спільки українських політв'язнів сталінського періоду у Польщі. Управа Спільки доручила мені зайнятися цією могилою і побудувати відповідний пам'ятник.

25 січня 1994р. від імені Спільки українських політв'язнів звернувся я до воєводського консерватора пам'яток у Перемишлі про згоду поставити на цій могилі пам'ятник. По довгих перипетіях моє звернення відіслали до Варшави, до генерального секретаря Ради охорони пам'яток, боротьби і мучеництва Анджея Пшевозніка. Від січня до 1 серпня 1994р. не було відповіді. І я вирішив розпочати будову надмогильного пам'ятника. Працю було зупинено 18.VIII.1994 р. урядовцями з Любачева. Мене покарано на 400 тис. злотих (старої вартості). Кару цю я заплатив, а відтак розпочато ще одну судову справу за будову пам'ятника без дозволу. В Любачеві відбулося 6 судових засідань, а в Перемишлі, вищій судовій інстанції –2. Суд у Любачеві три рази мене уневиннював, а перемиський прокурор за кожним разом писав апеляцію. Справа тривала 4 і пів року, і в кінцевому вирокі написано, що „що це не велика провина, справу належить припинити”.

Районна управа в Любачеві наказала мені розібрати те, що зроблено. Я відмовився, мотивуючи тим, що як на Волині будуть розібрані пам'ятники польським жовнірам АК, тоді я розберу а Монастирі. По довшій кореспонденції в цій справі я написав відкликання до суду Варшави. На розгляд цієї справи довелося чекати два роки. Районна управа в Любачеві, за мою відмову розібрати пам'ятник, поклала на мене 1540 злотих (біля 500 доларів США), але через три дні тодішній пе-

ремиський воєвода відкликав виконання цієї кари до часу рішення суду у Варшаві.

У листопаді 1998 р. вищезгаданий суд розглядав мою справу, відхилив мою скаргу, а 28.V.1999р. я одержав наказ сплатити не 1540 злотих, а 1627 злотих, які мені будуть забирати (одну четверту) з моєї пенсії. Зроблено це без повідомлення про сплату, а вона ж (ця кара) була відкликана перемиським воєводою.

Все вищесказане – вже історія. А як ця справа виглядає сьогодні? Нам відомо, що коли Генеральний Секретар РОПБіМ А.Пшевознік був у Львові, то запевняв львів'ян: могили в Монастирі - полагоджено. У Бірчі перепоховання закопаних на полі повстанців УПА – також. Але це не так.

Новий проект на побудову в Монастирі було представлено А.Пшевознікові і все йшло згідно домовленням з Об'єднанням Українців у Польщі. ОУП мало дістати дозвіл на будову від власника ділянки, яка належить до лісу, а ліс – власність держави. Після звернення ОУП до Надлісництва в Любачеві надійшла відповідь, що дозвіл має право дати тільки міністр лісництва... Ось так, через рік, не можна добитись дозволу на побудову пам'ятника на могилі повстанців УПА в Монастирі, які загинули від більшовиків, а не від поляків.

Справа перепоховання повстанців у Бірчі також спить блаженним сном. Так представляється реалізація порозумінь з паном А.Пшевозніком. Не забули тільки про кару за відмову розібрати те, що вже було зроблене – щомісячно стягувати з моєї пенсії. Така є правда про рівні права української меншини в сучасній Польщі. (За Вільну Україну. 14.IV.2000 р.)

Підсумовує ситуацію навколо українських пам'ятників в Закерзонні обласна польська газета "Nowiny", яка виходить в Ряшеві, і яка в статті від 19 жовтня 2000 р. „Нелегальний пам'ятник посвячений воїнам УПА в Грушовичах” подала своє світобачення щодо спорудження монументу Слави всім воїнам УПА Закерзоння, який дещо полегшує зробити щодо всієї цієї проблеми наші висновки... (“Nowiny”. 19 października 2000 r. Jacek Borzęcki, Bartosz Bakal: „Muszą Respektować Prawo”).

Висновок

У висновок нашого дослідження наголосимо, що справа в побудові пам'ятника в Монастирі, за яку так довго і настирливо боровся Дмитро Богуш вирішилась позитивно завдяки його невтомній діяльності та допомозі світової української громадськості.

Сьогодні ми не маємо документів які б проливали світло на проблему, яким чином польська влада найшла в свої законах ті положення, які б давали можливість на законних підставах постанову пам'ятника.

В даному дослідженні ми з'ясували, що польська влада створила цілі проекти бюрократичних рішень, по яких відмовляла Дмитру Богушу впродовж семи років в постанові пам'ятника на могилі полеглих у бою з відділами НКВС воїнів УПА, організовуючи над ним залякуючі його і українську громадськість Польщі „судилища”, резонанс яких проходив від Любачева, Перемишля до Варшави, від Львова до Києва, від Нью-Йорка до Москви, штрафуючи його, пенсіонера, обтяжливими штрафами, перед якими не міг оборонитись, звертаючись у цій справі до президента Польщі Олександра Кваснєвського.

Однак, все ж таки, як бачимо, польській владі, якимось чином, вдалося знайти законні підстави для побудови пам'ятника на братській могилі воїнів УПА, що дає право робити висновки у вірності вибору Дмитром Богушем тактики і методів боротьби за свої національні, релігійні та культурні ідеали як і ідеали християнської моралі та істини, що крізь час вони не померли в нього з поваги до своїх полеглих побратимів, до перезахоронення яких в цій братській могилі він в свій час був безпосередньо причетний.

Так виглядає повстанська могила в Монастирі.
Світлина виконана 2001 р.

На закінчення наголосимо, що торжество історичної справедливості у вирішенні проблеми побудови пам'ятника на могилі воїнів УПА в Верхраті-Монастирі, відбулося внаслідок активної, безкомпромісної, впертої боротьби та аргументованої дискусії з усіма структурами польської влади українця з Перемишля Дмитра Богуша та Об'єднання Українців у Польщі, що заставило польську владу прийняти рішення на користь задоволення національних та культурних потреб та відновлення історичної пам'яті і національної самоідентифікації української громадськості в Польщі...

Післямова Дмитра Богуша.

Ось і завершилося наукове дослідження історії Могили у Верхраті-Монастирі. Воно пролило світло на досі слабо вивчену проблему діяльності української громади в Перемишлі по відновленню могил воїнам УПА і помордованим українським селянам на Закерзонні в 40-50 роках ХХ століття.

Дане дослідження, яке провів доктор історичних наук, професор Віктор Ідзьо показує нам, що справа з відновленням пам'яті воїнам УПА на Закерзонні тільки розпочинається. Попереду копітка праця, за яку українцям слід активно взятися.

Складаю щирoserдечну подяку пану доктору, професору Віктору Ідзьо за вкладений труд в опрацювання всіх матеріалів, які положені в основу цієї монографії.

Складаю також щиру подяку всесвітньо відомим вченим, рецензентам за копітку вивчення всіх аспектів цих проблем, і надання позитивних рецензій по них.

Складаю щиру подяку щиру подяку Михайлові і Катерині Козакам за попередню консультаційну допомогу.

З повагою до читачів – Дмитро Богуш!

Для більш детального вивчення документів, приведених у даній монографії, можна звертатись до п. Дмитра Богуша:

Dymitr Bogusz
ul. Batorego 39
37-700 Przemuśl
Polska
tel. (16) 678-60-71

Список джерел та використаної літератури:

1. Віктор Ідзьо. До історії однієї могили на Закерзонні. - Перемишль - Львів "Сполом", 2003. - 320с.
2. Звернення Дмитра Богуша до всіх структур польської державної влади, прокуратури, суду. (Архів Дмитра Богуша).
3. Скарги Дмитра Богуша до всіх структур польської державної влади, прокуратури, суду. (Архів Дмитра Богуша).
4. Звернення Дмитра Богуша до державних та громадських організацій Української держави. (Архів Дмитра Богуша).
5. Звернення Дмитра Богуша до польських громадських організацій. (Архів Дмитра Богуша).
6. Обвинувачувальні заключення прокурора. (Архів Дмитра Богуша).
7. Звернення, скарги та судові апеляції адвоката доктора Петра Блаєра. (Архів Дмитра Богуша).
8. Відповіді всіх структур польської державної влади, прокуратури суду Дмитру Богушу. (Архів Дмитра Богуша).
9. Матеріали та рішення судових засідань та вироків судів, постанов, по справі „Побудови пам'ятника полеглим воїнам УПА в Верхраті-Монастирі”. (Архів Дмитра Богуша).
10. Документи матеріальних стягнень по справі Дмитра Богуша. (Архів Дмитра Богуша).
11. Фото-Архів Дмитра Богуша.

12. Статті, коментарі та матеріали по справі „Побудови пам’ятника полеглим воїнам УПА в Верхраті-Монастирі” подані в пресі:

- 1) Наше Слово. № 37. Варшава 11.IX.1994 р.
- 2) Наше Слово. № 48. Варшава 27.XI.1994 р.
- 3) Dzienik Polski. Warszawa. 8.IX.1995 р.
- 4) За Вільну Україну. 10.II.1996 р.
- 5) Наше Слово. № 14. Варшава. 7.III.1996 р.
- 6) За Вільну Україну № 21, 17.II.1996 р.
- 7) Наше Слово. № 7. Варшава 18.II.1996 р.
- 8) Наше Слово. № 8. Варшава 25.II.1996 р.
- 9) За Вільну Україну № 22, 20.II.1996 р.
- 10) За Вільну Україну. № 23, 22.II.1996 р.
- 11) Молода Україна. № 22, 23.II.1996 р.
- 12) Наше Слово. № 8. Варшава 25.II.1996 р.
- 13) Наше Слово Варшава. № 14, 7.III.1996 р.
- 14) За Вільну Україну № 31, 12.III.1996 р.
- 15) Pomniki niezgody. Zycie Przemyskie. 13.III.1996 р.
- 16) Nowy Dziennik (NewYork) 17.IV.1996 р.
- 17) Новий Шлях. Тижневик США, 18.V.1996 р.
- 18) Наше Слово” № 39. Варшава 28.IX.1997 р.
- 19) Rzeczpospolita, 6.VIII.1998 р. ”Forma upamiętnienia UPA”.
- 20) Наше Слово, № 46, 15.IX.1998 р.
- 21) Шлях Перемоги, № 32-33, Київ. 18.VIII.1999 р.
- 22) Новий Шлях, Тижневик США, 29.IX.1999 р.
- 23) За Вільну Україну. 14.IV.2000 р.
- 24) Nowiny. 19.IX.2000 р. Jacek Borzęcki, Bartosz Bakal. Muszą Respektować Prawo.

Післямова Дмитра Богуша

Ось і завершилося наукове дослідження історії Могили у Вархраті-Монастирі. Воно пролило світло на досі слабо вивчену проблему діяльності української громади в Перемишлі по відновленню могил воїнам УПА і помордованих українських селянам на Закарпатті в 40-50 роках ХХ століття.

Дане досвіжження, яке провів доктор історичних наук, професор, академік Віктор Ідзьо показує нам, що справа з відновленням пам'яті воїнам УПА на Закарпатті тільки розпочинається. Попереду клопітка праця, за яку українцям слід активно взятися.

Складаю щирсердечну подяку пану доктору історичних наук, професору Віктору Ідзьо за вложений труд в опрацювання всіх матеріалів, які положені в основу цієї монографії.

Складаю також щирю подяку всесвітньовідомим вченим, рецензентам за клопітке вивчення всіх аспектів цих проблем, і надання позитивних рецензій по них.

Складаю щирю подяку щирю подяку Михайлу і Катерині Козакам за попередню консультаційну допомогу.

З повагою до читачів –Дмитро Богуш!

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**До історії однієї
могили на Закерзонні**

Видання II, 2015р.

Подано до друку 01.04.15 р. Підписано до друку 21.04.15 р.

Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний.

Умовн.друк.арк.10,25

Зам.55. Тираж 300 шт.

Видавництво «СІМІК»

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а

тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.

Віддруковано в друкарні видавництва ПП «СІМІК»

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цюклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29